

העין השביעית

ניליון חס' 9 יוני 1997

כאן בארץ ישראל
נפתח ערוץ 55 פועל

מה הסיפור שלך

בספרו על חוויותיו במזרח התיכון מתאר תום פרידמן כיצד התקשר למערכת ה"ניו-יורק טיימס" לאחר הפצצה עזה שבה נפגע המלון ששהה בו בביירות, והחל להכתיב את רשמיו בנימה אישית מובהקת כשהוא נותן ביטוי לחוויה הקשה שזו עתה עבר. קול צונן בקע מן האפרכסת: "תום, אנא זכור שאתה אינך הסיפור". פרידמן התע-שת, שינה באחת את נימת דיווחו, וקוראי העיתון קראו למחרת סקירה עניינית של משקיף היצוני על האירועים בלבנון.

לא כולנו תום פרידמן ולא כל כלי תקשורת הוא ה"ניו-יורק טיימס", אבל, בינינו לבין עצמנו, אנחנו משתדלים להיות. ולכן, כאשר מופיע אמנון אברמוביץ, עיתונאי רבי-זכויות, על מרקע הערוץ הראשון ומדווח על החקירה שמנהלת נגדו המשטרה בחשד לריגול, מתעורר רצון לשאול את עורכיו: היי, אתם שם, מדוע איש מכם לא הרים את השופרת כדי לומר לאמנון, "אנא זכור שאתה אינך הסיפור"?

כך גם עם נתן זהבי. זהבי הוא מראיין אורה קבוע בתוכניתה של דליה יאירי "עניין אחר". בוקר אחד ביקשה ממנו יאירי לפרוט לכמה דקות את חליפת המראיין, הודיעה שמעתה הוא מרואיין, ושאלה אותו על פשרה שאלה הגיע עם עיתון "העיר" בעניין תביעת דיבה שהגיש נגד המדור "ציפורה". המונולוג שהשמיע זהבי היה של נוגע בדבר ולא של משקיף היצוני. הוא היה זרוע בעקיצות כלפי יריביו ב"העיר", ברשמיו האישיים על עורכי-הדין שהיו מעורבים בתיק, ובהערותיו המלומדות על משמעות הפשרה ותוקפה.

לא נמצא איש שירים טלפון לזהבי או למראינת המארכת ויזכיר להם שזהבי לא צריך להיות הסיפור. אם הוא סיפור (ועיי תונאים נקלעים, לעתים, למצבים כאלה), שיספר אותו מישהו אחר. בערבוב התחו-מים הזה נטרפים כללי המשחק, נוצר פתח לניצול לרעה של השליטה על כלי התקשורת, ובסופו של חשבון - נפגע המעמד העיתונאי. ■

עוזי בנימן

4	לפתוח, לפתוח, לפתוח: לימור לבנת על דו"ח ועדת פלד
7	שידור אינו סתם סחורה: מעמד השידור הציבורי - ארנון צוקרמן
8	חיסול רשות הרבים: מפת התקשורת העתידית - ירון אזרחי
10	אמת בשבע שניות: קטעים מספרו של וולטר קרונקייט
12	על-פי דרישת הקהל: הסחה הדדית בעיתונות - נחום ברנע
14	שלי יקרתי: פמיניזם בתקשורת - כרמית גיא
16	ישר מהביפר: פרסום דו"ח בראון בערוץ 2 - ברוך קרא
21	מצעד האיוולת: בעקבות חקירת אמנון אברמוביץ - גלעד שר
22	סוס שחור: מאבקו של שלמה בן-עמי לשינוי תדמיתו - אבנר הופשטיין
25	מבחן רבינוביץ: עורך "הארץ" מדבר אל עובדיו - חנוך מרמרי
28	אין תגובה: חשש עיתונאים לפנות לדוברים - ענת באלנט
32	עין בינלאומית: התחזיות בעיתונות האמריקאית - רפי מן
34	האח הגדול משניח: יחסי העיתונות הרוסית עם ישראל בעלייה - אינה שפירו
37	איפה טעינו: כותרת בת שעה - חמי שלו
38	עליונותה של "פופוליטיקה": המרחב הציבורי בתוכניות הבידור - תמר ליבס
39	קורא מן השורה: אין שמחה כשמחה לאיד - יוסי שובל
40	כתב חוזי: זכובים בני יום - גיזלה דאכס
43	לשון הרע: גבולות הפרסום המסריד - איתן להמן
44	מסיבת עיתונאים: מדור תגובות
47	אירועי תקשורת

איור השער: יערה עשת

"העין השביעית"
 בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה
 ת.ד. 4702 ירושלים 91040
 טלפון: 02-5618244 - שלוחה 206 פקס: 02-5635319

עורך: עוזי בנימן
 מערכת: נחום ברנע, כרמית גיא, רפי מן
 ייעוץ: פרופ' ירון אזרחי, פרופ' מרדכי קרמיצר
 עריכה גראפית: עמי-בושרי עיצוב גראפי
 עריכה לשונית: מיכל רוזנטל
 מזכיר המערכת: ארנון לוי
 דפוס: דפוס העיר העתיקה
 כתובתנו באינטרנט: <http://www.idi.org.il>
 eMail: arnon@idi.org.il

מפת
התקשורת
החדשה

לפתוח, לפתוח, לפתוח

לימור לבנה על השקפת עולמה בתחום התקשורת

המגמה העולה ממנו היא הרחבה גדולה בשידור המסחרי וצמצום בשידור הציבורי. לדעת לבנה, על הממשלה לסגור את הטלוויזיה החינוכית ואת גלי-צה"ל. לבנה, 46, פרסומאית לשעבר, שעשתה את הקריירה הציבורית שלה בתוך הליכוד, מחפשת את האמירה העצמאית שלה בממשלה, לפעמים על אפו ועל חמתו של נתניהו. בתחילת יוני היא נפגשה עם חברי מערכת "העין השביעית" בלשכתה בירושלים. בפגישה נכחו גם היועץ שלה, צביקה האוזר, ויועצת התקשורת, איילה בר. אנחנו מביאים קטעים מדבריה.

שנה לאחר הקמת ממשלת נתניהו מגישה שרת התקשורת, לימור לבנה, מסמך שמבטא את ה"אני מאמין" שלה. המסמך, שמתווה עקרונות למדיניות התקשורת של הממשלה בחמש השנים הבאות, הוכן על ידי ועדה בראשות אלוף (מיל') יוסי פלד. לבנה אימצה אותו במלואו. דו"ח פלד ממליץ להקים רשות לתקשורת ציבורית בישראל, במתכונת דומה לאף.סי.סי. האמריקאי, שתפקח על כל ערוצי השידור. הוא ממליץ להקים עוד ערוץ טלוויזיה מסחרי, להסדיר הקמת ערוצי ציבוריים וערוצי כבלים ייעודיים ולהפוך את תחנות הרדיו האזוריות לארציות. הדו"ח נמנע מלטפל ברשות השידור. עם זאת,

אנחנו מדברים על ערוץ בערבית; ערוץ מורשת ישראל; ערוץ ברוסית, עם חלונות לשפות נוספות, אמהרית למשל, או פרסית - השר קצב מאוד מעוניין בשידורים בפרסית. אם יש לזה היתכנות כלכלית אני לא רואה כאן שום דבר רע; ערוץ למוסיקה ישראלית, כולל ים-תיכונית, מין.אם.טי.וי.ישראלי; וערוץ חדשות. מועצת הכבלים המליצה על כל החמישה, הממשלה אישרה ובתוך זמן קצר זה יגיע לוועדת הכלכלה של הכנסת, שצריכה לאשר את המימון מפרסומות. מיד לאחר שתאשר נוכל להריץ את המכרז לערוץ הערבי, שנמצא בצנרת, ולפרסם מכרזים נוספים.

אינני יכולה להשיב לשאלה, אם ערוץ ברור-סית יחוק את ההתבדלות של העולים מרוסיה המציאות היא שנותנת את התשובה והמציאות היא, שלעולים מרוסיה יש התרבות שלהם, המפלגה שלהם, העיתונים שלהם, מרכזי ההתכנסות שלהם, ושלושת הערוצים הליוויניים שהם צופים בהם בכבלים.

ולא רק הם; יש מפלגות ערביות ויש מפלגה עדתית-מזרחית, גשר, ויש ש"ס. אנחנו יכור לים לעצום את עינינו ולהתעלם. אנחנו יכור לים לומר, התופעה בדלנית, מוזיקה, אנחנו לא רוצים אותה, אבל זה לא יעזור - התופעה קיימת. חשבנו שאנחנו נמלטים מהבדל-נות והופכים לעם ישראלי אחד שבו אין יוצאי פה ויוצאי שם, אבל טעינו. יש בחברה הישראלית היום יותר בדלנות משהיתה לפני 15 שנה. וזה רק הולך ומתחדד עם השנים.

מה שאנחנו עושים זה דווקא לשמר את השיח הציבורי והתרבות הישראלית. כי בזמן שכולם יקלטו כאן מאות ערוצים מכל העולם, דווקא השימור פה של כמה ערוצים ישראליים יש שאיר אותם בבית.

לא משנה כרגע אם הערוץ דובר רוסית או ערבית או עברית. הערוצים האלה שהם

לעצמי כממשלה הוא לא להשתלט על שוק השידור, אלא להפך, לפתוח אותו. נוהגים להאשים אותי, או את הממשלה, שאנחנו רוצים להשתלט על התקשורת, להלי-אים אותה. דן שילון ואחרים האשימו אותנו שאנחנו רוצים לחלק מכרזים למקורבי הלי-כוד, ועוד כהנה וכהנה. אני אומרת שכל זה פשוט לא היה ולא נברא ואפילו משל לא היה. ברגע שפותחים הכל, ברור שאי-אפשר להשתלט. נכון שזה ייקח כוח מאותם ערוצים

מה שאנחנו עושים זה דווקא

לשמר את השיח הציבורי

והתרבות הישראלית, כי

בזמן שכולם יקלטו כאן

מאות ערוצים מכל העולם,

דווקא השימור פה של

כמה ערוצים ישראליים

ישאיר אותם בבית

שמשרדים כרגע. יהיה מבחר יותר גדול, היצע יותר גדול, ואנשים יוכלו להחליט בעצמם לאן הם רוצים ללכת.

או יירד הרייטינג של הערוצים הנוכחיים. סביר להניח שזה מה שיקרה, כי אחרת לא יהיה מי שישקיע בערוצים החדשים, והם ייסגרו.

•••

אנחנו מדברים היום על תמישה ערוצים ייעודיים בכבלים, הכל מתוך אותה תפיסה, שאם יש ציבור שיש לו עניין בשידור ייעודי כזה או אחר, ואם יש מי שמעוניין ומסוגל להרים את זה כלכלית, למה לא?

תפיסת העולם שלי היא שהעולם הולך וצריך ללכת לקראת חופש בכל התחומים ותחרות בכל התחומים, לתת אפשרות לכל אורה, לכל אדם, לבחור מה הוא רוצה לקנות, במה הוא רוצה לצפות, מה הוא רוצה לראות, מה הוא רוצה לשמוע, בכל תחום ובכל עניין. זה נכון לגבי חופש הבחירה של הצרכן במוצרי צריכה וזה נכון לגבי תקשורת - טלקומוניקציה, טלפונים ועוד, וזה נכון, בעיניי, גם לגבי תקשורת המונים.

אני עושה את ההשוואה בין התקשורת המשודרת, רדיו וטלוויזיה, ובין העיתונות. נניח שמחר בבוקר תקום קבוצה ותרכזה להקים עיתון יומי נוסף, ויבואו ויגידו, היל, מה פתאום, יש די עיתונים יומיים, בשביל מה צריך עוד עיתון? שוק הפרסום נורא קטן, וזה יפגע בעיתונות ובסוף זה יפגע בחופש העיתונות ובחופש הביטוי.

ואני אומרת, לא. אני לא יכולה להעלות על דעתי שתקום המדינה ותתערב בשאלה כמה עיתונים יהיו בישראל. אצל אנשים חופשיים במדינה חופשית זה לא מתקבל על הדעת. לעומת זאת, יש אנשים שסבורים שהמדינה כן צריכה להתערב בשוק השידור, להגביל את מספר ערוצי הרדיו, את מספר ערוצי הטלוויזיה, מה צריך כל-כך הרבה, מי יראה את כל זה, איך ימומנו כל אלה וכו' וכו'.

התפיסה שלי אומרת שהמדינה לא צריכה להתערב. היא צריכה לאפשר בכל התחומים, לרבות שידור, לכל יום לעשות מה שהוא רוצה, כשיש רק הבדל אחד בין תקשורת כתובה ובין תקשורת אלקטרונית: המשאב מוגבל. אין לנו די תדרים לתת לכל מי שרוצה. אבל גם הבעיה הזאת תיפתר, בבוא העת. היא כבר קרובה לפתרון, כי הדחיסה והליוויניים והטכנולוגיות החדשות מאפשרים לשדר הרבה יותר על אותו מקטע תדרים שעומד לרשותנו. לכן התפקיד שאני רואה

ישראלים, שנמצאים בתוך הרגלציה שלנו, שמדברים על ישראלים, עם ישראלים ועל- ידי ישראלים, ולכן דווקא במובן הזה זה משמר ולא עושה את ההפך.

•••

אני לא רואה את המדינה כגורם שצריך לחנך את אזרחיה באמצעות כלי תקשורת המוניים. מדינה מחנכת את אזרחיה כשהם ילדים והול- כים לבית-ספר. אבל לתפיסתי היא לא אמורה לחנך אנשים בוגרים ולמסור להם באמצעות התקשורת מסרים מחנכים, מסרים ציוניים, תרבותיים וישראליים.

יש לנו עניין ביצירה מקורית, למשל. או אנחנו מגינים על יצירה מקומית בחקיקה, בוכינות שנותנים. בשידור הציבורי אנחנו נותנים איזשהו סף של יצירה מקורית שצריך להיות בכל אחד מהערוצים הללו כדי שאנ- נו נשמור על יצירה מקורית. אבל לצפות שהמדינה תחנך, אלה טיעונים של אתמול. הם לא יעזרו לנו.

אנחנו לא יכולים להכתיב לציבור. במדינה שבה בצומת גולני פועלת מסעדה של מקדו- נלדס, למה אתם מצפים? אנחנו לא יכולים לעמוד ממול.

היה לי הכבוד והעונג לעבוד עם יורם ארי- דור, שהיה תקופה מסוימת שר התקשורת. היה בתקופה ההיא מה שנקרא "מחיקון", נוהל שמחק את הצבע בסרטים ששידרה הטלוויזיה. לא כי לא היה צבע, אלא כי המדי- נה החליטה עבור אזרחיה שלא טוב שיבזבו כסף, מטבע זר, על טלוויזיות צבעוניות. זה היה, אם אינני טועה, ב-1981. מה עשה הצי- בור? הציבור לא מטומטם. הציבור קנה מכשיר שנקרא "אנטי-מחיקון", שמחק את המחיקון והחזיר את הצבע למכשירים. בא יורם ארידור, ביטל את המחיקון, ובא לציון גואל. מאז ועד היום כולנו רואים צבע.

אני מודה שהניסיון הזה השפיע במידה רבה מאוד על תפיסת עולמי. אני לא רוצה שהמ- דינה תכתיב לאזרחים שלה אם לראות בצבע או לא לראות בצבע, מכל טעם שהוא, אלא אם כן מדובר בטעם בטחוני. אבל היה עוד היבט לסיפור הנפלא על המחיקון והאנטי- מחיקון, והוא שהעולם והטכנולוגיה והאזרחים יותר חכמים מכל הממשלות הבולשביקיות שלהם. את העולם אי-אפשר לעצור.

היום יש לנו בעיה דומה: ערבים רצים לרמ- אלה וקונים צלחת לוויין עם ממיר, וצופים בשידורים מהלוויין הסעודי. לפי אחת ההער- כות, יש כרגע מאתיים אלף צלחות בישראל ובשטחים. זהו האנטי-מחיקון של היום. אני אומרת: אי-אפשר להילחם בו. גם לא צריך. מוטב להסדיר שידורים לווייניים בישראל - מה שאנחנו קוראים די.בי.אס - ומי שירצה צלחת יקנה. הבחירה היחידה שנותרת לנו היא להחליט, אם לחוקק חוק שיסדיר את קליטת הלוויינים, או לטמון את ראשנו בחול.

מה אתם מציעים? שנאסור על קליטת ערו- צים מכל העולם? שנתקוק חוק שאוסר על אדם לקנות צלחת? שנקים משטרת ממירים, ונבדוק אצל כל ישראלי במכס אם הביא צלחת מתורכיה? אנחנו לא נוכל למנוע

מדינה מחנכת את אזרחיה כשהם ילדים והולכים לבית-ספר, אבל לתפיסתי היא לא אמורה לחנך אנשים בוגרים ולמסור להם באמצעות התקשורת מסרים מחנכים

מחמישים, מאה, מאתיים, שלוש מאות, אני לא יודעת כמה ערוצים, להגיע אלינו. הם מגיעים. אין לנו שליטה על זה. הטכנולוגיה לא שואלת אותי, לא מבקשת ממני רשות. היא לא מבקשת רשות משום ממשלה.

•••

אתם אומרים, אל תקימו ערוץ טלוויזיה מסחרי נוסף. זה ייתן בדיוק את ההפך, מפני שאם אנחנו מקימים ערוץ מסחרי נוסף שהוא ישראלי, הוא יהיה ישראלי, לפחות, על מגר- עותיו ועל מעלותיו.

או נכון שהוא ייתן תרבות אמריקאית של כל מיני שעשועונים מחלקי פרסים. אבל הוא ייתן גם דברים אחרים. הוא ידבר עברית, הוא יהיה חלק מהחברה שלנו. דווקא בהקמת הערוצים האלה אני רואה צמצום של הסכנה, לא הרחבתה.

•••

כל מה שאומר כאן על השידור הציבורי הוא על אתריותי האישית, ולא משקף לא את הסמכות שלי, לא את התפקיד שלי ולא את מה שיוצא בסופו של דבר לממשלה. אני לא יודעת מה יובא. אין לי מושג מה [ארנון] צוקרמן מכין שם.

עלו כל מיני רעיונות איך ימומן השידור הציבורי, אם ימומן מדמי אגרה, מתקציב המדינה או מתמלוגים שישלמו הערוצים

אני חושבת שגם הטלוויזיה החינוכית סיימה את תפקידה. המנדט שניתן לה עם הקמתה היה לספק שיעורים לשידור בבתי-הספר, היום זה כבר מת, לא קיים

המסחריים למיניהם, בכלל זה הזכיינים של השידורים הלווייניים.

בעיניי השאלה איננה מקור המימון, אלא התוכן. שידור ציבורי איננו יבוא של סדרה בריטית, למרות שאני מכורה לסדרות

הבריטיות. בעיקרון, השידור הציבורי צריך להיות שונה מכל יתר הערוצים.

בשביל להגן על השידור הציבורי לא צריך להיות בולשביקים ולהכתיב לאזרחים מה לראות. לא צריך לומר, האזרחים מטומטמים, אם יאפשרו להם הם יראו כל היום בידור, הם יהיו מטומטמים.

אני רואה הכרח בשידור ציבורי. השאלה היא כמובן מה זה שידור ציבורי. היום יש ערוץ אחד בטלוויזיה, קול-ישראל, גלי-צה"ל וטלו- ויזיה חינוכית.

יש בעיה גם בפיצול וגם במהות. קודם כל, אני לא רואה שום סיבה שתשרד בארץ תחנה צבאית. צריך להיות ערוץ רדיו ציבורי, אבל לא צבאי. בדו"ח פלד מומלץ לסגור את גל"צ, ואני מקבלת את זה. אין לקיומו של גל"צ שום הצדקה. הצבא לא צריך להתחזק תחת רדיו. אם צריך לספק צרכים לשידורי רדיו בשעת חירום, אפשר לעגן אותם בחקיקה שתחייב את כל הערוצים.

אני חושבת שגם הטלוויזיה החינוכית סיימה את תפקידה. המנדט שניתן לה עם הקמתה היה לספק שיעורים לשידור בבתי-הספר, היום זה כבר מת, לא קיים. ממחזורים שם היום תוכניות ישנות. לפעמים משדרים תוכ- ניות מלפני עשרים שנה, כל מיני "רגע עם דודלי" שאני זוכרת מילדותי, והיום זה נראה מצחיק ומגוחך, זה לא עונה לשום צורך. עם כל הכבוד לתוכנית כמו "זהו זה", שהיא תוכנית נפלאה, אני לא רואה בה שידור של טלוויזיה חינוכית.

כפי שאני רואה את השידור הציבורי, הוא עונה קודם כל לצרכים לאומיים, כמו למשל שידורים בשפות זרות, כמו שידורים בנושאים דלי רייטינג, כמו נושאים תרבותיים, מוסיקה קלאסית, ערוץ המוסיקה או דברים מהסוג הזה, וכמו אותם נושאים שחשובים לנו מבחינת התרבות הלאומית הישראלית. וכמובן, חדשות. אני חושבת שאופי השידורים צריך לנטות לכיוון הבי.בי.סי, אבל אין לי הגדרה ברורה ומדויקת. מכל מקום, סדרות קבועות מחו"ל לא צריכות להיות שם: לא בשביל זה מחזי- קים אותם.

השידור הציבורי, כמו הערוצים המסחריים, צריך להיות כפוף לרשות התקשורת הלא- מית, האף.סי.טי הישראלי, שתקום על-פי הצעות ועדת פלד. הרשות תהיה גוף אזרחי מקצועי, לא פוליטי.

אני מתנגדת למעורבות של המפלגות בפיי- קוח על ערוצי השידור. היום, הוועד המנהל של רשות-השידור והמליאה בנויים על נציגי מפלגות. זהו מבנה עקום ומעוות.

נציגי ציבור צריכים להיות שם, כי השידור איננו עסק פרטי של אף אחד. הם צריכים לשבת ברשות התקשורת כמו שבדייקטוריון בזק יושבים נציגי ציבור. הם כן, אבל לא נציגים של מפלגות. ■

שידור אינו סתם סחורה

ישראל היא נקודה זעירה על מפת התקשורת הגלובלית, אבל היא מושפעת ממנה מאוד. קיים מתח בין ערוצי הטלוויזיה של הכפר הגלובלי, המביאים איתם מעין תרבות אוניברסלית, ובין הצרכים המקומיים בתקשורת. כמו רוב מדינות העולם כך גם ישראל חשופה לעשרות, ובעתיד הקרוב למאות, ערוצי שידור שאין לה עליהם כל שליטה או השפעה. אבל ישראל היא דוגמה למדינה קטנה, שיש לה צורך חיוני לטפח את זהותה התרבותית, את יצירתה המקורית, את שפתה ואת מורשתה.

עדות לדילמה מורכבת זו, בהקשר המקומי, מצויה כבר בהמלצה הראשונה של דו"ח ועדת פלד. הוועדה ממליצה לאמץ את עקרונות "השמים הפתוחים", עם סף כניסה נמוך למעוניינים ועם אפשרות לכל ספק תוכן להציע את שירותיו לציבור בתנאים של תחרות שווה. לכאורה שוק חופשי, מסחרי ופתוח, השקפה הרואה את התקשורת כעסק ככל עסק אחר, אבל לא כך; לא רק שהוועדה ממליצה להבטיח בחוק את עידוד היצירה המקורית, אלא היא אף קובעת, למשל, את הצורך בכמה ערוצי כבלים ייעודיים, שהיא מגדירה את ייעודם.

הוועדה ממליצה על חמישה ערוצים ייעודיים שימומנו על-ידי פרסומות. הגדילה הוועדה עשות בהמלצותיה בענייני רדיו, שם היא

ממליצה "לנקוט לאלתר את הצעדים הנדרשים על-פי חוק כדי לאפשר מתן רישיון שידורי רדיו כל-ארציים לבעל רישיון המבקש לאפיין את שידוריו כשידורי דת ומסורת". כלומר, שוב אין הכול כל-כך פתוח ופלורליסטי. ישנם עניינים בתחום התוכן שהמדינה רוצה להשפיע בהם, בניגוד לרעיון המנחה של הדו"ח - להשאיר את ההתפתחויות לכוחות השוק ותחרות שווה. ואכן, אם רוצים לתת ביטוי בתקשורת לקבוצות מיעוט תרבותיות ואתניות, אין

בכך כל רע. צריך רק להיות ערים לקושי ולסתירה בין הרצון לקיים שוק תקשורת חופשי ובין הרצון להשפיע על כיוונו, בין השאיפה לליברליזם ולכלכלת שוק חופשי ובין היצר השלטוני לרכז בידיו את הכוח. מכאן גם המסקנה המתבקשת ששידורים אינם סחורה ככל סחורה אחרת.

ישנם לפחות עוד שלושה גורמים המשפיעים על תוכני השידורים: הטכנולוגיה, המימון והרגולציה. הלוויינים, הכבלים האופטיים, השידורים הדיגיטליים, האינטרנט, השילובים הקרובים של וידאו-טלפון-מחשב, וידאו-על-פי רדישה, כל אלה ועוד הם שינויים טכנולוגיים המשפיעים על התכנים, הן במישור הגלובלי והן במישור המקומי. אופי המימון - אגרה, פרסומות, דמי מגוי או תמיכה ממשלתית - ישפיע אף הוא באופן משמעותי ביותר על תוכן השידורים. ולבסוף כמובן הרגולציה, זו הרשות המקצה תדרים, מעניקה רישיון, נות, מפקחת על המחירים ומבקרת את הבעלויות הצולבות.

הקושי בכל אלה הוא למצוא את שיווי המשקל הנכון והמתאים ביותר לישראל. אותו איוון אשר יצליח ליצור אינטגרציה בין הטכנולוגיה, הכלכליות והרגולציה שתשרת את הציבור בישראל בצורה הטובה ביותר. המופקדים על הנושא יצטרכו לגבות את החלטותיהם במחקרי שוק, בתחזית ובמעקב מעודכן על ההתפתחויות הטכנולוגיות ודרכי המימון המשפיעות על התכנים. מתברר כי עקרון השמים

הפתוחים, המשאיר את ארגון התקשורת לכוחות השוק בלבד, אין בו די. כמו חינוך, בריאות וביטחון שהמדינה מבטיחה לאזרחיה, כך היא חייבת להבטיח את האינטרסים שלהם בעידן האינפורמציה.

המדינה צריכה ויכולה להתערב בתקשורת ברמת הפיקוח והרגולציה. הפתרון המוצע בדו"ח ועדת פלד, הקמת רשות לאומית לתקשורת, הוא פתרון ראוי, בשל הצורך בגוף מרכזי של מומחים מקצועיים שיפתח מדיניות תקשורת כוללת המתחשבת בכל הפרמטרים שהוזכרו לעיל. המצב היום הוא שעל נושאי התקשורת ממונים לפחות שלושה שרים. זה מצב בלתי אפשרי, המעקר כבר בנקודת ההתחלה כל ניסיון לגיבושה של מדיניות כוללת ומתעדכנת בתחום כה מורכב. גוף מרכזי כזה אסור שיעסוק ישירות בתכנים, אלא רק בגיבוש מדיניות, ברישוי ובבקרה.

אחת הבעיות המרכזיות היא עניינו של השידור הציבורי בכל אלה. בתוך עשר שנים לכל היותר יהיה השידור הציבורי עוד ערוץ במערך כת רב-ערוצית, וחשיבותו תלך ותפחת. כבר היום אנו עדים לשחיקה קה גוברת והולכת בצפייה בו. ממוצע הצפייה בערוץ השני בזמן צפיית שיא הוא כפול מאשר בערוץ הראשון, ועל-פי נתונים שהתפרסמו לאחרונה, הצפייה בו פחותה גם מסך כל הצפייה בשידורי הכבלים. אפילו משדרי החדשות, ספינת הדגל של הטלוויזיה הישראלית, נצפים פחות מאשר אלו של הערוץ השני. באירופה ירד נתח הצפייה בערוצים הציבוריים מ-82% ב-1984 ל-46% ב-1994, ומגמת הירידה נמשכת.

מגמה זו מביאה איתה דילמה קשה. מצד אחד זקוק הערוץ לאחוזי צפייה שיספיקו לשכנע את הציבור בחיוניות תשלום האגרה. באירופה מדברים על מינימום של 25%. מצד שני, כדי להגדיל את נתח הצפייה

צריך לגלוש לשידור פופולרי ובידורי, והרי זו אינה מטרתו של השידור הציבורי. הכנסת פרסומות לערוץ ציבורי אף היא עומדת בניגוד למטרותיו. פרסומת מעודדת חד-ממדיות וכניעה להעדפות הצופים. טלוויזיה ציבורית חייבת להיות מערכת רב-ממדית. מה שיקרה הוא שבמקום גיוון בשידור נקבל העדפות בידוריות. במדינות שבהן קיימת שיטה מעורבת של מימון, כמו בגרמניה למשל, הוכח שהיא מגבירה מאוד את הנטייה לפעול בצד התוכני כמו בתחנות המסחריות.

כמו חינוך, בריאות וביטחון שהמדינה מבטיחה לאזרחיה, כך היא חייבת להבטיח את האינטרסים שלהם בעידן האינפורמציה

השאלה היא כיצד ניתן להבטיח כי במערכת של רשות-שידור ציבורית יוקצה מקסימום של התקציב למימון תוכניות, כך שיופק מגוון של תוכניות איכותיות ורלבנטיות מן הסוג שלא ניתן יהיה למצוא בערוצים אחרים של רדיו או טלוויזיה. בערוץ 4 הבריטי קרוב ל-85% מן התקציב מוקדשים להפקת תוכניות, בבי.בי.סי כ-45%, ואילו אצלנו רק כ-25%.

כדי לבחון ברצינות הראויה את מפת השידורים העתידית של ישראל, צריך לתמוך את הכוונות בממצאים ובמחקרים מקצועיים שייקחו בחשבון את הנתונים הכלכליים והטכנולוגיים ואת השפעתם על הדבר החשוב ביותר - התוכניות. דרך הקמתו של הרדיו האזורי היא דוגמה מאלפת לניסיון להגשים רעיון מבלי שנבדק די הצורך, והתוצאות לא איתרו לבוא.

ליסיום, יש לזכור כי שוב איננו בודדים בעולם התקשורת הגלובלית. בעידן האינפורמציה, לכל הסובב אותנו יש השפעות שאין לנו שליטה עליהן. אולי כמעט לא חשוב מה נעשה, הדינמיקה של כוחות השוק הציבוריים תכתיב, כנראה, ממילא את ההתפתחויות הפנימיות. ■

פרופ' ארנון צוקרמן עומד בראש הוועדה הבודקת את מעמד השידור הציבורי בישראל

טווח הארוך ייתכן שלמפת התקשורת החדשה מבית-מדרשם של נתניהו, לבנת ופלד תהיה השפעה לא פחות מכרעת על דמותה של ישראל ממפת ההסדר הסופי עם הפלסטינים. אם מפת ההסדר הסופי מתייחסת בעיקר לגבולות גיאופוליטיים, הרי שמפת התקשורת תקבע באופן ישיר יותר את גבולות הזהות התרבותית-תרבותית של ישראל ואת התכנים הפנימיים שעליהם יצמחו הדורות הבאים. יהיה זה אירוני אם בעוד חמישים שנה, במלאות מאה שנה להקמת המדינה, יכתוב ההיסטוריון הפוסט-פוסט-ציוני, שכאשר אבירי הזהות היהודית הלאומית מהמפד"ל עסקו בשמירת שטחי ארץ-ישראל ובבניין המינהל לחינוך ערכי, גנב להם משרד התקשורת את העם. שהרי שעות הטלוויזיה והקשב של הנוער ליד המסך הקטן רבות לאין שיעור מאשר בכיתות.

לכאורה אומרים לנו ראש הממשלה ושרת התקשורת דברים מרגיעים. הם חוזרים על מחויבותם לצמצום ההתערבות "הבולשביקית" של המדינה בתקשורת ומעלים על נס את ערך הפלורליזם וחופש הבחירה של הצופים או המאזינים בין ערוצי התקשורת. בשם הקדמה הטכנולוגית והגלובליזציה יפתח שוק התקשורת המקומי לתחרות ללא מיצרים במינימום של תנאי סף. ממש אוטופיה: ערוץ לכל אורח. הבשורה הגדולה של העתיד מלווה לפי דבריהם גם בראייה מפוכחת וריאליסטית של ההתפתחות הטכנולוגית, שאינה ניתנת לעצירה, של טכנולוגיית גיית התקשורת העולמית. בקרוב נחיה בעולם של מאות ערוצים, חלקם באמצעות שידורי לוויין, ולא נותר לנו אלא למוטט את הסכרים ולהשתלב בתקשורת הגלובלית כמדינה מתקדמת. לצורך שמירת הצביון המקומי נפתח כמה ערוצים ייעודיים, ביניהם ערוץ למסורת ישראל, לרוסים, לערבים ולמוסיקה ים-תיכונית, והשאר פתוח לתחרות כלכלית ללא הגבלות. המלים המרוממות על זכות הבחירה של הצרכן הוזכרו לי את הוועוע שפקד את הציבור האמריקאי לפני שנים, כאשר הלוחם למען זכויות הצרכן בארה"ב ראלף נדר גילה את השיטה שבה התברה הגדולה ביותר לייצור מזון לתינוקות כבשה את השוק. היא הורידה את המרכיבים התזונתיים היקרים שבמזון לתינוקות כדי שאפשר יהיה להוריד את מחירו, הוסיפה לו סוכר ושיפרה את צבעו באמצעים מלאכותיים. ההנחה השיווקית, שהוכחה כנכונה, היתה שהאמהות יטעמו ויקנו, יטעמו ויקנו. תחי זכות הבחירה: הצרכן תמיד צודק. את הירידה המסוכנת ברמת התזונה, ולכן בבריאותם של התינוקות, לא יכלו הצרכנים לראות או למדוד, עד שנדר ואנשי צוותו נכנסו לתמונה. נדר גם כפה על תעשיית המכוניות בארה"ב להכניס אבזורי בטיחות ולא להשקיע רק בצורה החיצונית. היצרנים כעסו כמובן על החוצפה של אנשי המדע האליטיסטים, שאומרים לעם מה טוב בשבילי!

נכון, ערוצי טלוויזיה אינם מזון רק לתינוקות, אך מה זה אופרת סבון או ערוץ פורנוגרפי אם לא מזון עם ערך תזונתי נמוך או שלילי לנשמה? בהקשר זה ההיענות לבחירת הצרכן היא היענות לדרישה לסיפוקים מידיים על חשבון אינפורמציה פוליטית וכלכלית חיונית לחופש אזרחי וחוויות תרבותיות בונות ומעשירות בטווח הארוך. האם נגזר עלינו לשכוח את לקח ההיסטוריה, שהראתה כי פיתוי העם לעסוק בבידור ובשעשועים הוא דרך אפקטיבית להסית את דעתו מענייני חברה ומדינה, שיטה יעילה להגדיל לממדים מבהילים דווקא את חופש הפעולה של הפוליטיקאים? לבקשתו של בנימין נתניהו בדק יועץ הסקרים שלו, שי ראובני, ומצא ששישים אחוזים מהציבור תומכים בביטול אגרת הטלוויזיה. זהו כמובן רציונל לחיסול מבצרו האחרון של הציבור מפני ההפרטה הפראית של התקשורת. אך יש כאן גם סילוף של דעת הציבור. נתניהו לא ביקש מיועצו לשאול את העם אם הוא רוצה בערוצי טלוויזיה הנשלטים בידי מספר מצומצם של בעלי הון, הוא לא שאל את הציבור אם הוא חושש שהפרטת התקשורת תפתח את שוק התקשורת בארץ להשתלטות חברות תקשורת זרות שלא יהיו מחויבות לאינטרס הציבורי בישראל, והוא לא שאל את הציבור אם הוא רוצה בחירה בין עשרים ערוצים שישדרו בו-בזמן עשרים אופרות סבון, או יעדיף עשרה ערוצים שישדרו תוכניות שונות ומגוונות. לציבור בארץ יש כבר ניסיון מר בתחום התקשורת הכתובה, התחרות החופשית חיסלה עיתונים כמו "חדשות" ויצרה שני עיתוני ערב המשתמשים באותה נוסחה, "מעריב" שהוא תואם "ידיעות אחרונות" (או להפך), כך שלמעשה אולי יש לנו בעצם רק עיתון אחד. זו דוגמה לריבוי טכני והומוגניות בתוכן, כמו שני ערוצים המשדרים כמעט אותן תוכניות. מובן שבתנאים שבהם נשמר שידור ציבורי מוגן, כמו בכל המדינות הדמוקרטיות (פרט לפור-טוגל), יכול להיות צד חיובי לפתיחת התקשורת לתחרות מאוזנת. אף שהשידור המסחרי

ירון אזרחי

חיסול רשות הרבים

פוליטיקאים שסיסמה

אחדות העם מעלה אותם לשלטון מפרקים את החברה הישראלית לתת-קהילות ומעודדים כל אחת מהן ליצור לעצמה את חומות הגטו התקשורת שללה

המכוון על-ידי מוטיב הרווחים מפרסומות נוטה לעודד עיוות, ביום, הגזמה, שטחיות וקיטוב בשידורי חדשות, הרי שביזור בעלות ושונות יכולים לצמצם את הנזק. אולם על הציבור לדרוש מהממשלה שפתיחת התקשורת לתחרות בין אינטרסים כלכליים תהיה מותנית בתקנות וכל-לים שאכיפתם מגובה בסנקציות שיבטיחו את פיזור הבעלות באמצעי התקשורת. על הציבור להיות ער לעניין זה, כי לראש הממשלה (כל ראש ממשלה) ולשריו אין תמריץ פוליטי לפזר את הבעלות. כשהשליטה באמצעי תקשורת מרוכזת בידי מספר מצומצם של בעלי הון, קל יותר לפוליטיקאים להשיג איתם הבנה סמויה מעיני הציבור, שחידוש הזכינות יינתן למי שלא מרגיז יותר מדי את השלטון.

מעבר לסוגיית הבעלות מדאיגה במיוחד ההמלצה על הקמת הערוץ הרוסי. האם מישוה מעלה בדעתו, שלאחר הערוץ הרוסי תהיה איוו ממשלה שתוכל לעצור פתיחת ערוץ מרוקאי, רומני, אתיופי ואולי גם ערוץ של אשכנזים חילונים מתנשאים? פוליטיקאים שסיסמת אחדות העם מעלה אותם לשלטון מפרקים את החברה הישראלית לתת-קהילות ומעודדים כל אחת מהן ליצור לעצמה את הומוגן הגטו התקשורתי שלה, וכל זה מבלי שהעם דן והחליט! כמו ידינו אנו

איוו צחי פרבר

מחסלים את רשות הרבים בישראל, את התשתית לסולידריות אזרחית ואת נקודות המפגש בין הקבוצות השונות. מקיבוץ גלויות אנו עוברים להפרדה ולמיסוד גלויות. מנקודת מבט ליברלית אפשר אולי לחייב תפיסה של החברה הישראלית כמרקם של קבוצות מגוונות, ללא יומרה של עם או לאום במובן שהימין מטפח. אך אין להתקדם לקראת מודל כזה של ישראל באסטרטגיה שיווקית הסוטה מן העיקרון של אמת בפרסומת.

למרבית הצער נראה שמפת התקשורת החדשה נשענת על חלל מחשבותי. אין כאן ניתוח של הקשרים הדינמיים הסבוכים בין תקשורת, תרבות, חברה ודמוקרטיה, ואין מחשבה על ההשלכות לטווח ארוך של צעדים הנמכרים לציבור באמצעות סיסמאות הנפניות על זכות האזרח לבחור. האם ישכיל הציבור הישראלי, שלא הצליח לחוות את התוצאות של שינוי חוק הבחירות הפורמלי על החברה והתרבות הפוליטית בישראל, לחוות את הצפוי לו ממפת התקשורת החדשה לפני שיהיה מאוחר מדי? ■

רון אזרחי הוא פרופסור למדע המדינה באוניברסיטה העברית בירושלים ועמית בכיר במכון הישראלי לדמוקרטיה

אמת בשבע שניות

הלקה האמריקאי: קטעים מספרו
האוטוביוגרפי של וולטר קרונקייט

ערוצי לוויין וכבלים או אתרי חדשות באינטרנט - אין להניח שיהיו להם די משאבים או די רצון לספק את שירותי החדשות היקרים, המקיפים והכוללים הללו. השאלה הגדולה היא, אם השחקנים הראשיים במערך החדש הזה - ענקי הבידור והתעשייה, שאין להם כל רקע בתחום החדשות ועיקר עניינם בעשיית רווחים ממקורות אחרים - ירצו לסבסד דיווחי חדשות רציניים, שהם בהכרח עסק המכביד על התקציב. האם הם ימשיכו לקיים ולו רק את הרמה המצומצמת של חדשות ותוכניות אקטואליה, שהרשתות שלהם מספקות היום?

...

לרוע המזל, בעזרת איתור המכנה המשותף הנמוך ביותר בקרב הצופים והשאיפה להגיע אליו, המשרדים העלובים האלה מפתים את הקהל ועושים כסף, הרשתות ומנהלי התחנות המקומיות הדחוקים בכסף, שחלק נכבד מתקציבם מיועד לאיסוף חדשות לגיטימי, מביטים בוודאי בגודל הקהל של הצהובונים בעיניים כלות, מלאות קנאה, ושואלים את עצמם אם לא זו הדרך שבה יש ללכת. הסכנה טמונה, כמובן, בכך שלרוע הרווחי יש דרכים לסלק את הטוב הבלתי רווחי או זה שמניב רווחים שוליים בלבד.

הבעיה העיקרית בעוצה בכך, שהחדשות הטלוויזיה אינן תחליף הולם לעיתון טוב. לא נגזים אם נאמר, שתלותו של הקהל בטלוויזיה לעיקר תצורות החדשות שלו מסכנת את השיטה הדמוקרטית שלנו. בעוד שהטלוויזיה מעמידה את כל שאר אמצעי התקשורת בצל, בשל יכולתה להציג בתמונות נעות את האנשים והמקומות שבחדשות, בה בעת היא אינה מסוגלת להגדיר ולהסביר את הנושאים הסבוכים יותר שעל הפרק, עבור מי שאינם מסוגלים או אינם רוצים לקרוא - תופעה מבישה בה במידה בחברה מודרנית - מרימה הטלוויזיה את רצפת הידע וההבנה את העולם הסובב אותם. אך לאחרים היא מורידה את תקרת הידע, משום שהיא אינה מעמיקה לחקור את הנושאים הסבוכים הללו. כך מספקות חדשות הטלוויזיה מרווח אינטלקטואלי צר ביותר בין הרצפה לתקרה, והוא אף צר והולך.

עצם היקפן של חדשות הטלוויזיה קטן עד גיחוך. מספר המלים הנאמרות בשידור של חצי שעה מגיע בקושי למספר המלים בשני שלישים של עמוד עיתון אחד. אין די בכך לטקד את אירועי היום העיקריים מבית ומחוץ. דחיסת יתר של עובדות, טיעונים מקוצרים, מחיקת הסברים מקילים - כל אלה מוכתבים מכוח מסגרת הזמן המגבילה של הטלוויזיה, ומעוותים במידה ידועה את החדשות המובאות בה. כתב הטלוויזיה, כמוהו בנושאי כתבותיו, הוא קורבן של מסגרת הזמן הזאת, כלשון המונח הידוע "עיתונות סאונד-בייט". שדר שאין לרשותו די זמן להציג דיווח מקיף וכולל נאלץ לטרוח ולהמציא משפט סיכום סבוך אחד, שיהיה בו להבהיר את כל הקשקוש שקדם לו. זו משימה קשה למי שמבקש להימנע מהבעת עמדה אחת בלבד - וכך נולד מאמר המערכת החד-משפטי. כך קורה, שסיפור על פשעים לכאורה מסתיים לעתים קרובות במשפט הידוע: "הדובר מכחיש את כל הטענות", בלי כל הסבר נוסף.

הטלוויזיה נוהגת לא אחת לחזור ידיעות מהעיתונות הכתובה, המבוססות על "מקורות יודעי דבר". אך בעוד שהעיתון עשוי לסייג את הסיפור בהירות, בכמה וכמה הגבלות והסתייגויות, השרד הדחוק בזמן אינו עושה זאת. עיוות נוסף.

הקורבן הגדול ביותר של המצב הנוכחי הוא ההליך הפוליטי שלנו, ולדעתי זהו אחד הכתמים הגדולים בתולדות חדשות הטלוויזיה בזמן האחרון. עיתונות הסאונד-בייט פשוט אינה מספקת לשרת את הציבור במערכות הבחירות שלנו. מחקרים מלמדים, שבשנת 1988 עמד משך הזמן שניתן למועמד לנשיאות בשידורי הרשתות הגדולות לומר את דברו באין מפריע על 9.8 שניות. תשע שניות ושמונה עשיריות. הרשתות הבטיחו נאמנה לשפר את דרכיהן לקראת 1992. או עמד ממוצע הסאונד-בייט על 8.2 שניות. והרשתות מבטיחות לשפר את המצב לקראת 1996.

...בשנים האחרונות הוחרפה מאוד מגמת האינפוטניזציה (שילוב של entertainment information, מידע ובידור), בשל מאבק ההישרדות של הרשתות הגדולות על המשך הנגיסה בנתח הגון של העוגה המצטמקת. הכבלים, התחנות העצמאיות שחשיבותן גדלה והולכת וקלטות הווידאו גרעו מקהל הצופים של הרשתות הגדולות, והיום הוא עומד על פחות ממחצית היקפו בעבר. מחלקות החדשות עברו מראש טבלת המפסידים, בימיי, למרכזי רווח, וההנהלות של היום מעמידות את הרייטינג לפני היוקרה.

אינו מקנא בעיתונאים-השדרים הרציניים הרבים משני צדי המיקרו-פון, הנאלצים להיות בסביבה שכזאת. חוסר הכבוד של מנהלי הרשתות כלפיהם מודגש לעיניהם מדי יום ביומו, לנוכח תוכניות ה"חדשות" הצהובות והעלובות הכלל-ארציות שהתחנות הנתונות לשליטת הרשתות הגדולות מציבות במשבצות השידור של שעות הערב המוקדמות, שיועדו בעבר לתוכניות חדשות אמיתיות. זהו מסר מרפה-ידיים ביותר, שלשכות המנהלים משגרות לתדרי החדשות בכל הנוגע לטעם, לסדרי העדיפות ולתחושת האחריות של דרגי הניהול של הרשתות.

גם העיתונים, הנתונים ללחצים דומים של ירידה בתפוצה, נושאים היום באשמת הטריביאליזציה של החדשות. סיפורי חדשות רבים מוצגים כסיפורי צבע, וחלק ניכר מהם מתומצתים במדורי "אירועי היום". באמצע שנות התשעים עוררה מגמה זו גל של ביקורת על העיתונות, אך זו הופנתה בטעות בעיקר אל עבר העיתונאים, בעוד שהבעיה היא ביסודה בשורה התחתונה.

למרבה הצער עברו מרבית העיתונים שלנו, מטעמים מובנים (שאחד הבולטים בהם הוא בעיית מסי הירושה), מידיהם של מו"לים פרטיים לידי רשתות גדולות. תאגידי ענק אלה נאלצים, בידי בעלי המניות שלהם ותפיסות הקח-את-שלי של שנות התשעים, לחפש אחר אמצעים להגדלה בלתי פוסקת של רווחיהם. רווחים הולמים הם, כמובן, אמצעי חיוני להישרדותו של כל מוסד, אך תאוות הבצע של בעלי המניות דורשת היום רווחי-על, "מקסימוזיה" של רווחים.

מבחינת העיתונות, העיתונים ואמצעי השידור הם שירותי ציבור חיוניים לתפקוד מוצלח של הדמוקרטיה שלנו. אין להעלות על הדעת שהם יידרשו להגיב רווחים ככל השקעה אחרת בכורסה.

וכדי להוריד את עקומת ההוצאות, מונעים ההנהלות והמנהלים מראשי מחלקות החדשות שלהם את המימון ההולם לסיקור המינימלי הראוי לצרכניהם. הם מצמצמים את כמות שטח הדפוס היקר העומד לרשותם, עד כי אינם מותירים בידי העורכים די מקום לחדשות שברצונם לסקר. כתבים, כותבים ועורכים טובים נשחקים עד כדי כך, שאין בכוחם למצוא את הזמן הדרוש לטיפול נרחב בסיפורים שהקהל זקוק להם וראוי להם. עיתונות אחראית יותר אינה תלויה בעיתונאי היחיד, אלא במו"לים אחראים יותר. וזו השורה התחתונה האמיתית.

העתיד בתחום זה מעורפל. בעידן התקשורת החדש עשויים רווחי הרשתות והגורמים הגדולים האחרים המשתקים בניירה להיות מקוטעים ומפורזים יותר. מה תהא מידת נכונותם ורצונם לממן את שידורי החדשות וענייני היום, שהקהל מצפה להם וזכאי להם, ואשר הם הכרחיים לרווחתה של המדינה?

ואשר למאות בעלי העניין, שיספקו בעתיד את התוכן לאינספור

בתפקידי המפיקים, הבמאים ומנהלי הבימה במחזה הזה משמשים מנהלי ענייניהם של המועמדים, סוכניהם והיועצים הפוליטיים. רבים הפכו עם הזמן לחשובים כל-כך וליהירים כל-כך, עד כי הם עצמם עלו על הבימה בלי בושה. הם הפכו לדמויות טלוויזיוניות בזכות עצמם, ומרבים להופיע ולהתפאר בתרומתם, עד כי לא אחת הם נוט-לים לעצמם את זכות האבהות על כמה מהאלתורים המוצלחים ביותר שמשמיע המועמד. הם מסוגלים לעוות כל עובדה במהירות ובמיומנות שכזו, עד כי מודבק להם הכינוי "רופאי spin".

האם המצביע הפוטנציאלי מסוגל להתייחס למערכת בחירות ברצי-נות, לאחר שהוא או היא מתלווים אל מאחורי הקלעים של הטלוויזיה ומגלים כיצד מנהלי מערכות בחירות הופכים את המועמדים שלהם לשחקנים? הרי ברור שאם זו הדרך שבה מתקיים המשחק הפוליטי, מוטב שאנו, האזרחים, נדע זאת. אך מידה של ספקנות בריאה כלפי אופן הסיקור הטלוויזיוני עלולה להביא רבים לציניות בלתי בריאה ואף קטלנית-בכוח כלפי הממשל.

בהתחשב באופי התחרות השוררת היום בחדשות הטלוויזיה, אין העורכים שלהן מסוגלים להתעלם מתיאטרון שכזה. לכן הם עושים את המיטב. לטובת היושר העיתונאי שלהם, הם מבטיחים שהקהל יידע שהם יודעים שהם נתונים לניצול.

במשך הזמן שיכללו עורכי החדשות והביאו את הדבר לכלל אמנות. במערכות הבחירות האחרונות ציינו כתבים שנלוו למועמדים את שיטות הניהול המדוקדקות והפרטניות של האירועים השונים - את צוותי החלוץ, את המג-ויסים ואת ההכנות לקהל ה"ספונסני", את הדאגה למועמדים ואת ההזנה שלהם. מושגים כמו "סאונד-בייט" ו"פוטו-אופ" הוזכרו ברשי גלי. "בדיקות מציאות" בחנו באורח סדיר את תשדירי התעמולה של המועמדים לעומת העובדות הידועות והבדוקות. זה היה מאמץ מעורר הערכה, אך הוא לקה בחסר. כדי לשמש מבקרים יעילים של התיאטרון הפוליטי הזה, נאלצו כתבי טלוויזיה לא אחת להשתמש בחומר פוגעני ישן, ובכך העניקו לו יתר חשיפה ושימת לב מכפי שהוא היה ראוי לו...

חופש העיתונות חיוני לדמוקרטיה שלנו, אך אסור לעיתונות לנצל לרעה את החירות הזאת. אנו חייבים לנהוג וחירות בעוצמה שניתנה בידינו. אנו חייבים להימנע במידת האפשר מקרסי פרסומת, ההופכים את הזכות למשפט הוגן לזכות שקשה לקיימה. אנו חייבים להימנע מחידושים שלא לצורך לחיי הפרט של בני-אדם. חירות, ובמידה לא פחותה גם מוגיטין של אדם בקהילה, הם דברים יקרים מפז, ואסור לנהוג בהם בקלות-דעת או לסכנם בטענות קפריזיות בדבר זכות-יתר כלשהי.

ומעל לכל, העיתונות חייבת לשמור בלא סייג על ההגנות על העי-תונות החופשית, הכלולות בתיקון הראשון לחוקה. אחרי ככלות הכול, עיתונות חופשית היא מערכת העצבים המרכזית של כל חברה דמוקרטית. שום דמוקרטיה אמיתית, כפי שאנו מבינים את המושג, אינה יכולה להתקיים בלעדיה. העיתונות עלולה להיות חסרת אחרי-ות, קולנית, יהירה ואפילו אכזרית, בכל פעם שבני-אדם הפנים מפשע נקלעים לגלי הפרסום הפוגע. אך עיתונות חופשית מכל פחד ומכל פיקוח היא מערכת האזעקה המוקדמת של הדמוקרטיה מפני סכנת הניצול לרעה של כוחה של הדמוקרטיה עצמה ומפני נטייתה לעריצות. בסופו של דבר, אחד הסימנים הראשונים של נטייה זו לעריצות הוא הצעדים הכבדים שהדמוקרטיה עושה אל ספו של חופש העיתונות. ■

נוקקתי לכמעט שבע שניות רק כדי לקרוא את שני המשפטים האחרונים. מובן שבפרץ הדיבור הנדרש לפרק זמן כזה אין אפשרות לתת שום הסבר מניח את הדעת לשום סוגיה, ולא אחת משפט שכזה אינו כולל ולו שם עצם או פועל אחד. זאת ועוד, נתונים שאסף ד"ר קיקו אדאטו מהרווארד מראים, שבשנת 1988 לא קיבל אף מועמד דקה תמימה לומר את דברו באין מפריע בחדשות הערב.

בהשוואה לנתוני 1968 - הסאונד-בייט הממוצע עמד על 42.3 שני-ות, יותר מפי חמישה ממה שעמד לרשות המועמדים בשנת 1992, וכ-21 אחוזים מהסאונד-בייט של המועמדים עמדו על דקה לפחות...

...

מטבע הדברים אין אפשרות לומר ולו דבר טעם אחד בשבע שניות, אך נדמה שהדבר פועל לטובתם של פוליטיקאים רבים. הם אינם נדר-שים לומר דבר בעל משמעות, ויכולים לחמוק מנושאים במקום להת-מודד איתם. יתרה מכך, הפוליטיקאים למדו זה מכבר שבימי הטלווי-זיה, התמונות חשובות יותר ממלים. הדימוי הוא הכול. כך קורה, שלצד סיפוק הסאונד-בייט, נוסף עוד גורם חיוני במערכת בחירות, לספק מדי יום ביומו מה שמכונה הודמנות-ציילום - הפוטו-בייט שיראה את המועמד באור החיובי ביותר וייתן לו גם הודמנות להגיע לחדשות הערב.

בזירה הזאת, מסתבר, סיכוייה של הטלוויזיה לנצח את הפוליטיק-אי אפסיים. ב-1984 הביאה לסלי שטאהל דיווח בסי.בי.אס. ובו ביקשה להוכיח, כי השימוש היעיל והמ-תוחכם שעשו אנשיו של רייגן בסאונד-בייט ובפוטו-בייטס היה בחזקת ניצול ציני של הטלוויזיה. היא הביאה אינספור דוגמאות של סיקור טלוויזיוני מן העבר. הבית הלבן אהב את הכתבה, וכפי שאמר אנשיו ללסלי, שחזר תמונותיו של רייגן בימיו הטובים עלה במשקלו פי כמה על דברי הביקורת שלה שליוו אותן.

פרט לחדשות הערב, יש עוד כמה נקודות חיבור חשובות בין מערכות הבחירות לטלוויזיה: העימותים ותשדירי התעמולה המסחריים. הפוליטיקאים ניגשים לפרומים הללו במידה של ציניות בזויה, וזו מסבה, לעניות דעתי, נזק חמור גדל והולך לאמינותם בעיני הציבור.

יש להימנע ככל האפשר מעימותים, ואם לא ניתן להימנע מהם, יש לצמצמם. יש להימנע ככל האפשר מתוכן. יש להגדיל את חלקו של הדימוי. העימותים הם חלק מהתרמית שלה הפכו מערכות הבחירות שלנו, ולמרבית הפלא, הרשתות הגדולות ממשיכות לשתף פעולה בהצגתן. מאחר שהרשתות זקוקות כמובן לאישורם של המועמדים, הן חייבות להסכים לנוסחת עימות על-פי תנאים שהמועמדים מכתיבים. בקרב קבוצות נותני חסות ורשתות-השידור התגבשה הדעה, שאין לבחול בשום פשרה עם המועמדים על מנת להביא אותם בכלל לשידור. זה מפוקפק ביותר.

בשנת 1992 נרשם שיפור ניכר, כאשר המועמדים ורשתות-השידור הסכימו על מנחה אחד במקום שורת העיתונאים שהיתה מקובלת בעבר. השיפור הזה עורר תקווה, שבעתיד נזכה לוויכוח משמעותי באמת, וכי הטלוויזיה תשמש מה שהיא אמורה לשמש - בימה למידע ולחינוך האזרח.

רעה דומה למכת העימותים היא תשדירי התעמולה בני עשרים-שלו-שים שניות או דקה לכל היותר. הם משמשים למכירת המועמדים בעזרת סיסמאות ריקות, ומה שמור יותר, מתירים לתקוף בחרפות ובגידופים את היריב, ובה בעת חוסכים את התפקיד הבלתי נעים הזה מהמועמד שלהם עצמם.

הפוטו-אופ, ניצול הסאונד-בייט, השליטה בעימותים-כביכול, מבול תשדירי הניגוח היקרים - כל אלה הם אמצעים בהפיכת מערכות הבחירות לתיאטרון פוליטי, המוצג על גבי מסכי הטלוויזיה הביתיים.

ורא חרוץ מחולון שלח לי מאמר שגור מתוך המקומון "צהוב", שיוצא בבת-ים ומופץ בבתים בבת-ים, ראשון-לציון וחולון. המאמר פורסם בסוף מאי, סמוך לימי הזיכרון לשואה ולחללי מערכות ישראל. כותרתו היא "אל תשכחו את השואה שלי".

המחבר הוא העורך הראשי של העיתון, שמעון עשור.

המאמר נפתח במניפסט, משפט אחד ארוך ופסקני: "כשם שאני מכבד את יום השואה שבו אנו מתייחדים עם זכרם של יהודי אירופה שנטבחו על-ידי הנאצים, אני מצפה שהחברה הישראלית תיחד יום לזכרם של קורבנות השואה המזרחית, שנפלו על הקמתה של חברה שוויונית במדינת ישראל, ושלא עמד להם הכוח לשאת את הרעב הכלכלי והתרבותי לאחר שהוב" לו כצאן לטבח אל ערי הפיתוח, השכונות ויתר אזורי המצוקה, שהפכו למחנות עבודה שרק מתי מעט שרדו בשלמות את הקשיים בהם".

בהמשך מחבר עשור תפילת "יזכור" ליוצאי המזרח, בהשראת "יזכור" לגופלי מערכות ישראל: "יזכור עם ישראל את תרבות המזרח שנכחדה... את קורבנות ה'שיטה' שנטבחו במירוץ המטורף שהותיר אותם מחוץ לתמונה... את הלוחמים והפרטיזנים שניסו לעשות משהו ולהילחם בשואה - את ואדי-סאליב, הפנתרים השחורים, האוהלים ובתי-הספר של רשת קדמה...". המאמר של עשור הוא אחד בסדרה ארוכה של מאמרים ראשיים, שפורסמו ב"צהוב" החל בחודש מרץ, מצדו השני של עמוד השער, שמכוסה דרך קבע בתצלום של דוגמנית. במאמר הראשון, "תנו לנו רובים", מודיע עשור ש"חמישים שנות דיכוי עתידות להתפרץ כהר געש חברתי ואינתיפאדת הפלסטינים תיראה כמשחק ילדים... גם הספרדים המתאשכנזים עשויים להבין כי המהפכה הזאת היא המהפכה שלהם, הרי הצבע השחור שלכם יישמר לכמה דורות, ועד אז לא תזכו למחילה על כך שגולדתם מזרחיים.

"סביר להניח כי יצטרפו אליהם מגזרים מדוכאים, החל מהרוסים ועד לעולי אתיופיה, שברור לחלוטין כי נכונו להם ימים קשים בחברה הגזענית של ישראל.

"תנו לנו רובים, ואולי בעצם יש לנו רובים, וכל חייל מזרחי וטוב לנשק".

למקרא מאמרי הוועה האלה, לא הייתי בטוח שזה שמעון עשור שאני מכיר. את עשור פגשתי לראשונה בקריית-שמונה. הוא ערך שם מקומון, והיה מומחה גדול לפוליטיקה המקומית. בבחירות של '81 הביא לליכוד את הילדה ליסה פרץ, ששפכה דמעות מרות על פשעי המערך ועזרה לבגין לנצח. אחר-כך השמאיל. ב-'92 פגשתי אותו בחולון, מעורב בפריימריז של מפלגת העבודה. היום, לצד עבודתו במקומון, הוא חבר בצוות התגובות הארצי של העבודה, לצדה של חברת-הכנסת דליה איציק.

עשור הוא איש סביר, שכותב ביודעין מלים בלתי סבירות לחלוטין. התקשורת הקהילתית משופעת באנשים כאלה, שנחמד לפגוש אותם ברחוב, אבל פחד לקרוא מה שהם כותבים ומשדרים. הם לא מטורפים. בכלל לא. הטירוף הוא רק הדרך שלהם להתחנף לקורא. יש בין היהודים בישראל, נכון להיום, לפחות ארבעה מגזרים שאוהבים לקבל את התקשורת שלהם מוסרפת. המגזר הידוע ביותר הוא החרדים. אני מכיר אחדים מעורכי העיתונים החרדיים. לבד מאחד, שהקצף זב משפתיו גם בחייו הפרטיים, מדובר באנשים נבונים, מפוכ"חים, רחוקים בחייהם הפרטיים והמקצועיים מכל גילוי של קנאות. העיתונים שהם עורכים לא משקפים את דעותיהם, ובוודאי לא את מוגם. דברי ההסתה, השטנה והשקר שגודשים בשנים האחרונות את העיתונים האלה אינם מבטאים אלא את מה שהקוראים נהנים לקרוא. יש שוק, וחוקי הניצע והביקוש חלים עליו.

המגזר השני הוא המתנחלים. את הצרכים הרגשיים הייחודיים של המתנחלים ממלא ערוץ 7. ללא ויכוח, כוכב הערוץ הוא אדיר זיק. המונולוגים הארסיים שלו ליוו את כל הקדנציה של רבין, עד לרצח. הם כלי-כך הרשימו את מיכאל קרפיץ, עד שחזר והשתמש בהם בסרטו על ההסתה שקדמה לרצח רבין.

אדיר זיק הוא שועל ותיק בתקשורת הישראלית. היה במאי בטלוויזיה. התמחה בחלטורות. ביום החתימה על הסכם אוסלו הראשון, מול משרד ראש הממשלה בירושלים, הוא חטף מכות כאשר נחלץ להגן עלי מפני מאויניו, מפגיני הימין. אולי אני טועה, אבל נדמה לי שמה שהפך את זיק לחוד-החנית של קמפיין ההסתה הנורא ההוא היה בעיקר הרצון לשאת חן. הוא אמר למאויניו מה שהם לא העזו לומר, אבל רצו לשמוע. ידע שור קונהו ותמור אבוס בעליו.

המגזר השלישי הוא עולי רוסיה. 20 עיתונים מתפרסמים בארץ ברוסית, והמכנה המשותף לכולם, מלבד השפה, הוא האיבה שהם משחררים כלפי ישראל הוותיקה. מקצת מהאיבה יצא באחרונה תוצה, על רקע חקירת המשטרה במה שמכונה "המאפיה הרוסית".

אפרים גנור הוא עורך העיתון הרוסי "נובוסטי". גנור הוא יליד הארץ. את מאמריו הוא כותב

נחום ברנע

על-פי דרישת הקהל

יש בין היהודים בישראל, נכון להיום, לפחות ארבעה מגזרים שאוהבים לקבל את התקשורת שלהם מוסרפת

בעברית. העיתון הרוסי הוא בשבילו עסק, וכמובן, שליחות ציונית. פעמים אחדות סיקרנו יחד מסעות של ראש ממשלת ישראל לחו"ל. היה נעים. לאחר שנעצר גרגורי לרנר (בן-ארי), השחיו גנור את עטו וכתבו: "יוצא שכל לרנר שעלה מרוסיה בעשר השנים האחרונות - הוא מאפיונר, אם לא ראש המאפיה בכבודו ובעצמו, וכל גרישה - הוא פושע מסוכן שקשור למאפיה ברוסיה. "אני מכיר עשרות ישראלים ממוצא מרוקאי, שיושבים בבתי-הסוהר על סחר בסמים, מעשי שוד ורצח. לא שמעתי אף פעם על 'מאפיה מרוקאית'... ערביי ישראל והשטחים אחראים למכת גניבות הרכב, אבל מעולם לא שמעתי דיבורים על 'מאפיה ערבית'. "כאשר רואים איזו תגיגה עשו כלי-התקשורת הישראליים סביב העניין הזה, גם בלי שנרצה בכך נוצרה אצלנו תחושה כואבת של אכזבה. בעצם, הם אומרים לכל העולים מרוסיה: 'אנחנו

לא רוצים אתכם כאן, מאפיונרים רוסים. באתם להרוס את מדינת ישראל ולהפוך אותה למדינת מאפיה". כותרת המאמר שלו היא "כל אחד מכם הוא גרישה מאפיונר".

בעיתונו של גנור הופיע מאמר נוסף, תחת הכותרת "ולדימיר, מזרחי, אנטישמיי". ולדימיר הוא שם גנאי ברוסית. מזרחי הוא סגן-ניצב במשטרת ישראל, שחוקר את פרשת לרנר. המאמר, מאת סמיון פלדמן, מאשים את מזרחי באנטישמיות.

גנור לא היה בארץ כשהמאמר התפרסם. כשבדק אצל עובדיו, כולם עולים חדשים מרוסיה, איך קרה שהמאמר הופיע כלשונו, נדהם לראות שהדברים לא הדליקו אצלם שום גורה אדומה. הם חשבו שהמאמר בסדר גמור. גנור לא יכול היה להסכים איתם; הוא התנצל. "המרירות של העולים באה לידי ביטוי בעיתון", אמר לי גנור. "אין חוכמות. היא מתבטאת במכתבים. בטלפונים. אני מרגיש את הכאב. אני נסחף לתוך הרגשות שלהם".

הוא אומר שזרק מעיתונו כמה כותבים מצוינים, רק משום שכתבו דברי בלע על המדינה. "אני לא רואה את עצמי כגואל ציון, אבל אני רוצה להחדיר בעולים ציונות".

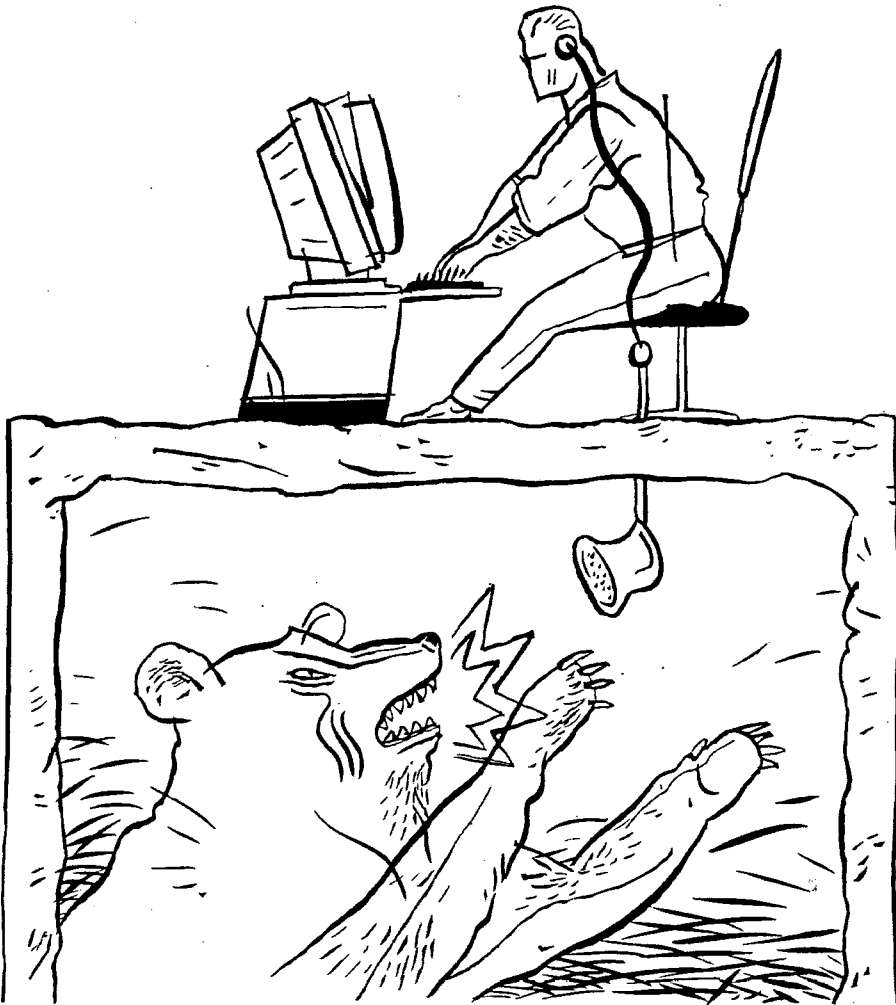
המגור הרביעי הוא, מסתבר, יוצאי עדות המזרח. חלק מהם. מרירות ישנה, שהודחקה, יוצאת עכשיו החוצה, אולי בגלל המאבק של ש"ס, אולי בגלל סיבות אחרות.

אין היום בחברה הישראלית סמכות מרכזית מרגיעה. הכל הולך לקצוות, לשוליים. המודל לציפיות הקהל הוא תוכנית הטלוויזיה "פופוליטיקה". מי שלא צורת, לא בשמע.

שמעון עשור מרגיש כך. כששאלתי אותו איך יכול היה להשוות את השואה עם עוולות הקליטה של יהודי המזרח, אמר: "השימוש שלי במטאפורות מסוימות גועד לזעזע. צריך להיות בוטה, לפעמים. בתחרות שקיימת בשוק, אם אתה לא נותן משהו שמגרה את האנשים, אתה בבעיה. אני יורה, ונסוג לאחור".

בשבוע השני של יוני כתב שמעון עשור מאמר מפיץ. פתח בציטוט משפינוזה, בזכות התבוהה, וסיים בשקספיר. הוא כתב: "רבים מכם, קוראי הנאמנים, תמהתם על הלהט שבו כתבתי. חלק צידדו בעמדותי, כי אסור להתעלם מהשד (העדתי), אלא יש לגרש אותו. אתרים חלקו עלי, ולא אתה איימו על חיי. גוח היה לי להמשיך ולשתוק, אבל לא יכולתי".

לפני שלושה חודשים הוא קרא לקחת את הרובים. לא עוד. "ההשכלה והתבונה הם המפתח להפיכתנו לחברה טובה יותר, אוהבת, חברה שרחוקה מהשנאה".

איור: ירם פינקוס

ת

חילה לחדשות הטובות: תור הפמיניזם הגיע לארץ והשתלב היטב בלב הקונסנזוס כמעט. כל מי שלא רוצה להיחשב אאוט גמור, מצהיר כמה הנשים חשובות, כמה הן ראויות לטוב ביותר, כמה האלימות נגדן מגונה ומז-ז-ע-ז-ע-ת ממש. אפילו המשפט "אני לא פמיניסטית, אבל..." כבר נשמע פחות ופחות במקומותינו. אין ספק שאת ההתפתחות הראויה הזאת יש לזקוף במידה רבה לזכותן של קבוצת עיתונאיות, שהצליחו להוציא את המושג מחוגי האקדמיה הסגורים והמשוכנעים ממילא, המתדיינים בלהט על קוצו של יוד שאיש מלבדם אינו מבין, ולהביאו לחוגים נרחבים בכל אשר נפנה. הקבוצה הזאת מתאפיינת בכמה תכונות המאפשרות לה למלא את תפקיד השליחות, נושאות הבשורה: הן אינטליגנטיות ורהוטות במידה שעולה על לא מעטים מבין עמיתיהם, דעתניות, בטוחות בעצמן ולא מהססות להיקלע לעימותים - אדרבה, בנסיבות שכאלה הן בשיא פריחתן, וכל המרבה הרי זה משוכח.

המבצע שיזמו חברות עזרת-נשים, העמותה למאבק באלימות במשפחה, מבורך מכל בחינה שהיא. מה שנחשב להתנהגות תקינה, מקובלת - מתן סטירה לאשה סוררת או לילד רע - שגם שומרי החוק נוטים להגיב עליה בקריצת עין, הופך עתה בהדרגה לפשע מתועב ונקלה בעיני רבים. התגייסות ה"בנות" למאבק שמנהלים זה שנים רבות ארגוני נשים, בהתמדה, בנחישות ובאווריה עוינת ונגד כל הסיכויים, ראויה להערכה. נשים מצליחות, יפות, מאופרות ומוארות להפליא, מוכשרות, חכמות, בעלות כושר ביטוי, האומרות לנשים בקול רך, מתוק ואינטימי שהן לא צריכות להשלים עם מעמדן כקורבן ואסור להן לשתוק - תורמות תרומה אדירה למה שמכונה בעגה של ארגוני הנשים "העלאת המודעות", שהיא שלב הכרחי בכל מאבק.

ואם חיפש משהו הוכחה לשינוי ביחס כלפי האלימות במשפחה, הוא מצא אותה בנכונותם ובלהיטותם של ראש הממשלה ורעייתו להתגייס אליו. בימים של מצוקה קשה למר נתניהו בתחומים רבים, הוא הופיע מעל כל בימה אפשרית וסיפר כמה זה איום וכמה זה נורא וכמה הוא ומשרדו מוכנים להתגייס למלחמה ההיא, שכמוה כטרור. את התוצאות קיבלנו בכל פינה בטלוויזיה, ברדיו ובעיתונות, "מטעם משרד ראש הממשלה". נתניהו, שאין כמוהו יודע מה עובד על הקהל שלו, ובעיקר מה לא, הוכיח שהגיבוי לאלימות במשפחה הפך לסיסמה שראוי ומשתלם להיות מוזהה איתה. מה גם שעמדה של מי שמגן על הנשים חסרות הישע מנציחה בדרך-אגב את מעמדן כחסרות ישע ואת מעמדם של הגברים כנותני החסות, וזה כידוע פוטוגי גי ו"עובר טוב". הוא אמנם השאיר ב"טעון בדיקה" את הסוגיות הפוטוגניות פחות, כמו מציאת מימון למקלטים, לתוכניות טיפול ושיקום לנשים וילדים קורבנות התעללות, וכיוצא באלה, אבל בל נהיה קטנוניים/ות.

נכון, המאבק באלימות, בייחוד כלפי החלש, הוא אחת המטרות הצודקות והנעלות ביותר, וכל אמצעי כשר בו. כל בחור וטוב לנשק יבורך, ואין לברור ולהציב תנאים ושאלות. ולתק" שורת נודע בכך תפקיד ראשון במעלה, מה גם שזו הזדמנות לנשים, שחלקן בתקשורת גדל והולך, להטביע חותם נכון וראוי. אבל האם זה מה שרוצות חברות עזרת-נשים - להיחשב לחסרות ישע, למושא לפילנתרופיה, לצד משפחה שגברת ראש הממשלה מארגנת לה מקלט טלוויזיה ומערכת רהיטים?

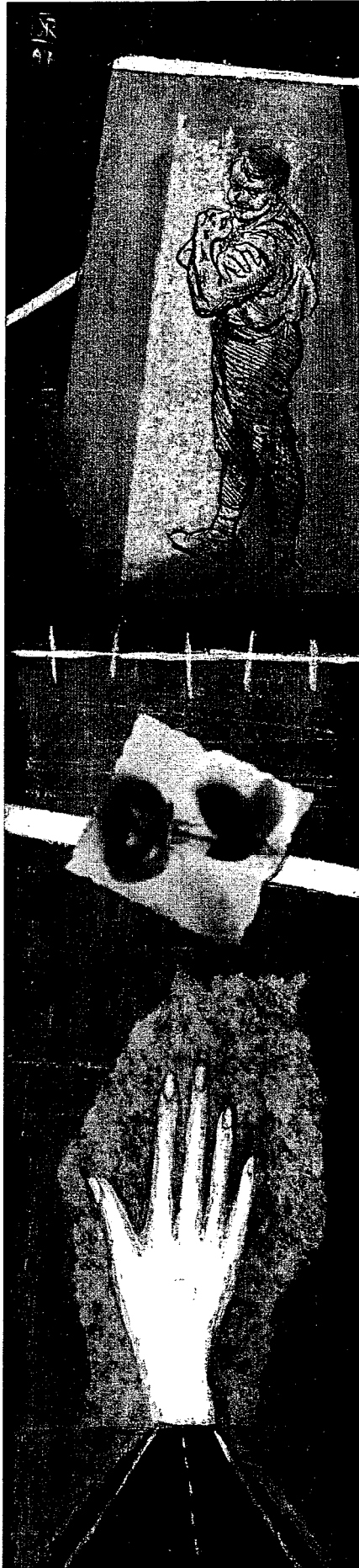
וכאן מגיע תורן של החדשות הטובות פחות: המאבק בטרור במשפחה אסור לו שיתמצה במבצע חד-פעמי לגיוס כספים, מבורך כשלעצמו, למקלט לנשים מוכות. למחרת ערב התתר" מה המוצלח שהוא התראינו עובדות במקלטים וסיפרו, שקווי הטלפון החמים שלהם מתפוצצים מרוב פוגות שנענו לקריאתן של חברות עזרת-נשים והחליטו לחדול להיות קורבן ולעשות מעשה, אך המענה שהן יכולות לתת מוגבל ביותר. הסיבות ידועות, תקציבים, ולהן אין זה חשוב באיזה ממשרדי הממשלה נקבע הקיצוץ בתקציב, שגרם כמעט לסגירתה של מיט"ל, העמותה המטפלת בנפגעי אלימות מינית בילדותם, אם לתת דוגמה אחת מני רבות. נכון, זו כבר לא אשמתן של העיתונאיות. הן את שלהן עשו, והן יכולות ללכת הלאה, למבצעים חד-פעמיים אחרים. משהו אחר כבר יעשה את העבודה השחורה אחריהן. אלא שהמאבק בטרור במשפחה הוא סוגיה פוליטית, ורק בזירה הפוליטית יימצא לה אולי פתרון. ומי רוצה את הנשים בזירה הזאת, כשוות בין שווים, כמוקד כוח ולא כקורבן?

ועוד במחלקת החדשות הטובות: נשים בתקשורת הוכיחו שהן יכולות לעשות הכול טוב יותר מהגברים. אם לפני שש שנים בלבד נאסר על נשים לשדר ברדיו בכל פעם שנשמעה הסיסמה "נחש צפע" משום שהן אינן אסרטיביות מספיק, ורק גברים סמכותיים יכולים להגיד לעם היושב בחדר האטום להירגע, לשתות מים ולדאוג לבני המשפחה הזקנים החרדים ולתינוק

כרמית גיא

שלי יקירתי

אוקיי, בנות. אז כל דבר שהם יודעים, אנחנו יודעות ומסוגלות טוב יותר. אז מה. הוכחנו שאנחנו יכולות להיות גבריים. אבל האומנם זה מה שאנחנו באמת רוצות? אלימות היא אלימות היא אלימות

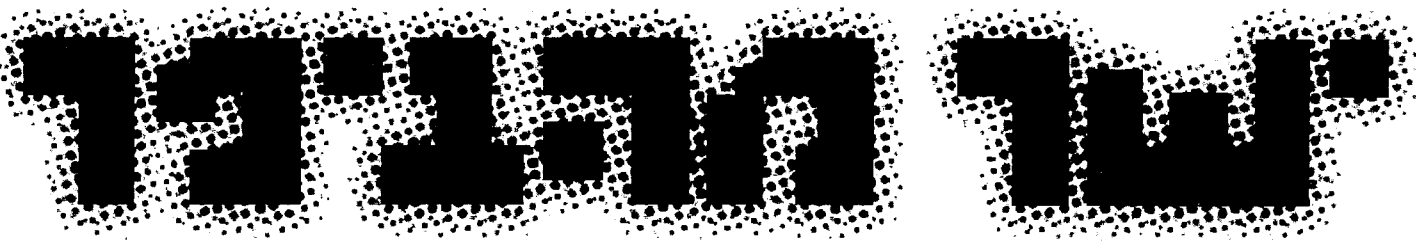
בברדס - עכשיו לא היה איש מעו לומר לשלי יחמוביץ', יעל דן, אושרת קוטלר או אילנה דיין שהן לא סמכותיות די הצורך. אדרבה, לפעמים מתחשק לומר להן, שמותר לגלות שמץ של ספק או היסוס אנושי, אך אין לכך כל סיכוי.

מה שמביא אותי שוב למחלקת החדשות הרעות: או.קיי, בנות. או כל דבר שהם יודעים, אנחנו יודעות ומסוגלות טוב יותר. גם אנחנו יודעות לצעוק, לא להקשיב, לסתום פיות, להביע את דעתנו הנחרצת לטוב ולרע ולהפך על כל דבר שתחת השמש. גם אנחנו עומדות על שלנו, ואלמלא סבלתי מגטייה בלתי אופנתית בעליל להימנע מביטויים מפורשים וציוריים ים יותר, הייתי אומרת שאנחנו יכולות לעמוד בכל תחרות על גודל וכוח. השאלה היחידה שלא מרפה ממני היא, אז מה. הוכחנו שאנחנו יכולות להיות גבריים. אבל האומנם זה מה שאנחנו באמת רוצות? האומנם מה שהם עושים כל-כך משובב נפש ומעורר רצון לחיקוי? אולי הגיעה השעה שננצל את הכוח הגדל והולך שבידינו, כוח שנטלנו לעצמנו במו ידינו ולא קיבלנו במתנה מאיש, ונקבע אנחנו את חוקי המשחק, חוקים חדשים? הרי לא מדובר ביכולת מקצור עית, להביא אינפורמציה בלי מורא ובלי משוא פנים ולעורר דיון ציבורי. מדובר בסגנון, בצור

רה, בתרבות דיבור ודיון, סליחה על הביטוי. אולי זו תהיה תרומתנו הגדולה ביותר, לקבוע בעצמנו את הכללים ולאכוף אותם גם על עמיתינו. מה דעתכן? יש סיכוי למבצע כזה? מה שמחזיר אותי לפמיניזם. כאמור, נשים רבות ששות היום להיות מוזהות כפמיניסטיות, אבל מי שעוקב אחר התפתחות הפמיניזם בעולם יודע/ת, שבסך-הכול שוב אנחנו הולכים/ות במסלול ידוע, שאחרות כבר עברו, ואולי הגיע הזמן ללמוד משהו מנסיוןן של אחרות (גם זה עשוי להיות חידוש מרענן). ראיית חזית הפמיניזם אך ורק במישור המאבק בגבריים, תוך כדי אימוץ הסגנון והאמצעים שלהם והשאיפה הגדולה להגיע לכל משבצת שהם נמצאים בה, היתה מקובלת לפני יותר מעשרים שנה. ובצד ההישגים הגדולים שהביאה, במאבק באפליה ובעוור לות אחרות, היא עוררה שאלות קשות של הנשים על עצמן. האומנם הן רוצות להיות כמו הגבר רים? האומנם מה שיש לגבריים להציע ראוי כל-כך לחיקוי? שלי יקירת, הוכחת שאת יכולה להיכנס לתחרות של הורדת ידיים עם צחי הנגבי. ראיית אותו בתוכניתך ברדיו ושאלת שאלה נכונה - על חלקו בפרשת היועץ המשפטי וספיחיה. התחמקותו מתשובה היתה בוטה, גלויה לאוזן והעידה עליו יותר מכל מאמץ שלך לתקוע אותו בפינה. אבל אחר-כך נקלעת לתחרות איתו, מי ייתן למי לדבר ומי יסתום למי את הפה, ומי חכם יותר ומי חזק יותר ומי גבר יותר. בשביל מה? האם השגת בדרך זו את התשובה לשאלה הנכונה והצודקת שהצגת בתחילת הראי- ון? לא. זו היתה הצגת אלימות לשמה, ולצערנו, מה שנותר בסופו של חייון אלים שכזה הוא רק האלימות, ואז כבר לא כל-כך משנה מי צודק ולמה. אלימות היא אלימות היא אלימות. קשה יותר היה לדעת מתי לשים סוף לסיפור, להודות לצחי הנגבי על השיחה, להעיר הערה על התשובות שנתן ולא נתן, ולעבור לפרסומת. אבל אולי זה בדיוק מה שהיה צריך לעשות כדי להנהיג כללי משחק אחרים, סגנון חדש. ואגב, העובדה שהתכוונת לשדר את השיחה היא בשידור חוזר כעבור כמה ימים, כאשר האפקט החדשותי שלה פג ממילא זה מכבר, רק מוכיח

חה שהעניין היה בהצגה ולא באינפורמציה. הנה חומר למחשבה לפינת השוביניסט הבאה. ואם כבר שוביניזם, עוד הערה: לא כל מה שנוגע לנשים הוא בהכרח פמיניסטי. רצונה של אשה להופיע במחשוף עמוק ולחשוף רבבים את מכמניה המרשימים - כבודה. אבל לגייס לשם כך את הפמיניזם? ברצינות! הפיכתה של אשת ראש ממשלה לאישיות ציבורית, לאו דווקא בגלל פעילותה הציבורית אלא בתוקף נישואיה, כמו הנטייה הבולטת והולכת לראיין נשים- של, כשברור שכל מה שיש להן להציע הוא עדות על דעתן ומעשיהם של בעליהן, אין לה דבר וחצי דבר עם פמיניזם. ההפך הוא הנכון. הפמיניזם אינו מפעל צדקה. זו מהפכה מרתקת, רבת גוונים וסגנונות, מעוררת מחשבה החוצה כל תחום, ואין פינה שחומקת ממנה, והיא מחייבת כל אחת וכל אחד מאיתנו שמוכנים להתנסות בכך, לבחון מחדש את תפיסותינו ובמקרה הצורך גם לשנות אותן, ואת עצמנו, מן היסוד.

בעשרות השנים האחרונות מתקיים בעולם הרחב דיון נפלא של נשים על עצמן, בלי כל קשר לגבריים או לגורמים אחרים מתוך לנו. הצורך להגדיר מחדש את הגדרות המיניות - מה זו גבריות ומה זו נשיות - היא שאלה שתשובה רעננה ועדכנית עליה עשויה לשחרר את הנשים ואת הגבריים גם יחד מדפוסי התנהגות וחשיבה שלא בהכרח מתאימים להם, אבל מכתבים את סגנון הדיון ביניהם. אלא שדיון כזה לא יכול להתקיים בצעקות, בהיעללות בתוך קלישאות קליטות, והוא מחייב כמה דקות של מחשבה ושל שקט לפני שפותחים את הפה. ■

הרבה שטויות שידרה מחלקת החדשות של ערוץ 2 בלילה שבו

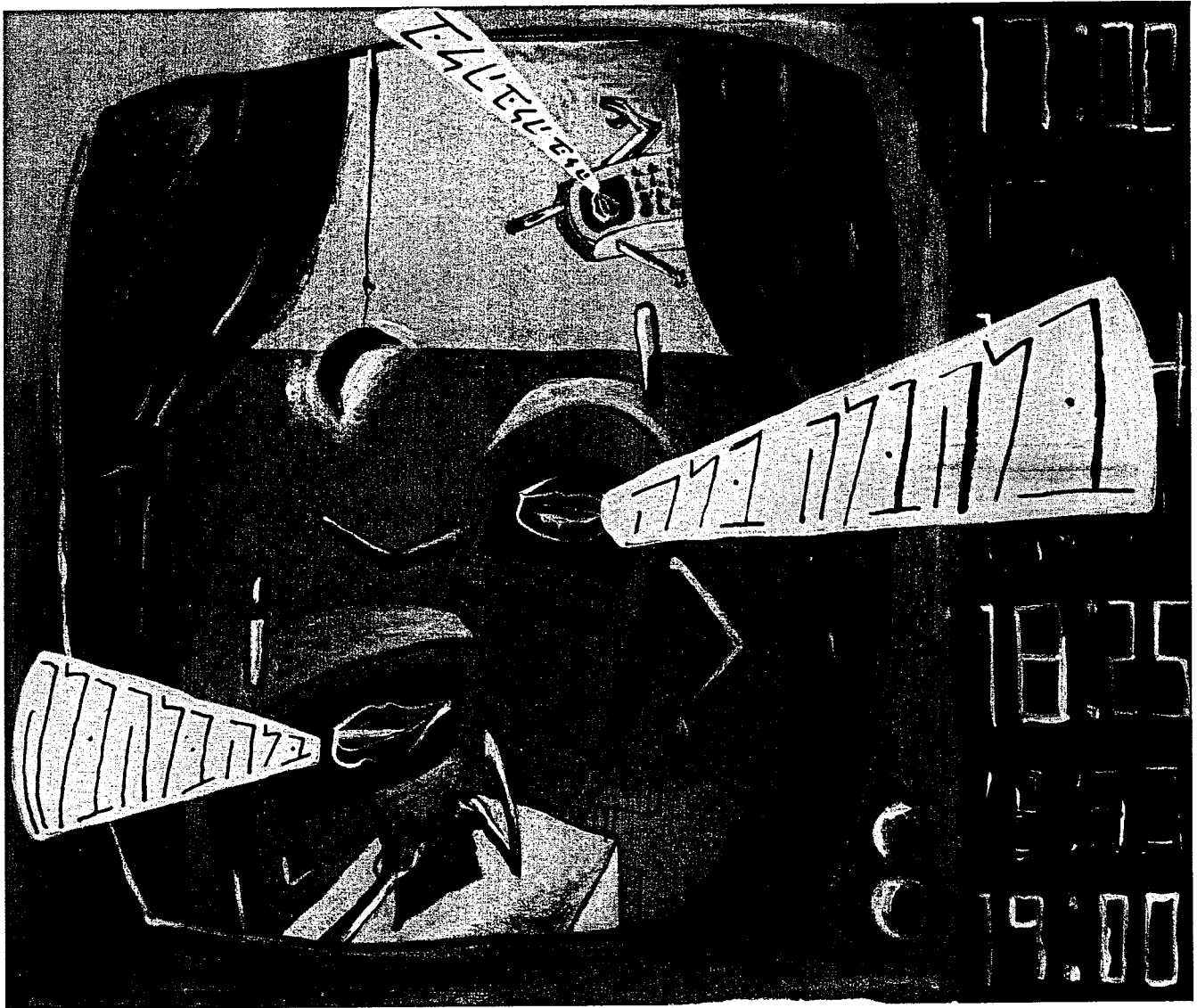
פורסמו מסקנות פרקליטות המדינה בפרשת בר-און, והמחישה

בכך את מגבלותיו של השידור החי. אין שם חרטה

הזמן במלל. התוצאה: רוב הדיווחים של השידור החי היו במקרה הטוב ספקולציות. היו גם טעויות חמורות. הספקולציה הראשונה היתה של משה נוסבאום. הוא זיהה את ניצב יעקב גרוסמן מגיע למשרד המשפטים, כשעה וחצי לפני מסיבת-העיתונאים. באותה שעה הדו"ח כבר היה כתוב. צוות הפרקליטות עמל על הניסוחים והתיקונים האחרונים. "אני מניח שרוצים לדווח לי על המסקנות", ענה ניצב גרוסמן לשאלות העיתונאים מדוע הגיע למשרד המשפטים. "אולי שאלו אותו משהו חדש שקשור לחקירה", שאל יעקב אילון את נוסבאום מהאולפן. "בהחלט ייתכן", ענה נוסבאום והמשיך לדווח על תווי הפנים של גרוסמן והאנשים במשרד, "שאוכל מעידים על משהו". דקות אחדות מאוחר יותר עבר השידור אל שני הכתבים בפתח משרד ראש הממשלה.

ולו אדם אחד בשטח. יתרה מכך, ראש הממשלה, כמעט בכל אותה העת, ישב בביתו, למרות דיווחים ש"הוא עומד להגיע בכל רגע", או ש"בעצם אולי הוא כבר הגיע מכניסה אחרת אל תוך לשכתו". על שולחנם של סוקניק ורוזן היו מונחים כלי העבודה שלהם - ביפר ופלאפון לכל אחד. השניים הראו לצופים בשידור חי כיצד מתבצעת מלאכתם העיתונאית. היישר מהדיווחים שקיבלו דרך מכשירי הפלאפון והביפריים, הם העבירו את המידע לציבור. כבר בתחילת השידור הודיעו השניים על עיכוב בפרסום מסקנות הפרקליטות. מלכתחילה, טוען מנכ"ל חברת החדשות שלום קיטל, לא היתה כוונה לפתוח את השידור שעתיים לפני מסיבת-העיתונאים, אלא שהיא נדחתה, ובמצב שנוצר לא היתה לערוץ 2 דרך חזרה. בניגוד לרדיו, שיכול להשמיע שירים, נאלצה מחלקת החדשות של ערוץ 2 למלא את

ב-20.5.97, בשעה 17.00, הפעילה חברת החדשות של הערוץ השני גל פתוח, לקראת פרסום מסקנות היועץ המשפטי לממשלה בפרשת בר-און. את הדיווח, שהחל שעתיים לפני מועד מסיבת-העיתונאים של אליקים רובינשטיין ועדנה ארבל, ניהלו מהאולפן שני המגישים הקבועים, יעקב אילון ומיקי חיימוביץ', בעוד שבזירות ההתרחשות היו מפורזים ארבעה כתבים: בחצר הקדמית של משרד המשפטים התמקמה דנה ויס, הכתבת לענייני משפט, בחצר האחורית משה נוסבאום, הכתבת לענייני משטרה, וליד לשכת ראש הממשלה ישבו על במה רעועה, זה לצד זה, שני הכתבים הבכירים של הערוץ השני, עמנואל רוזן וגדי סוקניק. מיקומם של סוקניק ורוזן לא תרם דבר לשידור, פרט ללהטוט הצורני שבעצם הצבתם מול משרד ראש הממשלה, שכן בשתי שעות השידור של הגל הפתוח הם לא ראינו

אורים: מרב סלומון

שהפרטים שהיא מוסרת אינם אמינים היתה לייחס אותם ל"חרושת השמועות". מויס עבר השידור לנוסבאום. הוא בחר לספר לצופים על תסכולם של העיתונאים: "הכתבים ניוונים אחד מן השני. כל אחד מנסה למצוא את רסיס המידע. ספק רב אם מסיבת-העיתונאים תתחיל בשש וחצי". כך נמתח השידור ונמרת. חצי שעה חלפה מראשיתו וכתבי הערוץ השני לא הצליחו לספק מידע מעניין וחשוב.

ואז עבר השידור לרוון וסוקניק: "אנחנו שומעים שנינו", דיווח סוקניק, "השליח היה צריך לצאת ולהביא את החומר... רק שנייה (התנצל סוקניק והרים את הפלאפון, שהיה מונח לידו), הלו, רק רגע" (התנצל באוזני המקור העלום ששוחח איתו), "השליח היה צריך כבר לצאת עם החומר, אך יש עיכוב". מדיווח זה היה ברור שדנה ויס טעתה בדיווחה הקודם על מועד יציאת השליח. עד אותו שלב

הדו"ח היוצא להדפסה, יוצא לבית-הדפוס...". למרות שוליות המידע הזה, חשוב לציין כי גם הוא, כמו מידע אחר בשידור, היה שגוי. כחצי שעה מאוחר יותר דיווחה דנה ויס עצמה על

שלום קיטל: מי שמצפה שידיעה עיתונאית תהיה צילום מדויק של נתונים, מייחס לעיתונות תכונות אוטופיות

דו"ח הפרקליטות, שיצא "ממש עכשיו" להדפסה. לא במקרה זה וגם לא בהמשך השידור לא באה כל התנצלות על המידע השגוי ששודר קודם לכן. הדרך של ויס לומר לצופים

רוון: "אני לא זוכר כזה מתח, כזאת דריכות וכזאת מבוכה... אין לנו אפשרות להיכנס אל תוך המשרד". לאחר ראיונות מהאולפן עם משה קצב, שלמה בניזרי וחיים רמון, שבליט-ברירה שימשו תחליפים לגיבורים הראשיים, ולאחר הבאת פרשנויות נוספות, עבר השידור לסוקניק ורוון. רוון: "שרנסקי ואדלשטיין יצאו מהלשכה ברוגז. (פונה אל סוקניק) ישראל-בעלייה מונה שבעה מנדטים. הם יכולים לעשות צרות גדולות לבתניהו?". סוקניק: "...הם לא ששים לפרוש... יחד עם זאת הם כנראה לא יוותרו על הדרישה להדיח את צחי הנגבי. יש סברה כי ראש הממשלה ישתמש בהנגבי כקורבן, אבל נחכה ונראה".

באולפן המשיכו הראיונות. סוקניק דיבר על אפשרות פרישתם של דן מרידור ולימור לבנת מהממשלה. השידור עבר לדנה ויס: "יצאו מפה שתי מעטפות. חרושת השמועות אומרת כי זה

מסרו הכתבים מידע שאינו נכון, אך גם לא ממש חשוב.

34 דקות מתחילת השידור דיווחה ויס את הידיעה שכה ציפתה לה: "ובכן, הדו"ח יצא להדפסה. מעטפה עם שמונים עמודים. אנחנו כמובן מצפים לאיזושהו מאורע גדול, אבל כנראה מישהו לקח את המעטפה, נכנס למכונית ויצא החוצה. ובכן, אפשר להתחיל לספור שעותיים-שלוש עד שיתורו לכאן מאתיים עותקים..."

מוזיס עבר השידור לסוקניק: "מקורבים של דרעי אומרים שהוא שוקל לפרוש מהפוליטיקה... יש הודעה אפשרית על פרישה הערב מהפוליטיקה". בניזירי, שישב באולפן, היה מופתע למשמע הידיעה. דרעי, כידוע, מוסיף לכהן כראש תנועת ש"ס.

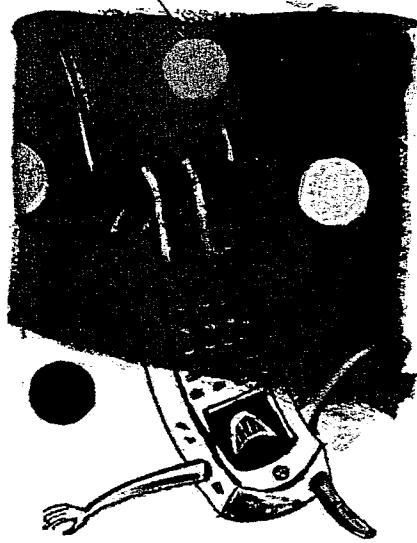
תוך כדי הראיון עם בניזירי, פרצה ויס לשידור. צחי הנגבי, שיצא ממשרד המשפטים, סירב לענות על שאלות העיתונאים. "הוא פשוט נכנס למכונית באופן מפתיע. כמו שאמרתי, הדו"ח מאוד קשה לגביו ובגלל זה החליט לא להתראיין", קבעה ויס בביטחון. "אני חייבת לציין, אני חייבת לומר, הוא נראה נסער ונכנס מיד לאוטו ויצא". בדיעבד ידוע שהביקורת על הנגבי בדו"ח הפרקליטות, לעומת הביקורות שמתחה על המעורבים האחרים בפרשה, היתה מתונה יחסית.

הדיווח על דחייה נוספת בפרסום המסקנות אילץ את חברת החדשות לספק מלל נוסף. שלום קיטל טוען בתוקף גם בדיעבד שלא היה מקום להפסיק לזמן מה את השידור הגל הפתוח. 51 דקות מפתחת השידור הגיע הסקופ הגדול של הכתבת ויס: "אני רוצה לסייג את דבריי", אמרה ובכל זאת הודיעה: "אותו מקור, אותו מוסר מסרים, ממשיך לעדכן אותנו ולכן אני נתבקשתי להביא את הדברים לידיעתכם, לידיעת הציבור, אבל אני מבקשת באותה הזדמנות לסייג את הדברים. מכל מקום אני מבינה ששר המשפטים יוצא לפגוש את ראש הממשלה. שניהם, על-פי הדיווח, כך על-פי אותו מקור, נמצאו בלתי כשירים להמשיך ולמלא את תפקידם, וגם לגבי כתבי-אישום, אני מבינה שאפשר ונמצא אותם ברשימת כתבי-האישום. שוב אני מסייגת, אבל ברור ששניהם נמצאו לא כשירים ומעורבותם בכל מה שקשור למינויו של רוני בר-און, הצגת המינוי בממשלה מבחינתו של צחי הנגבי, הצגת המינוי לראש הממשלה ותלקו של ראש הממשלה, מביאים את הפרק ליטות למסקנה שהם לא כשירים להמשיך ולמלא את תפקידם".

הדיווח המבולבל הזה כלל מידע בעל חשיבות עליונה: ויס הודיעה בבירור שעל-פי מסקנות הפרקליטות, ראש הממשלה ושר המשפטים אינם כשירים להמשיך ולמלא את תפקידם; היא אף ידעה לספר שייתכן שנגד שניהם יוגשו כתבי-אישום. הדיווח מעורר

כמה תמיהות: ראשית, מדוע נקטה ויס במינח "נתבקשתי להעביר את המידע"? האם היא משרתת את מקורותיה? שנית, אם ויס דיווחה בתחילת דבריה שהיא מתבססת על מקור מסוים, מה גורם לה להבדיל בין המידע על "בלתי כשירים", שאותו הציגה כאמין לחלוטין, ובין המידע על כתבי-האישום, שאותו הציגה כהשערה בלבד? שלישית, האם פרסום המידע על הכרות הנחקרים כבלתי כשירים, שבהחלט מפתיע, לא דורש לפני השידור לפחות בירור אצל אנשי מקצוע על תחום סמכותם של כתבי הדו"ח להחליט על כך, שלא לדבר על אימות המידע הוזה עצמו? מומחי משפט טוענים, שאף כי פורמלית אין סעיף שמונע מהיועץ לפרסם מעין ניסוח שכזה ("נמצאו בלתי כשירים"), לא היה שום סיכוי שאכן יעשה כך. כפי שנראה בהמשך, הפרשן המשפטי שישב באולפן החדשות של ערוץ 2 היטיב לבטא זאת.

ואכן גם באולפן החדשות הרימו גבה. אילון:

"דנה, האם את יכולה להסביר, מה פשר הביטוי לא כשירים?". ויס: "אה, אני מניחה שכאשר מדובר בעבירות של מרמה והפרת אמונים, כאשר מדובר באדם שנשא במשרה ממלכתית, כה רמה וכה חשובה, לא כשיר, משמע שהוא ניצל את הכוח הזה לרעתו, לרעת הציבור, ולא פעל כשטובת הציבור ניצבת לנגד עיניו, אלא טובתו שלו. כאשר מדובר בנאשם בפלילים, שמנסה להשתלט על התביעה, וזה מה שאנחנו נמצא בדו"ח, אותה מסקנה, שאכן היה ניסיון כזה, גם הספיקה (כך במקור; ב"ק). גם רובינשטיין כשופט אמר שיש כאן שימוש לרעה בכוח שאותו הפקיד הציבור בידיו של אותו נבחר ציבור. זאת הכוונה כאשר מדובר באדם שנמצא כלא כשיר, כאשר הוא נושא בתפקיד ממלכתי כל-כך חשוב. ויש לציין, יעקב, ששר המשפטים

צריך להיות נקי מכל רבב. ואם יש אדם שיבוא איזושהו דופי, הוא לא יכול לכהן במשרו הרגישה הזאת, האמון על שלטון החוק. תראה רק את הגלריה של שרי המשפט הקודמים ותראה שהם היו אנשי משפט גדולים, א כאלה שיושרם המוסרי היה דבר בולט וניכר לעין". כך הסבירה דנה ויס את עצמה.

את המידע המרעיש קיבלה ויס בביפור ממקור "מקצועי" ולא פוליטי. במצב לחוץ ששידור חי, כשהיא רעבה כל הזמן למידע חדש היא החליטה לשרד את הידיעה. לאחר הפרשנות האישית של ויס, ולאחר שידורו של ראש מודמן עם צחי הנגבי שצולם בבוקר, פני יעקוב אילון לפרשן המשפטי, ד"ר דורי קלו סבלד, שישב באולפן, ושאל אותו בעקיפין: "פשר דיווחה של דנה ויס. קלגסבלד: "קשה להאמין שהיועץ המשפטי יקבע שמישהו יעמוד לדין, אך בכל אופן יהיה בלתי כשיר תביעה כזאת... קשה לי להאמין שתהיה".

מאותו רגע חלה תפנית בשידור הגל הפתוח של הערוץ השני. סוקניק ורוון החלו להשתמש באפשרות שהממשלה תיפול עוד באו הלילה. רמון, שישב באולפן בתל-אביב בשאל על-ידי היושבים בפתח משרד ראש הממשלה על תוכניות מפלגת המרכז, שהקימה יחסה לרמון, על הפריימריז, על האפירות ששמעון פרס הוא זה שיעמוד בראש המפלגה בבחירות ההולכות וקרבות. למעשה היתה הצופה בשידור משוכנעת התסריט הדרמטי ביותר ממשמש ובא נפילת הממשלה. רוון: "ראש הממשלה נמ בביתו, ואם שר המשפטים הולך לראש הממשלה, הולך כנראה לביתו, אני ינהגידי, מייקי, אולי ידוע כאן משהו ואולי אבל בהמשך לדיווח...". סוקניק: "אם אכן שדנה אמרה... זהו הסוף של הממשלה הזאת ורוון הנהן: "ללא ספק, ללא ספק". סוקניק: "אם אין כתב-אישום, אזי ספק אם ייצא הרוב הדרוש בשתי המפלגות האחרות-השלישית וישראל-בעלייה; ב"ק".

לפרוש מן הקואליציה... אבל, על כל פני איך שלא יהיו הנוסחאות, ברור שאם הדברים, הממשלה הזאת מתקרבת לקולו עוד הלילה". רוון חיוק את סוקניק מי עותיו על הממשלה: "זה לא רק המפלגה בקואליציה. זה גם שרים בתוך הממשלה אנחנו מדברים כבר כמה ימים על ליבנת ודן מרידור. ברור לחלוטין ששרים האלה לא יעברו לסדר-היום על מנת קשות נגד ראש הממשלה. אבל ישנם שרים נוספים, גם בתוך הליכוד. אין ספק שזהו קו פרשת המים...". תוך כדי שי המשיכו סוקניק ורוון להביט בכתוב המיפירים המצפצפים ולענות על הפלאפו האחד שידר והשני שוחח עם מקור נוסף. הרמיזה הראשונה של חברת החדשות ווחה של ויס היה שגוי הגיעה כמה דקות ל

פתיחת השעה השנייה של השידור. מיקי חיימוביץ' פנתה לסוקניק ורוון ושאלה אותם: "ייתכן שבכל זאת לא יוגש כתב-אישום ונת-ניהו ייצא, פחות או יותר, נקי מהפרשה הזאת והממשלה תמשיך ותיכון. מה יהיה התסריט מבחינת מרידור והשותפים, לימור לבנת, מה יהיה העתיד שלהם בממשלה הזאת?". סוקניק ורוון חילקו ביניהם את העבודה. סוקניק השיב לה על מרידור ורוון על לבנת. שבע דקות מאוחר יותר אמרה חיימוביץ', "בואו נעשה

אמנון נדב: אם לא תתאים את עצמך לגורמות החדשות, אתה תהיה מדויק אבל ללא מאזינים

סדר בדיווחים", והחלה לשדר את כל מה שהיה ידוע (או משוער) לחברת החדשות על הדרו"ת. ב"סדר" הזה לא הוזכרה כלל הידיעה המרעישת של דנה ויס.

הדיווח שהפריך סופית את הידיעה של ויס בא מפיו של עמנואל רוון בדקה ה-85 של השידור: "דבר נוסף נוכח לומר, ושוב אנחנו מסייגים את הדברים, מסתמכים רק על מקור אחד, אמנם מקור שכנראה יודע מה יש בתוך דרו"ת החקירה, לא מדובר בהמלצה לכתב-אישום על ראש הממשלה, לפי מה שאנחנו שומעים עכשיו, אבל כן ממצאים חמורים מאוד כנגד שר המשפטים צחי הנגבי. ככל הנראה גם נגד חבר-הכנסת אריה דרעי. דברים קשים בענייניו של ראש הממשלה, אבל לא כתב-אישום ולא משהו בסגנון: ראש הממשלה אינו יכול להמשיך בתפקידו. זה על-פי המקור שדיבר איתנו עכשיו, מקור אשר טוען שהוא יודע מה מופיע בדרו"ת. אנחנו מביאים את הדברים ומסייגים אותם. נצטרך להמתין". וסוקניק הוסיף: "כלומר, הכל עכשיו יהיה תלוי בפרשנות של השותפות הקואליציוניות. ראש הממשלה יוצא פחות גרוע מכפי שהוא יצא מהמקור הקודם. צחי הנגבי, בהחלט יש לו סיבה טובה לדאוג". גם הניסיון להעביר את כובד הדרו"ת מראש הממשלה לצחי הנגבי לא התגלה כרציני עם פרסום המסקנות האמיתיות.

בדיעבד מסבירה ויס שלפני ששידרה את המידע השגוי התייעצה עם "מי שישב בקונט-רול" [חדר הבקרה של חדשות ערוץ 2]. היא מקבלת על עצמה את האחריות לדיווח, אבל מוסיפה: "צריך להבין שלמדיום הטלוויזיוני יש מחסום טכני. הוא עובד על מיידיות; יש מעט זמן לבדוק את הדברים. צריך להיות מאוד ערניים". לשאלה אם בדיעבד היתה נוהגת אחרת היא משיבה: "היום הייתי

שוקלת שוב אם לשדר את האינפורמציה הזו, אבל הבחינה בדיעבד היא בעייתית. צריך לזכור שבמהלך כל הדיווח על פרשת היועץ היו מניפולציות שכולנו נפלנו - מי יותר, מי פחות. זה היה משהו שמאוד קשה לסקר. בגדול אני לא מצטערת על הדיווח. באופן כללי, נתנו תמונה נכונה. אני חושבת שזו בדיוק הבעייתיות של הגל הפתוח; אנו נדר-שים אליו בגלל התחרות".

לאחר שכבר היה ברור שבדיווח של ויס לא היה שום פרט נכון, לא טרחה המגישים להודות בכך בשידור. השיטה שלהם היתה להורים מידע נוסף ולתת לדברים שנאמרו על-ידי הכתבת לשקוע באחד מתאי המוח המתים של הצופה. ההתייחסות היחידה היתה של ויס עצמה, שחזרה לשידור רק לאחר 45 דקות. היא השאירה את הדברים לוטים בערפל והקפידה לא לרענן את זכרון הצופה: "לגבי המידע שקיבלנו מקודם, צריך להבין, צריך להבין, שכל אחד מפרסם את האינפורמציה שמגיעה אליו ואחר-כך מעביר אותה למקור מות אחרים". חידת חמיצר.

הכתבים המשיכו בעבודתם. נוסבאום התעקש להשאיר פתח לאפשרות שהיה ניסיון ברגע האחרון לשנות דבר מה בדרו"ת: "לפני כמה דקות דווח לנו שסנדר מזור וניצב גרוסמן בדרכם למשרד המשפטים. לא ברורה סיבת הוונתם. ייתכן שהם הוזמנו למסיבת-העיתונאים, אבל קיימת גם אפשרות שהשניים נקראו כדי לתת מידע נוסף שקשור לחקירה הזאת, ובהקשר זה צריך להזכיר, שבמכתב הסיכום שהעביר מזור לפרליתוט נאמר, כי ייתכן ויי-דרשו השלמות נוספות לחקירה...". מיותר להזכיר שבאותו שלב היה ידוע שהדרו"ת יצא לבית-הדפוס.

הכתבים התמידו בניסיונותיהם לגלות מה הם ממצאי הפרקליטות. לשולחן הביפרים והפלאפונים המשיך להגיע מידע חם. חלקו נכון, חלקו לא. על דרור חוטר-ישי דווח שיוזמן כנראה להמשך חקירה יחד עם אפל וליברמן. מידע לא אמין נמסר גם על הסעיפים שבהם יואשם אריה דרעי. ויס הודיעה כי הוא, "כנר-אה", יואשם בשיבוש הליכי משפט ולא בסחיטה באיומים. סוקניק דיווח על ישיבה של סיעת צומת שבה הועלתה אפשרות שלא לגבות את ראש הממשלה.

דקות לפני הפרסום הרשמי של המסקנות שידר רוון בהבעה רצינית: "שועל פוליטי ותיק ורציני, לא פחות מאיתנו, אני מעריך (סוקניק: "יש כאלה?") אומר שלימור לבנת ודן מרידור לא יוכלו לעמוד מנגד ולעבור לסדר-היום על דברים כל-כך קשים שכותב היועץ המשפטי לממשלה, על הונאת הממשלה. לפי הערכתו הם יפרשו". סוקניק, ששידר תוך כדי התבוננות בהודעות הנרשמות לו בצג הביפר, אמר: "גם המקורות שלי מאשרים שהממצאים לגבי נתניהו והנגבי

חמורים מאוד". ברגע זה התפרץ רוון עם הפלאפון בידו ואמר: "כאן, ממש בטלפון הזה שאתם רואים עכשיו, שי בזק, שיושב עם ראש הממשלה בתוך הלשכה, קורא את הדרו"ת ואומר: אני לא יודע על מה אתם מדברים. מדובר בדרו"ת מצוין. דרו"ת יוצא מן הכלל מצדו של ראש הממשלה. בעלי המקצוע שיושבים לידו אומרים שהדרו"ת מצוין".

על מרקע הטלוויזיה כבר נראה צוות הפרק-ליטות תופס את מקומו, לקראת מסיבת-העיתונאים, וסוקניק הוסיף לבשר, בשינוי מגמה: "המקור שלי מאשר כי למעשה הדברים על ראש הממשלה אינם כל-כך חריפים", והוסיף: "כפי שבעצם חשבתי מהתחלה". סוקניק ורוון המשיכו לדווח ממקורותיהם על ממצאי הדרו"ת גם כאשר רובינשטיין וארבל התיישבו על כסאותיהם ועמדו לפתוח במסיבת-העיתונאים. רק קולו של יעקב אילון הפסיק אותם ואיפשר למידע המדויק לצאת מפיותיהם של היועץ המשפטי לממשלה ושל פרקליט-טת המדינה.

בדיעבד נכון לקבוע שעיקר ערכו של השידור החי של ערוץ 2 במקרה הנדון היה בדרמה הטלוויזיונית שהוא יצר, ובהעמדת המרקע לשידור ספונטני של כתבי השטח. המידע הקשיח האמין שהגיע לצופים היה אפסי; להפך, הגל הפתוח איפשר שידור מידע לא נכון וחסר אחריות. סוקניק אומר כי אלה הם כללי המשחק: "מלבד העבודה העיתונאית, מדובר בהחלט בשואו טלוויזיוני. זה כמו איזה אירוע שסביבו בונים ערב. ברגע שאין לך מידע, אתה צריך להגביר את המתח, ולמרות זאת כל מה ששידירתי באותו ערב היה מידע אמין ומדויק", הוא טוען. סוקניק מסביר את אופי עבודתו: "לפני השידור הרמתי טלפונים למקורות שלי כדי שיספקו את המידע. בזמן השידור, הצלבתי אינפורמציה מהמקורות השונים".

שלום אורן: יש מחיר לגל הפתוח. מזבלים קצת ולפעמים גם לא מדייקים

במהלך השידור היה לפעמים ערוב בין ספקולציות לעובדות.

אני בעד כמה שיותר עובדות. אם אין לך עובדה, זה לא בלתי נסבל, רק שהיה ברור שזו הערכה. כל עוד אין אישור, אסור להציג אינפורמציה כעובדה.

שלום קיטל מדגיש כי לא היתה כוונה לקיים את השידור במשך שעתיים; הוא נמשך זמן רב רק בגלל העיכוב במועד תחילתה של מסיבת-העיתונאים. לטענתו, מרגע פתיחת הגל הפתוח אין דרך חזרה, ומחלקת החדשות חייבת להמשיך ולמלא את הזמן: "ברור

שקיימת אלטרנטיבה, אתה יכול לדרת מהשי-
דור, אבל אז לאבד את הצופה. השיקול
במקרה כזה הוא ברירת מחדל".

על הדיווח השגוי של דנה ויס מגיב קיטל:
"מאתר שאני יודע מי היה המקור, הוא פשוט
פירש את המשמעות של המסקנות ועל-פי
הפירוש שלו היא שידרה. ברור שאת המסק-
נות כל אחד מסיק על-פי הבנתו. אין ספק כי
בשידור חי ארוך אנחנו נחשפים יותר לטעו-
ות כאלה. אני מסכים שאם לא תשדר חי לא
תטעה". שלום קיטל אינו פוסל את השימוש
בהשערות: "מותר להביא ספקולציות, בתנאי
שהן מבוססות על מידע אמין. שידור מכופתר
מדי לא יהיה שידור נכון". ראוי לזכור כי
הספקולציות במקרה הזה לא היו על תרחישים
אפשריים בעתיד כי אם על מסמך שהוא כבר
כתוב ועומד לפני פרסום. מעין נבואה על
אירוע שכבר התרחש.

גם קיטל, כמו סוקניק, מבהיר שלמיד
הדרמטי יש חלק לא קטן בשיקולי השידור.
הוא מאשר שהצבת שולחנם של סוקניק ורוזן
בפתח משרד ראש הממשלה לא היתה מקרית:
"בהחלט היתה כאן מחשבה. המדיום הטלוויז-
יוני משלב עיתונות ו'שואו'. אם היינו מבק-
שים מעמנואל וגדי להתמקד רק בצד אחד,
היינו מפסידים את היכולת הטלוויזיונית
שלהם. יש לזה ערך מוסף. הציבור מחפש את
האנשים שמאחורי האינפורמציה".

האם אתה לא רואה בעיה בשידור ישיר
מהפלאפון למיקרופון?

צריך לזכור כי מדובר באירוע חריג ולא
בפרקטיקה עיתונאית יומיומית. היו הנחיות
ברורות בעניין, אבל בעיקר סמכתי עליהם.
ומה על האמינות והדיוק? השידור היה
מלא אי-דיוקים.

מי שמצפה שידיעה עיתונאית תהיה צילום

מדויק של נתונים, מייחס לעיתונות תכונות
אוטופיות. גם כשיש מאה אחוזי אמינות,
רק בשפה העיתונאית. האם בשידור חי י
סיכוי שהרמה תרד קצת? התשובה היא כן.
קיטל מציין שדווקא בגלל האילוצים האז
הוא מחייב את כתביו שמשדרים בשידור ו
ביתר ריסון ובמשנה זהירות. קשה להתרש
שההנחיה הזו מולאה בקפדנות בליל השיד
רים הנדון. הגל הפתוח של ערוץ 2 הציף א
הצופה במידע ספקולטיבי ובחלקו העיקר
מוטעה לחלוטין. ימים אחדים לפני כן, ב"יו
השבוע" של הערוץ הראשון, פירסם אמנ
אברמוביץ את עיקרי ממצאי הפרקליטון
עבודת השטח המוקדמת של אברמובי
נתגלתה כאמינה לאין ערוך מהשידור החי ש
הערוץ השני. ■

ברוך קרא הוא סטודנט לתקשורת

יורדים באמינות

כתבי העיתונות מקבלים קריאות ביפר ללא
סוף. עיתונאים, שעומדים כאילו של שידור
חי ועל צג הביפר שלהם מופיעה ידיעה מרעי-
שה, מתפתים לא פעם לתת לה ביטוי בשי-
דור, אם בהסתייגות ואם לא. כך היה בשידור
רה של דנה ויס במקרה הנדון, כך היה לאחר
הפיגוע בדינגוף, כאשר כתבים דיווחו בשי-
דור חי כי יוסי ביילין, אהוד ברק וחיים רמון
נפגשים על מנת להדיח את שמעון פרס. היו
שידור זה כידיעה ספקולטיבית (ערוץ 2),
היו ששידור זה כשמועה (ערוץ 1), אבל
כולם שידרו. הידיעה השקרית הזאת נשלחה
לעשרות ביפרים ולא אומתה משום מקום
אחר. הדוגמאות האלו ממחישות את חולשו-
תיו של השידור החי.

בכמה מוקדים בתקשורת האלקטרונית
מתנהל ויכוח על הגל הפתוח וחולשותיו.
אמנון נדב, מנהל קול-ישראל, ושלוש
אורן, מנהל חטיבת החדשות ברדיו, מצדדים
בשידור החדשות בהתהוותן. לעומתם,
שדרים ועורכים ותיקים כמו נילי אמיר
וכרמית גיא מסתייגים. הגיעו הדברים לידי
כך שבעת הפיגוע בנהריים התעמתה אמיר
עם מנהל חטיבת החדשות שלה, שדרש
ממנה להמשיך לשדר כל הזמן, גם כשלא
היתה אינפורמציה חדשה. אמיר: "אנחנו
הגענו ראשונים לאירוע וקיבלנו אינפורמ-
ציה ראשונים, חלק מירדן וחלק מעפולה.
המנהל שלי אמר, תמחזרי חומר. זה לא היה
מקובל עלי. מאוחר יותר, כשהתבררו לי
הפרטים, ממש פחדתי שבמהלך השידור
נאמרו דברים שיתנו אינפורמציה להורים

שעוד לא ידעו דבר על גורל ילדיהם) על
מה שקרה. שלום אורן אמר לי, תכניסי
אינפורמציה. אמרתי לו, אתה רוצה: תערוך
את השידור אתה".

בניגוד לאמיר, שלום אורן חושב שפעל
נכון בפיגוע בנהריים: "יש הרבה מיחזורים,
כי מצטרפים מאוינים חדשים. אסור לשדר
שירים כי המאזין יחפש תחנה אחרת. יש
מחיר לגל הפתוח. מובלים קצת ולפעמים גם
לא מדייקים". על הטענה שהורים עלולים
היו לקבל מידע על גורל ילדיהם באמצעות
הרדיו, אמר אורן: "פירסמנו כמו כולם
שמדובר בבית-ספר בבית-שמש. פעם לא
היו אומרים את זה. באותו יום היו הרבה טו-
לים שנתיים. אם לא היינו אומרים את שם
בית-הספר, היינו מכניסים אלפי הורים
להיסטריה. שידרנו את שם בית-הספר ומי
שאל אותה, אכל אותה".

ביסודו של דבר מחזק אמנון נדב את דעתו
של אורן: "מן הרגע שהכללים השתנו, אין
מה לעשות. הציבור התרגל לסגנון החדש.
לפעמים העובדות פחות חשובות מההרמה
העיתונאית. זאת האסכולה האמריקאית
ואליה הציבור התרגל. אם לא תתאים את
עצמך לנורמות החדשות, אתה תהיה מדויק
אבל ללא מאוינים". על הוויכוחים בעניין
השידורים החיים בקול-ישראל אמר נדב:
"לעתים אני נאלץ להתעסק בגן ילדים, כמו
במקרה שהעורך לא הסכים לשדר. בסך-
הכול אנחנו משתדלים שיהיה איוון בין גישת
הדור הישן לדור החדש". נדב מדגיש: "ברור
לי שאם היינו עד עכשיו במאה אחוז אמינות,

אנחנו יורדים ל-98 אחוזים. אם לא היתה
תחרות, הייתי נשאר נאמן למאת האחוזים
אני לא יכול שינגחו אותי: 'אתה יודע
ששידור את זה לפניך?'".

גם חיים יבין אומר שאין דרך חזרה: "זו
עניין של היצע וביקוש. אנחנו משרדים כי
אנשים מתעניינים בנו. אנשים התרגלו לסג-
נון השידור הזה. זו בעצם התניה של הצופה"
על שידור דו"ח הפרקליטות בפרשת בר-און
בערוץ 2 אמר יבין: "סוקניק ורוזן יכולים
לעמוד, גם אם אין להם אינפורמציה. כל זמ
שהם אומרים את האמת לציבור. היות ולא
ראיתי את השידור אני לא יכול להביע אה
דעתי. יחד עם זאת חשוב לזכור שאי-אפשר
לרמות את הצופים. כל זמן שכתב אמר
גדמה לי, הוא חוטא לתפקידו, גם אם זו
קורה בשידור חי". בסיטואציות מסוימות
משוכנע יבין, יש לגל הפתוח ערך רב: "בכז
השידורים שאחרי הפיגועים, הגל הפתוח
מחבר את האנשים לאירוע. הטלוויזיה מקרבר
רחוקים. במקרה כזה לתסמונת המדורה השב
טית יש ערך חיובי".

לדעתה של נילי אמיר, סגנון הגל הפתוח
עונה במידה רבה על צורכי האגו של השדר
"לשם מה קרן נויבך צריכה לעמוד ליד פרנ
ולומר בשקט מול המצלמה על מה הוא מדבר
כאשר אפשר פשוט לשמוע אותו. העיתונא
התחיל לחשוב שהוא הסיפור. יכול להיות
שהדעה שלי היא שמרגית. העיתונאים קיבל
את ההחלטה המאוד קשה, שהם יודעים מן
טוב לציבור. אגודת-העיתונאים, או רשות
השידור, היתה צריכה לעשות סקר מעממי
שיקבע אם זהו אכן רצון הציבור. אני ל
חושבת שרשות-השידור ניסתה פעם לבדוק
אם הצופה רוצה לקבל את כל החומר כולו
או שהוא עדיין רוצה שהעורך יפעיל או
שיקול דעתו. היום פשוט מכניסים הכול".

"ר' ראובן פדהצור הוא מרצה במכללה לביטחון לאומי, טייס קרבי בחיל-האוויר, פרשן בעיתון "הארץ" וגלי-צה"ל לענייני ביטחון. במשך שנה שלמה היה פדהצור גם חשוד בריגול נגד מדינת ישראל. אם זה קרה לו זה יכול לקרות לכל עיתונאי וממילא לכל אחד מאיתנו.

תחילת הפרשה בכתבה ששודרה בנובמבר '93 בתוכנית "רשת חוקרת" של הערוץ השני. בכתבה הוצגו נתונים לא מתמימים על ביצועי טיל הפטריוט במלחמת המפרץ. המסקנה: בני-גוד מוחלט לאופוריה שהשתררה בארץ עקב עליונותו של הטיל על הסקאדים, היו ביצועיו כושלים ונזקיו מרובים.

אולי לא מיותר לציין כי הצנזור הצבאי אישר את הכתבה לפני השידור, וכי המידע שהיה כלול בה התפרסם ברבים לפני כן במקומות שונים בארץ ובעולם. הרמטכ"ל לשעבר דן שומ-רון ושר הביטחון לשעבר משה ארנס טענו כי המידע שנחשף כלל אינו סודי.

צבא ארה"ב וחברת רית'און, יצרנית הטיל, הציגו עד אז מידע כוזב ומטעה בדבר ביצועי הפטריוט. פדהצור עצמו הוזמן כמומחה להעיד על כך, כשנה לפני תחילת הפרשה, בפני ועדה של הקונגרס בווינגטון. מישוה בשני הגופים האלה לא אהב את חשיפת הנתונים הזו. מישוה אחר, בצמרת חיל-האוויר הישראלי, הגיש בעקבות שידור הכתבה בטלוויזיה תלונה פלילית נגד הכתב. התוצאה - הוא נחקר באפריל '94 כחשוד בעבירה של החזקת מסמך רשמי כשאי-נו מוסמך לכך, עבירה בפרק הריגול של חוק העונשין.

לסיפור הזה היה סוף טוב: שנה בדיוק לאחר חקירתו הראשונה של פדהצור במטה היחידה האר-צית לחקירת פשעים, הודיעה לי פרקליטות מחוז תל-אביב כי התיק נגדו נסגר מחוסר עניין לציבור. ההחלטה הזאת באה לאחר כמה ישיבות בפרקליטות שבהן הסברנו, בין היתר, שהעמדה לדין במקרה זה תבטא פשיטת רגל מסוכנת מאין כמוה של נורמות בסיסיות המקובלות בחברה נאורה. חברת רשת, שבאכסנייתה הופקה הכתבה, התנערה מאחריותה לתוכנה אך הסכימה, בהגנותה, לשאת בחלק מהוצאותיו המשפטיות של פדהצור. ההחלטה הסופית על סגירת התיק התקבלה בעצה אחת עם פרקליטת המדינה דאז, דורית בייניש, ועם היועץ המשפטי דאז, מיכאל בן-יאיר. במהלך אותה שנה נחקר פדהצור ארוכות, פעמים רבות, עומת עם מסמכים ומקורות ונדרש (אך לא נענה) להסגיר את מדליף המסמך ששימש עילה לפתיחת החקירה.

הבה נבדוק מה קרה כאן: מטילים על אדם, שאיש אינו מעלה על דעתו כי התכוון אי פעם לפגוע בבטחון המדינה, סכנה של העמדה לדין באחת מהעבירות החמורות בקודקס הפלילי שלנו. ולא סתם אדם, אלא מי שעיסוקו היומיומי במשך כל חייו הבורגנים הוא בתחומים בטוח-ניים רגישים, הן בצד המעשי והן בצד התיאורטי. ויותר מכך: חוקר ופרשן שתפקידו ומחויבו-תו המקצועית הם להביא לידיעת הציבור כל עובדה ופרט שיש לציבור עניין בהם. טול מן העיתונאי, העוסק למשל בתחומי הביטחון או המשפט, את החופש לדוות על עניינים שחובת הציבור לדעת - ונטלת ממנו את כל שליחותו הציבורית, את אמינותו ואת מעמדו המקצועי. והרי כל המסקר תחומים אלה נחשף כמעט מדי יום למסמכים מסווגים ורגישים, אשר רק מעו-רם מובא בסופו של דבר לידיעת הכלל.

העבירה הקבועה בסעיף 116 (2) לחוק העונשין היא מן העבירות המטילות הגבלה כבדה על חופש הביטוי וחופש המידע. בית-המשפט הגבוה לצדק קבע, בשורה של פסקי-דין עקרוניים, כי יש לפרש דברי חקיקה כאלה על דרך הצמצום (פס"ד "קול העם" משנת 1953; פס"ד חברת החשמל נגד "הארץ"; פס"ד שניצר נגד הצנזור הראשי), כדי שלא ייפגעו זכויות יסוד חוקתיות. או מי, לכל הרוחות, יסביר לשואל איזה אינטרס ציבורי מצדיק את סתימת פיה של התקשור-רת בנושא כל-כך חשוב - שלא לומר קיומי - והעמדתו של עיתונאי בכיר בסיכון של הרשעה פלילית תחת הכותרת "ריגול"?

לא מעט עיתונאים בארץ ידעו על החקירה המתנהלת נגד עמיתם למקצוע; איש מהם לא פירסם על כך דבר. יש בכך לעורר מחשבה לא רק על טיבה של הסולידריות במקצוע העיתוני-נות, אלא גם על יחסי הגומלין הטעונים בין התקשורת למסד הבטחוני. אולי בגלל החשש שבסופו של דבר, יוכחו החשדות נגד פדהצור, העדיפו חבריו שלא לטפל כלל בפרשה, ואף לא בהיבטים העקרוניים שלה.

ואגב, ראובן פדהצור מעולם לא החזיק במסמך המקורי עצמו (שכנראה לא היה סודי), אלא רק בעמודים ספורים שצולמו ממנו. המסמך לא היה של חיל-האוויר או של צה"ל. ■

עורך ולעד שר ייצג בפרשה את ד"ר ראובן פדהצור

גלעד שר

מצעד האיזולת

בעקבות חקירת אמנון אברמוביץ'

אבנר הופשטיין

סוֹס שְׁהוֹר

ממועמד אלמוני זינק שלמה בן-עמי למרכז שימת-לבה
של התקשורת. כך זה קרה

החל מהעיונות הטלוויזיוני בין ארבעת המועדים לראשות מפלגת העבודה שהתקיים ב-15 במאי, ועד ליום הבחירות עצמו ב-3 ביוני, עלה ציר החשיפה של שלמה בן-עמי בכלי התקשורת בהתמדה. מלכתחילה היה קשה לתקשורת לעכל את מה שהיה לבן-עמי להציע לה. אקדמאי, פרופסור בדרגתו, המרבה לדבר על הפער העדתי, אבל מבכר להשתמש בפרמטרים מדעיים, נמנע בעקביי ות מלהתייחס לנושא באופן אישי, עונה באריכות, מסרב להיענות לגימיקים תקשורתיים ובמיוחד צילומיים, ואינו חושש להתנגד לתקשורת כשנו, לדעתו, עוברת את הגבול או משתטה יתר על המידה. "בסך-הכול", אומר גדי סוקניק, העורך הפוליטי של ערוץ 2, "עד העיונות לא היתה לאף אחד סיבה מיוחדת לראיין אותו. הוא נכנס לכנסת בפעם הראשונה למושב הזה וגם שם לא התבלט במיוחד. יהודי קטן, מאוד לא מתלהם, לא נותן הצגה של עילגות ובוטות".

התקשורת לא התעללה בו תלילה, אלא בעיקר התעלמה ממנו. העיתונות הכתובה פרסמה את תגובותיו על עניינים שונים, אם בכלל, בסוף הידיעות החדשותיות, יחד עם אפרים סנה, כשהשניים חולקים לסירוגין את ההגדרה "המתמודד השלישי" ו"המתמודד הרביעי", או מקוטלגים יחדיו כ"המתמודדים האחרים". בדרך-כלל הוקצתה לתגובותיו, לכל היותר, פסקה בסוף הידיעה ללא איזכור בכותרות. נסיונות שעשה משה דבי, יועץ התקשורת של בן-עמי, לשווק את מועמדו כמראיין ביומני החדשות ברדיו נתקלו בדרך-כלל בסירוב. בייחוד התקשה להחדיר את בן-עמי כמגיב לאירועים מדיניים ובטחוניים, כיוון שזה קוטלג כמגיב בנושאים חברתיים.

רק אחרי העיונות הטלוויזיוני, ובקשרצ'נדרו ענק בשבוע האחרון להתמודדות, זכה בן-עמי לחשיפה עצומה. העיתונות התייחסה אליו כאל תגלית, כאילו נחשפה דמות פוליטית חדשה ומרשימה תחת אור המצלמות. אך בן-עמי החל להתמודד עוד הרבה קודם, ונשאלת השאלה, מדוע התקשורת נזקקה לעיונות ולתוצאותיו כדי לגלותו.

רינו צרור, כותב המדור "סדר היום" ב"העיר", סבור שהסיבה להתעלמות מבן-עמי היא היותו "מועמד חברתי, המתרכז בענייני הפנים ולא בענייני חוץ. התקשורת לא עוסקת בענייני פנים ברמה המדויקת שבה בן-עמי מציג אותם, המקסימום שהתקשורת עושה בעניין זה הוא לדוות על רצח בנתניה ולגזור ממנו על המצב החברתי בעיר. הבעיה של התקשורת עם בן-עמי היתה איך להתאים אותו נכון ובאופן שיקל על ההבנה. זה התאפשר ברגע שבן-עמי יצר את הדרמה הטובה ממתחיו בעיונות. אז האיש פלוס ההפתעה הפכו לסיפור".

ירון דקל, הכתב הפוליטי של קול-ישראל,

מסכים שהתקשורת פספסה את בן-עמי לפני העיונות, ואף משווה את הפספוס הזה ל"חוסר יכולתה של התקשורת לחזות את הפופולריות העצומה של איציק מרדכי לפני הבחירות, ואת סירובה לתאר אותו כמועמד ודאי לקבלת תיק הביטחון, עד כדי כך שיצאו בכותרות ראשיות כי ההתמודדות על תיק זה היא בין דן מרידור לאהוד אולמרט".

עם זאת, דקל אינו מסכים שמסריו של בן-עמי קשים לעיכול. לדעתו, שתי סיבות אובייקטיביות מוצדקות גרמו להתעלמות מבן-עמי עד לעיונות: "האחת היא העובדה שהתקשורת התייחסה בספקנות למועמד שהתמקם במקום ה-34 לכנסת, שהוא המקום האחרון ברשימה, והשנייה היא שעם כל הצער אנחנו עדיין חיים על-פי הסקרים, ואלה לא הראו שבן-עמי תופס".

בטרם פרץ בסערה לתקשורת שררה במטה של בן-עמי תחושה, שלתקשורת "נוח להתעסק בהתמודדות דו-קוטבית, כלומר ברק מול ביילין, ולכן הם הנציחו את המצב הזה". קרן נויבך, הכתבת של הערוץ הראשון, שוללת את ההסבר הזה מכול וכול. לדעתה, "המערה כה כאן נפתחה בתמונת מצב מסוימת שבה

חרף הצלחתו, מצא את עצמו בן-עמי נאבק בדעות מקובעות של עיתונאים

ברק הוא הראשון וביילין השני. בן-עמי הצטרף אחרון למירוץ ולמעשה הצטרף אחרון לפוליטיקה בכלל". גם היא תולה את עוצמת החשיפה בסקרים.

בן-עמי עצמו מתקשה להסביר את התעלמות התקשורת ממנו לפני העיונות, והוא נזהר מאוד מלתקוף אותה בדיעבד. הוא מצביע על כמה סיבות אפשריות. "אני מניח שקודם הם לא ראו בי מועמד שווה, כי אני חדש ויש נעלם לגבי הלגיטימיות שלי כמועמד. ייתכן גם שהיו להם קשיים עם המסרים, כיוון שהאטרנטיבה שאני מציג אינה פרסונלית. אהוד [ברק] מציג אלטרנטיבה פרסונלית, ולכן זקוק לזמן מועט יחסית, כי הסברת העקרונות עבורו היא כמעט מטרד. אני זקוק לזמן חשיפה הולם כדי לכבוש מסך, ואת הזמן הזה קיבלתי רק אחרי העיונות".

הרושם המתקבל הוא שגם העיתונאים הופתעו מהפריצה של בן-עמי בעקבות העיונות. גדי סוקניק, מגיש העיונות, נדרש על-ידי רפי רשף בראיון לגלי-צה"ל להסביר למה בכלל יש להזמין את בן-עמי וסנה לעיונות, ומדוע לא להסתפק בעיונות זוגי. תשובתו היתה: "חשבנו שאולי טוב לתת למשל

לשלמה בן-עמי, האחרון שהצטרף ואולי בעל הסיכויים הנמוכים ביותר, לשאול שאלות מטרידות או לומר דברים שיביכו את המועמד המוביל אולי". כלומר בן-עמי כגורם שולי שעשוי לדרבן את המוביל. כמה ימים לפני הבחירות דיבר עליו סוקניק כעל "המנצח האמיתי של העיונות. הוא ממש נכנס לתודעה, היחיד שהעיונות נתן לו משהו משמעותי".

אז איך אתה מסביר את חוסר העניין שהתקשורת גילתה בו קודם?

איכשהו הוא לא עונה על הצרכים של הטלוויזיה, שדורשת גימיק מיוחד, או בוטות, או השפעה, או כוח. אני מבין את תוכניות האירוח. הם שואלים, "מה הוא יכול לתת לנו?". גם אנחנו, ב"אולפן שישי", שואלים את זה. אנשים תרבותיים ואינטליגנטים שלא מוכנים לתת כותרות הם מצרך נהדר, והייתי רוצה אותם בפוליטיקה. הפרדוקס כאן הוא שהם לא כל-כך מעניינים, וכדי להיבחר עושים גימיקים. השילוב האידיאלי הוא גם רצינות וגם גימיקים. אני מאמין שלבן-עמי זה קשה, אבל הוא חייב ללמוד לסגנון דיבור, לעשות פרובוקציות. אדם שרוצה תקשורת צריך לצאת מגדרו בשביל לבלוט.

השבוע האחרון להתמודדות ניתן בהחלט לקטלוג כ"שבוע בן-עמי" בתקשורת, והייתה לה התקשורתית של המועמד הפורץ קדימה והמפתיע לא ירדה מבן-עמי גם בימים שאחרי הבחירות. כלי התקשורת נמנעו מלחטט יותר מדי בפרטים המדויקים, אם הם קיימים, בתוכניתו של בן-עמי לתקן את החברה הישראלית, והסתפקו בהצגת הדברים בכללותם. רק בתוכנית "פגוש את העיתונות", בפעם הראשונה, ביקש רינו צרור מבן-עמי לפרט במדויק את תוכניתו החברתית וגם הוא אומר כי לא קיבל תשובות מספקות. "היה קשה לו להגיד מה הפרקטיקה, כי אני לא בטוח שיש פרקטיקה כזאת מתוכננת".

האם לא היה על עיתונאים לשאול אותו באשר לפרקטיקה עוד לפני ההתמודדות?

בהתמודדות של ראש ממשלה אני קונה את זה, אבל במקום שבו התמודד בן-עמי אני בכלל לא ביקשתי לדעת את זה. ההבחנה היא בצרכים שלי. בשלב שקדם להתמודדות לא נזקקתי לתחקיר על פועלו של האיש. מאוד התרשמתי מעצם ההתמודדות העצמאית והקשה שלו כנגד הזרם, ולא אם הוא מסוגל לפרוט את הדברים ולספק אותם, ועכשיו, אחרי שהשיג את הישגו הראשוני, הוא יצטרך להיבחר בכוכית מגדלת.

דקל: "אחרי העיונות ייתכן שהתקשורת אפילו התלהבה מדי. התקשורת אוהבת גיבורים בזמן, גיבורים לרגע, ועכשיו בן-עמי הוא גיבור. שלוש השנים הבאות חשובות יותר מההישג של 14.5 אחוז, ונטל ההוכחה עדיין מוטל על בן-עמי. אני יותר זהיר בהכרתה שלו, כי צריך להסתכל בדברים בפרספקטיבה.

"היתה בעיה עם הרייטינג"

כחודשיים, אך עד כה לא הצלחנו לשו
אותו באף אחד מההרכבים שבנינו. הצלו
התוכנית תלויה בהרכב הפאנל, ואת של
לא היה לנו עם מי להושיב. מלבד זאת, ד
נפל על תקופה שבה דיללנו את השתתפ
הפוליטיקאים".

יכול להיות שלשלמה בן-עמי חסר משו
האמת, אני לא יודעת. אני לא מכירה או
ולא נפגשנו איתו לתחקיר, כך שקשה
לומר. לנו זה לא התאים.

אריאל כורש, מנהל ההפקה של תוכנ
הבידור של אלי יצפאן: "עשינו ניסיון
כמה ח"כים וזה לא היה מוצלח. גם ה
בעיה עם הרייטינג. התוכנית שלנו מתרנ
בבידור, ולכן הפסקנו להזמין פוליטיקא
אם היינו ממשיכים בכך סביר שגם בן-
היה מגיע בסופו של דבר לתוכנית".

לתוכניות האירוח, הבידור והאקטואליה
הרכה היה לבן-עמי קשה במיוחד לחזור.
בפנותו לתוכניות אלה נתקל, בדרך-כלל,
בתגובה שלילית. מערכות "לילה גוב",
"ראשון בדיבור" של רפי רשף, "סוגרים
שבוע" של אמנון לוי, "אצל מני", והתוכנית
של אלי יצפאן - כולן סירבו לארח אותו.
"יותר מפעם אחת אמרו לי שהתוכנית סגורה
לעשרת השבועות הקרובים, מה שנראה לי
מופרך מיסודו". אפרים סנה הופיע אצל אלי
יצפאן, אהוד ברק הופיע אצל אמנון לוי,
יוסי ביילין הופיע אצל גידי גוב ואצל דודו
טופר. תוכנית האירוח היחידה שאלה הוזמן
בן-עמי היתה "בשידור חי" של דן שילון.

ענת חכמוב, רכזת המערכת של התוכנית
"סוגרים שבוע" בהנחיית אמנון לוי, אומרת:
"קיבלנו פנייה מהמטה של בן-עמי לפני

גם ישראל קיסר זכה באחוזים דומים בהתמוד
דות מול רבין, ודיברו עליו כהתגלות הגדולה
בפוליטיקה, ואיפה הוא היום?".

הצלחתו של בן-עמי לפרוץ לתקשורת בשבו
עיים האחרונים להתמודדות מרשימה במיוחד
על רקע סירובו העיקש לקבל את כללי
המשחק שהיא מכתבה. הוא התמיד בסירובו
לקשר בין עמדותיו התברתיות לרקע העדתי
האישי שלו והקפיד לענות במונחים סוציולו-
גיים כמו "שובר שוויון", "בצה חברתית" וכו'
גם על שאלות הנוגעות להיסטוריה האישית
שלו. הוא סירב בתוקף להיענות לציפיות העי-
תונאים בתחום הפיקנטריה והגימיקים. הוא
דחה בקשה לצלם אותו לטלוויזיה תוך כדי
הצילומים ל"הארץ", הוא דחה בקשה של ערוץ
33 לצילום מפגש של חברי-כנסת מזרחים
במימונה, הוא גם סירב לשיר בתוכניתו של דן
שילון. "גימיקים מתנקמים בך בסוף", אמר
בן-עמי, "האמירות העקרוניות בסוף עוברות.
זה לוקח יותר זמן, אבל בסוף זה משתלם".

בן-עמי גילה גם עקשנות בסירובו לערב את
אשתו בהתמודדות הפוליטית. בתשובה
לשאלה הוזה בעימות, על שיתוף הרעיה
בהחלטות, אמר כי "השאלה נראית לי
בנאלית... זה כמעט פולקלור". הוא סירב
לדבר על מקומה של אשתו בחייו המקצועיים,
ובמקום זאת ביכר לספר על המאבקים
המשותפים שלהם. בתגובה זכה לביקורת
נוקבת של שלי יחימוביץ' והמראיינת שלה,
עירית לינור, בתוכנית "הכל דיבורים". לינור
אמרה באותו שידור: "מובן שלא הבנתי שום
דבר ממה שהוא אומר". יחימוביץ': "אגב,
הפרופסור בן-עמי מאוד חרד לגורלם של
מיעוטים ומדבר הרבה על שוויון... אבל משום
מה איכשהו נשתכח מזכרונו נשים". לינור:
"אני רוצה להיות קצת בוטה ולהגיד שלא
נראה לי שאכפת לו". באותה תוכנית הכריזה
יחימוביץ' על מתן "צל"ש "הכל דיבורים"
לביילין על תשובתו לשאלה זו, שבה הזכיר
את הקריירה של אשתו, וגם את שמה -
הלנה, בניגוד למועדים האחרים שקראו לה
"אשתי", או "אשתי שתחיה".

בן-עמי לא נראה מוטרד מהעניין ונשמע
מרוצה מתשובתו: "אני העברתי את התשובה
שלי לפסים האישיים, כי ידעתי שגדי [סוק'
ניק] ינסה לתקוע אותי בנישה פתטית של
'אני אתייעץ עם אשתי'. רק לי הוא אמר,
'כשתהיה ראש הממשלה - וזה הרי מה שאתה
רוצה להיות', כאילו אצל האחרים זה ברור
ואצלי לא. זה הדלות של האמירה הישראלית,
כאילו אם אני לא רמטכ"ל אני לא יכול
להיות מנהיג. זאת שאלה אמריקאית תנטרי-
שית טיפוסית. זו שאלה ביבית. השיקול של
התשובה לא נגע כלל לעניין הפמיניסטי.
שמעתי על התוכנית של יחימוביץ', ואני לא
מתרגש מזה".
שבוע אחרי זה, בכינוס המתקשר של תא

נראתה לי אפשרות מעניינת. אני לא מו
שהתמונה פגעה בכבודו, ממש לא. יש כא
הרבה היתממות. זה לא מוגזם לצפות מ'
תקשורת להבין מה מצלמים".

המצלמה תפסה את בן-עמי מול היכל ה
בות, באחד מימי ועידת המפלגה, כע
תולש בכעס מחולצתו מדבקה של י
שהוצמדה לו בעל-כורחו. "תפסיק לקי
קשקושים", הוא זעם על הבחור שהדבי
את הסיסמה ועיווה את פניו. זה היה צ
בלתי מחמיא. דבי: "זאת היתה פרובו
והיה ברור לי שזה יופיע. זו היתה הפעם ו
שונה שלמה נתקל בזה ואני בטוח שז
את המסקנות הדרושות".

יומיים לפני תום המערכה צילם צוות ה'
הראשון את בן-עמי בלשכתו. במהלך
הראיון שקיימה עימו קרן גויבך היו מכ
בלתי מסודרים. רק זמן מה אחרי שהו
הסתיים, שם בן-עמי לב לכך ונרגע רק:
שעוריו הבטיחו לו שהמצלמה התמקדה ו
פיים ומעלה.

למרות נוקשותו, גילה בן-עמי יותר
חות לציפיות התקשורת ככל שקרב
ההתמודדות. הוא הסכים לערב קצת אח
משפחתו במערכה: אשתו רותי הצנ
ל"מעריב", ובנו, יותם, הופיע בתוכניו
עם רפי רשף. גם טענות מטה כלפי ו
שורת הלכו ופחתו וניכרה שם עליצות.
מוסרת נוכח החשיפה הגדולה. רינו
אמר אמנם שדרושים לו חודשיים כדי ל
למקום השני, אך קרן גויבך דיווחה שפ'
התרברבו והימרו על עוד שבוע. שבוע
בלבד כדי לעקוף את ביילין. ■

אבנר הופשטיין הוא סטודנט לתקשורת

החברות במפלגה, דיבר בן-עמי על הצורך
לתת ייצוג לנשים - אך סירב בתוקף
להתחייב. הן בערוץ השני של הטלוויזיה והן
בגלי-צה"ל שודרו הדברים הבאים, הבלתי
מחמיאים. ברק רונן (כתב גלי-צה"ל): "אהוד
ברק התחייב". בן-עמי: "הוא התחייב, זו בעיה
שלו, אתה רוצה שאני אתחייב, לא אתחייב".
בן-עמי רגיש במיוחד לצילומיו. ניכר
שעדיין לא התרגל למצב שבו הוא חשוף כל
הזמן לאכזריותה של המצלמה. לא אחת "נת'
פס" על-ידי המצלמה בלתי מוכן. הפעם הרא-

ירון דקל: ייתכן שהתקשורת

אפילו התלהבה מדי.

התקשורת אוהבת גיבורים

לרגע ועכשיו בן-עמי

הוא גיבור

שונה היתה בצילום שנעשה כחודשיים לפני
המירוץ ל"ידיעות אחרונות" בידי הצלמים רוי
רבינוביץ ועומר כלב. דבי: "הם צילמו אותו
באוניברסיטה, צילומים רבים, ואו העמידו
אותו לפני פתח של ביוב. הם הסבירו שהם
מצלמים את בן-עמי על הרקע שמאחוריו,
שהיה ירוק, או הסכמנו". בסוף, וזה לא
מפתיע, בתמונה יצאו בעיקר בן-עמי והביוב.
"מאז אנחנו זהירים הרבה יותר, ומאמינים
הרבה פחות לצלמים", אומר דבי. הצלם רוי
בתגובה: "אני חייב להודות שלא היה לי
רעיון מיוחד. ביקשתי שיעמוד שם, ואחר-כך
שמעתי פרשנויות על האיש שירד מהאוני-
ברסיטה לג'ורה של הפוליטיקה. לא חשבתי
על זה בכלל. עמד לרשותי זמן קצר וזאת

מבחן רבינוביץ'

עורך "הארץ" מדבר אל עובדיו

"הארץ" הוא תוצר עיתונאי מגובש למדי, ובכל זאת מוצא העיתון את עצמו במצבים שבהם הוא מוגדר לא רק על-ידי עצמו, אלא על-ידי הסביבה המשתנה שבתוכה הוא פועל. כך היה בתקופת מלחמת לבנון ובזמן האינתיפאדה, וכך היה בעבודת העיתון מול ממשלות ישראל. מיקומו של העיתון הוגדר על-ידי ממשלות שונות, לאו דווקא על-פי העמדות הפוליטיות שנקטו כותביו. בימי ממשלת יצחק רבין נתפס "הארץ" כעיתון עוין, אף שממשלה זו קלעה לעמדות רוב הכותבים יותר מכל ממשלה אחרת. לדעת אנשי רבין, "הארץ" החמיר בביקורתו על פעולות הממשלה וקימץ בכתיבה תומכת ובמחמאות. ביקורתו של "הארץ" בנושאים כבדי משקל, כמו גירוש 400 פעילי החמאס או סוגיית מיסוי שוק ההון, התקבלה רע – וגרוע מזה התקבר לה הגישה הביקורתית של העיתון בעניינים שאינם במרכז סדר היום. אפילו ווטות, כמו, נגיח, המגהצת של פרס, נתפסו על-ידי המבוקרים בתדהמה ובתוכחה: "איך זה שעיתון שהוא כביכול בשר מבשרנו נועץ בנו שיניים בכל הזדמנות". מערכת "הארץ" נתפסה, על אף תמיכתה השיטתית במהלכי השלום, כמעוררת בלתי אוהדת, צרת-עין ולעתים עוינת. העובדה ש"הארץ" פועל בשנה האחרונה מול ממשלת בנימין נתניהו וקואליציית הימין לא יצרה מצב שהוא זר לנו. התחושה הספונטנית, עם היוודע תוצאות הבחירות, היתה של חזרה למצב מוכר, שבו קיימת חפיפה בין התפקיד המובהק של עיתון כחושף ומבקר את השלטון המכהן, ובין העובדה שמחשבתם הפוליטית של רוב כותבי העיתון שונה בעליל מזו של השלטון החדש. אלא שקריאת המצב הזו התבררה די

מהר כלא נכונה. באותם ימים לא תפסנו עד כמה השתנו פני הדברים. הסימנים לאפשרות של מלחמת תרבות צצו זמן רב לפני בחירות 96', והיו גלויים לעין עוד בראשיתם. אבל רק עם נצחונו של נתניהו – הו בחירות וכינון ממשלת הימין-ש"ס-חרדים קיבלו הלכי-הרוח כיוון פוליטי ברור ומאיים. נתניהו בנה את בסיס התמיכה שלו על מוקדי כוח חדשים, ומטבע הדברים שימש לבני-בריתו ראש חץ במערכה על שינוי הצביון השלטוני של מדינת ישראל וחלוקה מחדש של משאבי השליטה במערכות הנהגת המדינה.

בשנה האחרונה טומנו בבירור היעדים לכיבוש. לכל היעדים מכנה משותף אחד – כולם מוקדי כוח מסורתיים של האליטות בישראל. האליטות השלטוניות, האקדמיות, המשפטיות, התרבותיות והכלכליות. בניגוד בולט למהפכי שלטון קודמים, שבהם השתנתה הנהגה המדינית אבל עמודי התווך החברתיים נותרו בעינם, הרושם הוא שהפעם זהו ניסיון להפיכה חברתית של ממש. לא מדובר כאן בהעברת שלטון "רגילה" בין שמאל לימין – מעבודה לליכוד – או למהפך שלטוני נוסח נצחון הלייבור בבריטניה, אלא בניסיון לבצע תפנית מהותית בהוויה הישראלית, או לתת ביטוי שלטוני לתפנית שכבר התחוללה בחברה. חיסול האליטות מסתמן כמטרה ראשונית ספונטנית על-ידי כל הגורמים שחשו עצמם מדוכאים, מקופחים או מנושלים מיכולת השפעה שלטונית: בעיקר מדובר כאן בספרדים הדתיים נוסח ש"ס, בדתיים הלאומיים ובחרדים. עם כל השוני ביני-

הם, כולם שואפים למהפכה חברתית, מלווה במהפכת תרבות שמג' מותיה פונדמנטליסטיות.

"הארץ", כעיתון שרואה את עצמו בהגדרה כמכוון לאליטות, מצא את עצמו בקו הקדמי, בין המותקפים הראשונים. זאת למרות שבגישתו המערכתית הכיר העיתון בנצחונו של נתניהו בבחירות ואף נתן ברכת דרך זהירה לו עצמו ולאנשיו. הראיות לכך מצויות בארכיון "הארץ" והן זמינות לכל המעוניין.

כך גפתח המאמר הראשי של "הארץ" ב-2 ביוני 96': "בנימין נתניהו הוא ראש הממשלה הבא של ישראל. רוב של כשלושים אלף קולות העניק לו סמכות שלטונית רבת עוצמה לא רק על הבורחים אשר רצו בו, אלא גם על מתנגדיו. הוא ראוי למיטב האיחולים, הצלחתו תהיה הצלחת הכללית".

אפילו מינויים שנראו בעינינו בעייתיים, שלא לומר שגויים בעליל – כמו רוני בר-און ליועץ המשפטי לממשלה – התקבלו על-ידינו ללא עוררין. "הצלחתו של עורך-הדין בר-און בתפקיד היא חיונית לתועלת הציבור ולטובת השלטון הדמוקרטי", כך סיימנו את המאמר הראשי ביום מינויו, "ואין לנו אלא לקוות שאכן יצליח במעשיו".

הטענה ש"הארץ" לא קיבל את פסק-דינו של הבורח, שהושמעה כלפינו לא אחת מצד אנשי השלטון החדש, היא טענה חסרת שחר ואין אלא לפרשה כחלק מהמתקפה השלטונית נגד מה שבעינינו הוא חלק מאושות "המשטר הישן".

"הארץ" נתפס לא רק כמבטא עמדות שמאליות בנושאי חוץ וביטחון, אלא גם כאויב האורתודוקסיה והסטטוס-קוו הדתי-פוליטי, ובזמן האחרון, ללא כל הצדקה, כאויב המזרחים. "הארץ" נתפס היום

בקרב שכבות בציבור, שברובן לא נמנות עם קוראיו, כעיתון אליטיסטי ומתנשא, אשכנזי ושבע. "הארץ" נתפס לא רק כמכור ון אל האליטות, אלא גם כאליטה בפני עצמה, בתוך התקשורת הסגורה והעוינת והשמאלנית, שמגינה על הסדר הישן.

קוראי "הארץ", כמו "הארץ" עצמו, נתפסו סיים היום כצד המבוסס, השבע, רודף התענוגות, החילוני – ושמא הכופר. קוראי "הארץ" מזוהים עם אלה שבנו את המרקם החברתי-משקי-שלטוני ונהנים עכשיו מפירותיו: המפקד, המנהל ובעל-הבית. "הארץ"

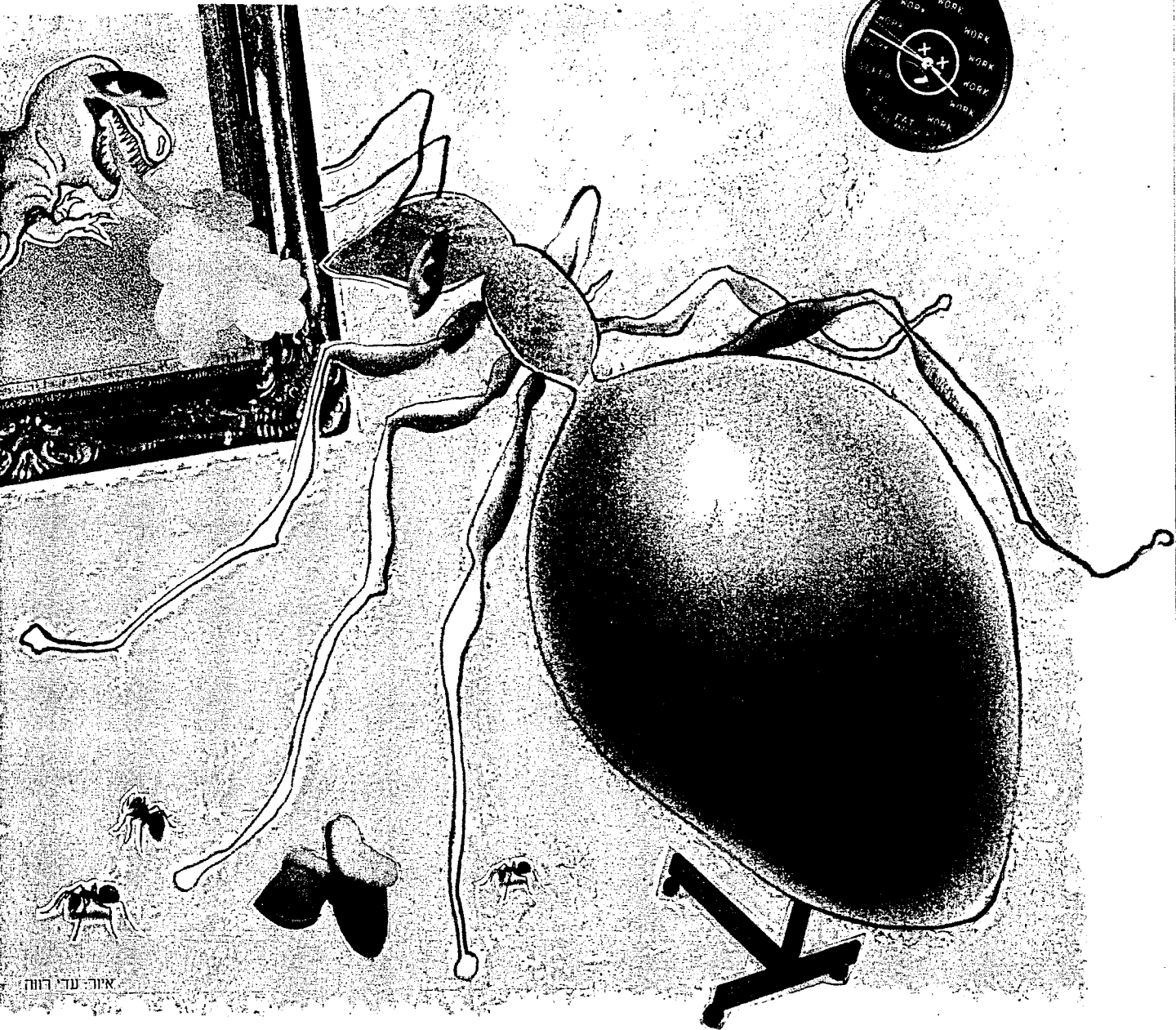
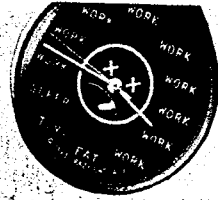
נתפס משום כך כעיתון המופקד על שמירת הקיים, וכך מתפרשת גם כתיבה בו בנושאים ציבוריים. מתן השירות לאליטות במובן האינטלקטואלי נתפס, לצערי, כמתן שירות אינטרסנטי.

השאיפה לשכלל את מערכות הסדר הציבורי נתפסת כניסיון לשמירת נכסי האליטות – כאילו שביטות אינן אלא מטרה שמפריע להן לתפקד בנחת. הכתיבה נגד שובתים בסכסוכי עבודה שונים יצרה ל"הארץ" דימוי של אויב העם, גם אם העם הוא עובדי חברת החשמל או רשות הנמלים, וגם אם "הארץ" חובר לאנשי משרד האוצר ולקשישים שמוטלים ללא טיפול במסדרונות בתי-החולים בימי שבתות הסגל הרפואי או המינהלי.

גרוע מזה: "הארץ" נתפס כשומר החותם של שלטון החוק, כמווהה עם מערכת החוק והמשפט, שעל-פי תפיסת ש"ס וסביבתה אינה אלא מערכת נוספת המגוננת על האליטות. "הארץ" נתפס אפוא על-ידי חלקי הציבור העומדים מאחורי אריה דרעי לא רק כיריב פוליטי, כי אם כאויב ממש.

אפשר לראות בכך מובן מאליו. קהל מצביעי ש"ס אינו חופף ולו במעט את קהל קוראי "הארץ", וכך גם הרוב המכריע של הציבור החרדי באשר הוא. אגב, דווקא הציבור המפד"לי הוותיק, כמו גם חלק מהגרעין האידיאולוגי של אנשי יש"ע, שומר אמונים ל"הארץ" – מהעדר חלופה ראויה ואולי משום שהוא עצמו מהווה מעין אליטה, גם אם דתית-לאומית. "הארץ" הוא יריב, או שמא אף אויב, מעצם היותו

**אף שאנחנו מונים יותר
ממאתיים חברים במערכת –
רבים מאיתנו פועלים לבד,
אפילו בבדידות – אנחנו
נתפסים בציבור כישות אחת,
מתואמת ומתוזמרת**

איור: עדי רוזן

לפוליטיקאי "חברתי" כמו שלמה בן-עמי, ולא יאומן, אפילו לאריה דרעי עצמו במאבקו הנרגש כאביר המקופחים.

מי עוד, אם לא עיתון אליטיסטי וצונן, מספק נתונים על שיעור הנשאים בין עולי אתיופיה - מי אם לא "הארץ"? ולו במחיר אובדן הקורקטיות הפוליטית, ולמען הערך הלא-פופולרי המכונה "זכות הציבור לדעת", שהרי לא ברור בכלל מי הוא הציבור ומה הוא בכלל רוצה לדעת. ומי עוד אם לא "הארץ" מייחס משקל ליהדות העולם ומטפח את כיסויה העיתונאי של יהדות זו ומשמש במה לנציגייה? נכון, "הארץ" נאבק במיידים האבנים ברחוב בר-אילן ובשומרי הכס-רות בבתי-הקולנוע, אבל מי יטיף לנו על שאיננו מספיק יהודים? מי יטיף לנו בענייני אמונה? הרי "הארץ" הוא הראשון לטעון שחופש האמונה הוא אחת החירויות הבסיסיות, אם לא הבסיסית שבכולן. כאשר לא לוקחים בחשבון ישות אלוהית ש"הארץ" יכול להיותות בה, מעמיד "הארץ" את בית-המשפט העליון ובית-הדין הגבוה לצדק כסמכות האנושית הגבוהה בחיי המדינה והציבור. אבל גם אז אין "הארץ" רואה בשופטי בג"ץ מועצת חכמים שכל אמירתם קודש - והעיי-תון אינו נמנע מלבקרם במרצות, כאשר לדעת כותביו הם ראויים לכך. והעיקר: "הארץ" אינו מקשה אחת. זהו עיתון עם קו מערכת, אבל

כזה, ולא משום שיש כאן ויכוח פוליטי רציונלי בין בעלי דעות שונות. אפשר לטעון טענות רבות נגד התו הזה שמודבק ל"הארץ", אך ספק אם יימצא להן מאוין.

הנה למשל כמה אריגומנטים: כחלק ממאבקו על ערכי חירות הבי-טוי, נאבק "הארץ" על זכות המחאה של הימין הקיצוני והתייצב נגד היועץ המשפטי מיכאל בן-יאיר, בכל מקרה שפרשנותו המחמירה בשאלת גבולות ההסתה סתמה פיות. "הארץ" התייצב באופן נמרץ נגד קוראיו ומגזיו (בעלי ההון), כאשר תבע למסות את שוק ההון מטעמים של שוויון חברתי, ותמך במרצות ביצחק רבין כאשר ניסה לבצע זאת.

"הארץ" הוא אויבם של המונופולים והקרטלים ותומך מושבע בתח-רות שתכליתה לשפר שירותים ולהוזיל מוצרים - מן הסתם לטובת הציבור כולו ובוודאי למען החלשים שבו. "הארץ" הוא אויבם של שודדי הקופה הציבורית ושל כל אלה שמנצלים פרצות בניהול הצי-בורי כדי להיטיב עם עצמם ועם אנשיהם.

"הארץ" הוא העיתון היחיד שזכויות האדם, הפרט, המיעוט, החרגי, הגר והזר הן גר לרגליו. כעיתון צונן ואנליטי סיפק "הארץ" נתונים וטבלאות על מצב הפער החברתי וסיפק בכך בסיס תמיכה עובדתי

מדיניותו פלורליסטית ואיכותית. "הארץ" הוא במה לכל דעה מוצקה ולכל מחשבה מקורית ולכל עמדה המנוסחת היטב, גם אם אין היא כלל מקובלת על עורכיה. "הארץ" הוא עיתון השוחר את תרבות הווי-כוח ומבקש להשביח את איכותה. אין אנו עוסקים באיוון כמותי בין דעות, נוסח כלי התקשורת הממלכתיים, אבל לדעתנו אין כל חולשה במתן ביטוי ליריב פוליטי ולמתחרה רעיוני, אלא להפך: אנו בטוחים בעצמנו וביכולתם של קוראינו להתמודד עם כל רעיון מעניין ולהעמידו במבחן של תפיסות עולמם.

•••

מבלי לעסוק כרגע בנוסיונות להצדיק את קיומנו, אני יכול לקבוע ש"הארץ" נתון היום במצב של דילמה מתמדת. הנסיבות יצרו מצב שבו העיתון נמצא במחויבות כפולה, ולעתים סותרת. האחת היא המחויבות לעיסוק העיתונאי עצמו, לערכים העיתונאיים הבסיסיים ולאתיקה העיתונאית הפנימית. ומצד אחר, "הארץ" היא חייל - או שמה גנרל - במלחמת התרבות המתרחשת, והוא מצווה להגן על ערכים חברתיים שהיא דוגל בהם ועל קבוצת חברתיות - משתנות על-פי הנסיבות והעניין הנדון - שהוא מבקש ללחום את מלחמתן או לגונן עליהן. אני מניח שהדילמה הזאת מלווה כל אחד מחברי מערכת "הארץ": הכתבים, התחקירנים, העורכים והמשכתבים. כל אחד מאתנו, עורך או כתב, נמצא ברגע מסוים מול מסך המחשב, ברגע שהוא כמעט אינטימי, ובו מוטבעות אל המקלדת האישיות, ההשקפה, המיומנות המקצועית. הכותב מצרף משהו מעצמו אל המידע שקלט כדי להופך כו לסיפור עיתונאי ראוי, והעורך מוסיף נופך משלו במחיקה, בשינוי או בניסוח הכותרת. מכאן ואילך זו יצירה של שניים. שני מפגשיים רגועים של כתב ועורך עם קובץ מחשב אחד הופכים ליצירה קולקטיבית - מקלידים, מוחקים, מעבירים הלאה. למחרת יקראו כולם ויגידו: כך כותב היום עיתון "הארץ".

אף שאנחנו מונים יותר ממאתיים חברים במערכת - רבים מאיתנו פועלים לבד, אפילו בבדידות - אנחנו נתפסים בציבור כישות אחת, מתואמת ומתוזמרת. הפילהרמונית רק מבצעת; אנחנו כותבים ומעבדים לפני שניגשים לביצוע.

הכותב רואה בדרך-כלל את עצמו, את עמיתיו למדור או את שכניו לעמוד. בעיני הקורא, בעיני המתחרה, בעיני נשוא הכתיבה - "הארץ" הוא דרקון אחד גדול ויורק אש. בין אם זו אש ידידותית או אש חורבן, כתב, אין חולקים על עוצמת הלהבה. אנחנו יודעים שהדרקון הזה עשוי מהרבה נמלים קטנות, ובעיקר מעבודת נמלים, ממאמץ סיופי, משאיפות ויצרים, מחיפוש מתמיד, מריסון ובחינה עצמית, ומעל כל אלה - מניסיון לגשר על הפערים הנצחיים בין הציפיות והתוצאה בפועל.

קל היה אילו יכולתי לבוא ולומר, "בואו נעשה סדר, נפריד בין ניוו לוויוו, נגדיר את החדשות כמוצר עיתונאי סינתטי ונניח לכותבי הדעות לממש את חירות המחשבה והביטוי". האמת היא, שהפרדה כזאת היא מלאכותית, ובמובנים רבים בלתי אפשרית. כל התכונות האנושיות והדרושות לכתיבת חדשות או תחקירים או פרשנות לאירועים נדרשות לאדיטוריאליסט ולכותב המאמר הראשי; יושר והגינות, אומץ והעדר משוא-פנים, ידע וסקרנות, דקדקנות בפרטים, מתן זכות תגובה ליריב ולנפגע. תרגמו את התכונות האלה לערכים חברתיים, ותגיעו לחברה פתוחה ואיכותית ומגוונת, לזכויות של פרט ולסמכויות של שלטון שפועל בשם קוד אתי אוניברסלי. בסך-הכול, פני העיתון שאנו רוצים לייצר אינם שונים מפני החברה שבה אנו רוצים לחיות.

במלים אחרות, הקורקטיות המקצועית של איש החדשות היא מפגן ערכי ברור. היפוכו של איש החדשות הקורקטי הוא איש החדשות שמגיש תוצר המוכפף לדעותיו בענייני השעה. זהו איש העבר האפל, ויש לקוות שלא יהיה גם איש העתיד. ימי האינדוקטרינציה של העיתונות המפלגתית או של עיתונות חופשית ופתוחה. איננו יכולים לנהל מאבק נגד "יתד נאמן" בכליו הוא. כלים אלה, של משטרת מחשבות, של חכמים או פוסקים שבמצוותם הכל נמדד, אינם מתאי-

מים לעיתון מפותח בחברה פתוחה. עכשיו, כאשר בארצות ערב השכנות לנו הולכים ומתפתחים עיתונים מודרניים ושואפי עצמאות, עלולים כלי התעמולה של זרמים פונדמנטליסטיים דוברי עברית למצוא עצמם בודדים באזור כולו.

אני רוצה לסיום להזכיר כאן דילמה אחת, שבעיני ממחישה, יותר מכול, את הניגוד שעלול להיווצר בין הקורקטיות העיתונאית ובין השאיפות הטבעיות של עיתון לקחת חלק נכון במעשה החברתי. אני קורא לה "מבחן רבינוביץ".

בראשית ינואר 1993 עמד איתמר רבינוביץ בראש משלחת ישראל לשיחות עם סוריה, והוכרו כמועמד לשמש כשגריר בווינגטון. מועמדותו של רבינוביץ תאמה את שאיפות "הארץ" לקידום תהליך השלום. נדמה היה שרבינוביץ, בכוח אישיותו, ידענותו והיותו מקובל על הסורים, יכול להיות המינוי שיציע את ישראל אל שלום ישראלי-סורי. אני מזכיר שמדובר בתקופה שלפני אוסלו, בעיצומם של ימי משבר מגורשי החמאס.

ב-5 בינואר דיווח לי דן מרגלית שיש לו סיפור בלעדי על כך שאיתמר רבינוביץ לא דיווח למס-הכנסה בישראל על הכנסותיו משכר-מרצים ושכר-סופרים בארה"ב, כשהיה שם בשנת שבתון. לא היה לי ספק במהימנות המידע. יתרה מזאת, שוחחתי עם רבינוביץ והוא עצמו אישר את נכונות הדברים. ברור היה מעבר לכל ספק שפרסום העניין עלול לפגוע במינויו כשגריר, ואולי אף לחסל את סיכוייו לשמש בשירות המדינה בכלל. במלים אחרות, פרסום הידיעה עלול היה לפגוע פגיעה ממשית בתהליך השלום.

למרות זאת, לא היה לי ספק לרגע קל אחד שאין ביכולתנו לעכב או למנוע פרסום - והידיעה אכן פורסמה מיד, בשלמותה, ללא שום התלבטות. הדבר הביא כצפוי לתגובות ערניות בציבור, וח"כ גונן שגב עתר לבג"ץ נגד המינוי. מרגע הפרסום נדרשה המערכת לדילמה האמיתית: האם צריך "הארץ" עצמו לדרוש את הסרת מועמדותו של רבינוביץ לשגריר.

קיימנו על כך בישיבות המערכת לפחות שני דיונים קשים, מביכים בגילוי-הלב שבהם. הדילמה נחשפה בהם במלוא חומרתה: מה עדיף? שלום או סדר ציבורי? בסופו של דבר לא תבענו את הדחתו והחלטנו להמתין להחלטת בג"ץ בעניין.

סופה של הפרשה ידוע. הפרקליטות השיבה שאין במעשיו של רבינוביץ כדי לפסול אותו מלהתמנות כשגריר, ועוד באותו חודש בג"ץ דחה את העתירה והממשלה אישרה מחדש את המינוי. רבינוביץ יצא לארה"ב.

הפרשה נסגרה מבחינתנו ונמוגה בארכיונים. לפחות לא נדרשנו להתמודד עם מצב שבו בג"ץ ייענה לעותרים ויפסול את המינוי. אילו נוצר מצב כזה, היתה הדילמה של מערכת "הארץ" מגיעה לשיאה: האם לקבל את עמדת בג"ץ ולהודות בטעותנו, או שמה להתייצב נגד פסילת המינוי תוך ביקורת על ההחלטה השיפוטית?

גם אם הדילמה הערכית לא הגיעה במקרה זה למיצויה, היא נותרה בתודעתו כמבחן מתמיד לעמדות העיתון וליכולתו להחליט החלטות ענייניות, גם נגד ענייניו ואמונותיו. עד היום אינני שקט ואינני בטוח שנהגנו נכון מבחינה אדיטוריאלי, כשלא ביקשנו למנוע את צאתו. אלף פעמים שאלתי את עצמי מה היינו כותבים אילו מעלים המס והשגריר המיועד היה מישוהו כמו יוסי בן-אהרן, למשל. האם היינו גוקטים אותה גישה מקלה ובוחרים בפרשנות המצמצמת?

כאשר עסקנו ביעקב נאמן, בצחי הנגבי, ברוני בר-און ובנתניהו עצמו - ואני מניח שגם כשנידרש לכך בעתיד - מבחן רבינוביץ עמד ויעמוד תמיד לנגד עיניי. אני מציע לכם אותו כאן בחינם. הפעם לו את מבחן רבינוביץ על עצמכם, בכל תחום שבו אתם עוסקים. אני בטוח שמי שיעמוד בהצלחה במבחן הזה, יפעל נכון בכל דילמה עיתונאית שתיקרה על דרכו. ■

דברים שאמר עורך "הארץ" בכינוס השנתי של מערכת העיתון, ב-23 במאי 1997

עדי! בלעדי! בלעדי!

האם זה עדי? בלעדי!

אורם: סניל בונ

מה קורה לעיתונאים שמבקשים לשמור על בלעדיות המידע שבידיהם. מבחר דוגמאות

משהו חמור באמת היה צריך להתרחש כדי שראש מערכת החדשות של "הארץ" ישגר מכתב אל מפקד מחוז תל-אביב במשטרה, ניצב גבי לסט, המודיע לו כי מעתה מערכת החדשות שומרת לעצמה את הזכות שלא לבקש תגובות על ידיעות משטרה שתפרסם בעתיד. המכתב נשלח ב-8 באוקטובר אשתקד. יום לפני כן הגיעו לניקול קראו, כתבת המשטרה באזור תל-אביב, פרטים בלעדיים על חקירה סמויה שערכה המשטרה נגד מיליונר מהרצליה-פיתוח, סוכן ביטוח בהליכי גירושין, שנחשד בשכירת שירותיו של רוצח שכיר תמורת מאה אלף דולר, כדי שיחסל את אשתו. הוא גם נחשד, כך נודע

הסיפור היה מתפרסם בכל מקרה בכלי התקשורת, מפני שסוכן הביטוח היה מובא להארץ כת מעצר. אותו גורם גם הסביר לי שהסיבה לבקשה לעכב את הפרסום היא מסיבת-העיתונאים שעמד לקיים צוות החקירה ביום שלמחרת. לא חשבתי שאני צריכה לדחות את הפרסום כדי לאפשר לצוות החוקרים לקיים מסיבת-עיתונאים, ועניתי לדובר ולראש צוות החקירה בשלילה.

מאוחר יותר פנה גדי דורון לרכז המערכת של "הארץ" באותם ימים, צביקה גולדברג, וביקש ממנו שוב לגנוז את הידיעה. דורון נענה שוב בשלילה. יש בידינו סיפור שפרטיו מלאים ומדויקים, נאמר לו, ואין אנו מתכווים נים להימנע מפרסומו רק משום שלא הגיע דרך הדובר. אם אתה מעוניין למנוע את פרסום הידיעה, הוסיף גולדברג, אתה יכול לפנות לדרכים המשפטיות המקובלות. במשטרה החליטו לנקוט שיטה אחרת: בדרך משונה למדי הגיעו פרטי הסיפור לבוקי נאה מ"ידיעות אחרונות" ולשירה אימרגליק מ"מעריב", והתפרסמו בעיתונים אלה למחרת

והוא מהווה הפרה בוטה וגסה של כללי העבודה בין המשטרה ובין העיתונות. כלל ידוע הוא, שאין מסגירים סיפור בלעדי של עיתון אחד לעיתונים אחרים. המשטרה מצווה להקפיד על הכלל הזה, שהוא הבסיס והיסוד ליחסי האמון בין התקשורת ובין המשטרה. איננו יכולים להמשיך ולסמוך על משטרה שכך נוהגת וחוצה קווים אדומים... בשלב זה, סיים גל את המכתב, "אנו מדגישים, כי איבדנו את האמון בדוברות משטרת תל-אביב ובפיקוד המחוז ואנו שומרים לעצמנו את הזכות לפעול כראות עינינו על-פי המתחייב ממעילה באמון של המשטרה, בכלל זה אי בקשת תגובות והתייחסות מצד המשטרה לדברים שנפרסמו".

דוברת מחוז תל-אביב, ניצה פרידמן, מסרה בתגובה ל"העין השביעית": "הפרשה גדונה, נבדקה ולובנה בעבר עם כל הגורמים המעורבים, לרבות הדובר הקודם, יחידת השטח והכתבים הנוגעים בדבר".

את בוקי נאה הסיפור הזה מקפיץ: "ניקול קראו היא אפרוח שיצא מהביצה וכבר מתחיל

אין תגובה

לקראו, שאישר את חיסול בתה של אשתו אם יתקלע למקום האירוע. האיש נעצר באותו בוקר, שעות אחדות לפני מועד החיסול המתוכנן. סיפור המיליונר מתחבל התחבולות התפרסם בהרחבה מאוחר יותר בכל כלי התקשורת, כולל שמו - חיים אפללו, ושם אשתו אילנה. אבל באותו יום, יום שני בשבוע, היתה קראו, בעברה חוקרת משטרה, העיתונאית היחידה שהחזיקה בפרטי המקרה. היא עמדה לצאת עם הידיעה הבלעדית בגליון יום המחרת. זמן קצר לאחר שהתקשרה למפקד מרחב דן, תנ"צ אלי ארוי, כדי לשמוע את תגובתו, הגיעו אליה שיחות טלפון ממפקד צוות החקירה ירון לונדון ומדובר מחוז תל-אביב גדי דורון. שניהם ניסו ללחוץ עליה להימנע מפרסום הידיעה, בטענה שהיא עלולה לפגוע בהמשך החקירה ובמעצר של חשוד נוסף בפרשה. "היה לי ברור", אומרת קראו, "לאחר ששוחחתי עם גורם מוסמך שהיה מצוי בפרטי הפרשה, שהפרסום לא יפגע בחקירה ובמעצרו של החשוד הנוסף. אותו חשוד ישב שבעה באותו זמן והוחלט לדחות את מעצרו עד תום ימי האבל. עד אז

היום. הידיעה הבלעדית של קראו הפכה למידע נפוץ. כל מי שהחזיק עיתון למחרת בבוקר היה יכול לקרוא את הסיפור על כל פרטיו. ב"מעריב" אפילו פירסמו את שמות בני-הזוג וצילמו את הוויללה המפוארת. זה היה הלך שניסו אנשי המשטרה ללמד את מערכת "הארץ" - למשטרה לא אומרים לא. משה גל, ראש מערכת החדשות של "הארץ" עד לאחרונה, זעם על ההדלפה של המשטרה. במכתב ששיגר באותו היום לניצב לסט כתב כך: "...בתגובה לכך (לסירוב אנשי 'הארץ' להימנע מפרסום הידיעה; ע"ב), כך נודע לנו ממקורות מהימנים, התקשרו גורמים בכירים במשטרת מחוז תל-אביב לכתבי שני עיתונים אחרים - 'ידיעות אחרונות' ו'מעריב' - והסגירו לידיהם את הסיפור הבלעדי של 'הארץ' תוך מסירת פרטים על הפרשה, למרות שהמטרה טענה שיש עליה איפול, ולמרות שקציני המשטרה ידעו כי מדובר בסיפור בלעדי של 'הארץ'. אנו רואים בחומרה יתרה את המעשה הפסול הזה של גורמים במשטרת מחוז תל-אביב ומחזיקים את פיקוד המשטרה במחוז כאחראי למעשה. זה מעשה שלא ייעשה

לצרות. כל הסיפור על אובדן הבלעדיות הוא שקר ובלבול מוח. ארזי החליט להוציא את הסיפור לכתבים מ'ידיעות' ו'מעריב'. הוא עצמו סיפר לי על זה שבועיים לפני כן, כשזה עוד היה חסוי. אחר-כך היא קופצת ואומרת - זה היה סיפור שלי". עם זאת, גם נאה יודע לספר על מקרה שבו בקשת תגובה הביאה לאובדן הבלעדיות. בחודש יולי שעבר הכין למדורו השבועי "כתב פלילי" סיפור משעשע ומדהים למדי על האסיר אורן אברהם, המתמחה בהוצאת פרטי מידע במרמה דרך הטלפון הציבורי שבכלא. במקרה האחרון הצליח האסיר להשיג את פרטי כרטיס האשראי של מי שהיה אז ראש לשכתו של נתניהו, פנחס פישלר, והזמין עימנו ארבעים מגשים של פיצות וכמה חבילות נופש בחו"ל. הפרשה נחקרה על-ידי משטרת מחוז ירושלים. היא הגיעה לנאה באופן בלעדי, דרך האסיר עצמו, שהוא נמצא בקשר עימו. נאה: "יום לפני ההורדה לדפוס של המדור התקשרתי לדובר משטרת מחוז ירושלים כדי לאמת איתו את הפרטים שהיו שקורים לחקירה בירושלים. למחרת בבוקר

משטרת ירושלים הוציאה את זה לעיתונות. הדובר נתן את זה לכתב 'מעריב' בירושלים. כעסתי על זה מאוד. התקשרתי לאריה עמית והוא הכחיש, אבל אני לא מאמין לכך".

למה בחר הדובר, לדעתך, להדליף את הסיפור הבלעדי שלך?

אני כתב בתל-אביב ואני לא עובד מול משטרת ירושלים. לדובר יש יחסי תן וקח עם הכתבים שעובדים תחתיו, ועלי הוא לא שם. הוא יודע שהוא עוד יקבל תמורה על הידיעה שנתן לכתב של "מעריב".

דובר משטרת מחוז ירושלים, שמוליק בן-רובי: "אני דוחה בתוקף את הטענות של בוקי גאה ומוזמן אותו לבדיקה משותפת בכל פורום שהוא, כולל בדיקת פוליגרף במשרד אורחי לאימות הטענות שלו. טוב יעשה מר גאה אם יחפש את המד-ליף בין מקורותיו ולא ינסה לתרץ את כשלונו בטענות נלעגות וחסרות בסיס".

ניקי גלנטי, כתב הפלילים של "מעריב" בירושלים: "דובר משטרת ירושלים הוא אחד ההגונים והדיסקרטיים בעניין מתן תגובות, ובוקי גאה מוציא את דיבתו רעה. לגבי הסיפור המדובר - יום אחד, כשאני ובוקי כבר לא נהיה כתבים, אוכל לספר לו מאיפה זה הגיע".

המקרים שמתארים קראו ונאה, והמכתב שיצא בעקבות מקרה סוכן הביטוח ממערכת עיתון "הארץ", משקפים הלך-רוח הרווח בין כתבי החדשות. לכולם ברור כי במצב הנוכחי, שבו מתנהלת תחרות חסרת רסן בין כלי התקשורת, צעד בלתי מחושב במהלך עבודה על ידיעה בלעדית מביא לאובדן הבלעדיות. המצב הזה גורם לאצב"עות המיומנות של הכתבים להסס מעט לפני שהן נחות על לחיצי הטלפון בדרך לבקשת תגובה מנשוא הידיעה שלהם. הלקח האישי שהם נושאים איתם, ונסיגה של כתבים אחרים הוכיחו כי צלצול טלפון אחד לבקשת תגובה עלול להוריד לטמיון סיפור בלעדי שהושקעה בו עבודה רבה. ידיעה שהיתה נחלתם הפרטית יכולה תוך דקות מעטות להתפרסם כידיעה בלעדית - אצל המתחרים.

העבודה העיתונאית הפכה, בעקבות כך, ממודרת וחשדנית יותר; משהו שמזכיר פעולה ביחידת מודיעין יותר מאשר עבודה במקצוע המשטרה את זכות הציבור לדעת. הרצון לבדוק את העובדות, לרדת לפרטים ולקבל תגובה מהגוף הרלבנטי עומד כל הזמן מול החשש מאובדן הבלעדיות. ככל שהסיפור "גדול" יותר, כך גובר החשש מהדלפתו וכך יפחת

רצונו של הכתב להרים עוד כמה טלפונים כדי לקבל תגובה ולאמת את הפרטים. כתבים בכירים וותיקים מודאגים ממה שמעוללת אווירת התחרות לאיכות העבודה העיתונאית. אמנון אברמוביץ', פרשן פוליטי בערוץ 1:

"החשש הזה גבר מאוד בתקופה האחרונה. ברגע שאתה פונה לתגובה או לבידור, אתה הופך את גותן התגובה, במידה מסוימת, לשותף לסוד. הנחת העבודה היא שהסיפור עלול לדלוף החוצה, ומכאן נגזר הכול. זה נמצא בתודעה כל הזמן ואין ספק שזה פוגע באיכות העבודה העיתונאית. החיבור בין מערכת פוליטית-בתחונת-משפטית מניפולטיבית ובין תקשורת כל-כך קצרת נשימה ותחרותית הוא זה שיוצר את התופעה הזאת".

המשטרה דורשת: שקט! שקט! שקט!

חלק מהאנשים והגופים המסוקרים באופן קבוע עלולים למצוא את עצמם נפגעים מהמצב הזה, אחרים למדו מהר מאוד כיצד לנצל את פניה החדשים של התקשורת לטובתם. אדם או גוף, שמתבקש לתת תגובה על ידיעה שעומדת להתפרסם עליו ואינה לשביעות רצונו, יכול לפנות לכלי התקשורת המתחרה ו"למכור" את הגרסה שלו לסיפור. "נפגע" "ידיעות אחרות" נות' יתקבל בזרועות פתוחות ב"מעריב", ולה"פך; "נעלב" של ערוץ 1 ייענה בחיוך חם בערוץ 2, ולהפך. המיומנות החדשה היא לתמרן בין כלי התקשורת המתחרים. איציק סבן, כתב "מעריב" באזור השפלה, למד את השיעור באופן אישי. בינאור לפני שנה הגיעה אליו ידיעה שחברת ויטה החליפה את מדבקות

תאריך השיעור הישנות על מרק מסוג "מרק עכשיו" בטעם גור, במדבקות חדשות הנושאות תאריך מאוחר יותר. סבן: "ידעתי שיש לי סיפור בלעדי ועבדתי עליו במשך כל היום. הקפדתי לשמור על סודיות מוחלטת כל הזמן מפני שחששתי שהסיפור ידלוף, כשהתקשרתי למשרדי הדוברים השונים, הקפדתי לדבר אך ורק עם דובר המשרד ולא עם אחד הפקידים, וביקשתי במפורש לשמור על דיסקרטיות. כשפניתי לוויטה לקבל את תגובתם, הם ביקשו ממשרד יחסי-הציבור שלהם ליצור עימי קשר ולתת תגובה על הסיפור". ב"מעריב" הקדישו לסיפור עמוד שלם. "ויטה שינתה את התאריך על המרקים הישנים - ומכרה אותם", בישרה הכותרת. למחרת, כשפתח סבן את "ידיעות

אחרונות", ציפתה לו הפתעה. גם שם הופיע סיפור המרק, אלא שהכותרת וגוף הידיעה הציגו את הסיפור בצורה שערורייתית הרבה פחות מזו שב"מעריב". הידיעה ב"ידיעות אחרונות" הזכירה יותר מודעת התנצלות בשם החברה: "ויטה מסירה מהמדפים אבקת מרק בטעם גור", נכתב בכותרת. "...בחברה מסבירים שמדובר בסך-הכול בטעות בהדפסה והמרק ראוי למאכל...", הסבירה כותרת המשנה. סבן מעריך שמשרד יחסי-הציבור של ויטה הוא זה שהעביר את פרטי הידיעה לכתבת "ידיעות אחרונות", גורית ארד. "בידיעות" ידעו שאני עובד על סיפור בלעדי והיפשו כל היום לדעת מה הנושא", מעריך סבן. "אני מניח שהם קיבלו מחברת ויטה את התגובה שאני קיבלתי, כי התפרסמה אצלם ידיעה מרגיעה, בלי כל הפרטים שהיו בסיפור המקורי שלי. פתאום 'ידיעות אחרות' נות' הפסיק להיות עיתון שעוסק בתחקיר והפך להיות מפרסם הודעות הרגעה לציבור".

גורית ארד מכחישה את עניין ההדלפה: "הסיפור הגיע אלי דרך מזכירות המערכת ולא דרך ויטה. הם קיבלו תלונה בקשר למרק וביקשו ממני להכין מזה סיפור". תגובת חברת ויטה: "אין לנו עניין בתחקיר הזה. חברת ויטה טענה אז וטוענת גם כיום כי אורך חיי המוצר היה תקין".

חברת ויטה, אם אכן שימשה מקור להדלפה, לא נהגה בכפוף לכללי האתיקה המקובלים במגע עם כתבים, אבל בהחלט בהתאם לאינטרסים המסחריים שלה: היא ניצלה את התחרות בין שני העיתונים כדי להקהות את עוקצו של הסיפור שחשף סבן.

סבן מאשר שקיים חשש אצל כתבים לבקש תגובה על ידיעה בלעדית: "זאת תופעה של השנה וחצי-שנתיים האחרונות. התחרות

גדולה מאוד והחשש לפנות לקבלת תגובה בהחלט קיים כשיש לך סיפור בלעדי ביד. אתה תחשוב פעם ופעמיים לפני שתרים טלפון לקבל תגובה, ובכל מקרה תעשה את זה הכי מאוחר שאפשר. אתה פשוט מפתח לראות את הסיפור הבלעדי שלך למחרת ב'ידיעות אחרונות' או אצל מתחרים אחרים. הבעיה לא מתחילה אצל הכתבים. התחרות בין הכתבים האזוריים היא גלויה ולוואלית. הבעיה שלנו מתחילה עם האנשים שאנחנו עובדים מולם. הם לא מבינים מה זה עיתונות והם לא מבינים שכתב יכול לצאת עם סיפור בלעדי. כתב יכול להתקשר לדובר כדי לקבל ממנו תגובה על סיפור, וכמה דקות אחר-כך הדובר יוציא את התשובה בהודעה לעיתונות לכל הכתבים. הדוברים עושים את זה כי הם חוששים מהבוקר שלמחרת. הם חוששים שהכתבים יבואו אליהם בטענות - איך זה שלא יציק סבן היה סיפור בלעדי? למה לא נתתם את זה גם לנו?."

אז מה אתה עושה?

אני מודה שאני בהחלט בבעיה. הפחת מהדלפות קיים. אני אשתדל להימנע מלקחת תגובה, אם זה לא הכרחי. כשיש לי סיפור שאני יודע שהתגובה לו אינה הכרחית, אני לא אתקשר לבקש.

בקרב על הבלעדיות למדו הכתבים לשכלל את אמצעי ההגנה. האמצעי הנפוץ ביותר הוא, כפי שציין סבן, בקשת התגובה ברגע האחרון לפני הפרסום, דבר שמעמיד לא פעם את נשוא הכתבה בלוח-זמנים בלתי אפשרי. בן כספית, הכתב המדיני של "מעריב", מודה שזו אכן השיטה: "אני שמתי לעצמי חוק: לגבי סיפורים חשובים אני מבקש תגובה מאוחר. גם אם יש לי סיפור חשוב בארבע אחר-הצהריים, אני לא אבקש תגובה לפני תשע או תשע וחצי בערב."

ינקי גלנטי, כתב המשטרה של "מעריב" בירושלים: "אני משתמש בכל מיני טריקים: להתקשר אחרי המהדורות בטלויזיה, להתקשר מאוחר כשהרדיו כבר מת ואין סיכוי שזה יודלף. בכל מקרה, אני מקפיד תמיד לדבר רק עם אדם אחד בלבד, הדובר, ואני מודיע לו שאני אראה בו אחראי במידה שזה יודלף החוצה. זו תגובה תחת אוהרה."

שיא של משחק ציני בתחרות בין כלי התקשורת ובצמא למידע בלעדי נרשם בפרשת "השפן המנוול" שעברה על שמעון פרס בנובמבר שעבר. עד היום חלוקות הדעות בשאלה מי הביא לפיצוץ הסיפור בתקשורת - שמעון שיפר או שמעון פרס. מה שבטוח הוא, שהמושכים בחוטים היו אנשי לשכתו של נתניהו, והם עשו זאת במיומנות רבה.

שיפר, כפי שכבר סופר ודווח בהרחבה, קיבל מידע, בתחילה מגורם לא פוליטי, ואחר-כך ממקור בלשכת נתניהו, שלפיו הונח על שולחנו של ראש הממשלה מסמך סודי שבו

נכתב כי פרס מנחה את ערפאת במשא-ומתן על חברון. הוא התקשר לשי בוק כדי לקבל את תגובתו. מכאן החל כדור השלג להתגלגל. בוק סיפר על הידיעה לראש הממשלה וזה מיהר להתקשר לפרס בתו"ל. בינתיים פנה שיפר גם לעליזה גורן, שהייתה יועצת התקשורת של פרס. פרס היה נסער מאוד מצלצול הטלפון של נתניהו. הוא התקשר לגורן והורה לה להוציא מיד הכחשה לעיתונות במטרה להרוג את הסיפור בטרם לידתו. עליזה גורן התקשרה לפלאפון של עמנואל רוזן ומסרה לו את ההכחשה. במקביל הוציאה גורן הודעה לכל העיתונאים. רוזן הספיק להכניס את ההודעה של פרס למהדורת החדשות של ערוץ 2, וכך בעצם התפרסם הסיפור לראשונה - הסקופ הגולמי של שיפר נקלט בלי שום מאמץ בורעותיו של עמנואל רוזן.

אומר אחד הכתבים המדיניים: "שיפר עשה שגיאה עם הסיפור השערורייתי והאיום ונורא על פרס. הוא התקשר מוקדם ללשכת ראש הממשלה כדי לבקש תגובה, ובכך איפשר לביבי להתקשר לפרס. בעקבות כך הוציא פרס הודעה לעיתונות. שיפר חשב שיהיה לו למחרת סקופ, והוא מצא את זה אצל עמנואל

הדוברים חשודים בהעברת מידע לכלי התקשורת המתחרים ולכן כתבים נרתעים מלפנות אליהם לקבלת הסברים

רוזן בערוץ 2. זו שגיאה של שיפר, מעבר לידיעה העיתונאית האיומה הזאת."

שיפר וגורן חלוקים עד היום בדעותיהם בנוגע לפרשה. שיפר טוען כי הפרסום בערוץ 2 הוא זה שחייב אותו להתייחס לסיפור בגלל ון "ידיעות אחרונות" למחרת. אלמלא התגור בה שהוציא פרס, הוא אומר, ייתכן שכל העניין כלל לא היה מתפרסם. גורן משוכנעת, בעקבות שיחה שניהלה עם עורך "ידיעות אחרונות" באותו ערב, כי הסיפור היה מתפרסם בכל מקרה. גורן: "אנשי 'ידיעות אחרונות' אמרו שהם מתכוונים לפרסם, אבל הבטיחו להביא את תגובתנו ולהיות בסדר. אני סברתי שזה לא נכון לפרסם את שתי הגרסאות - הסיפור וההכחשה, אלא שצריך להראות איך לשכת ראש הממשלה עושה מני-פולציות על התקשורת."

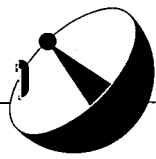
על דבר אחד מסכימים שניהם, שיפר שאיבד את הסקופ בעקבות בקשת התגובה, וגורן שכעסה מאוד על עצם הפצת הידיעה: בקשת תגובה מנשוא הידיעה היא חלק הכרחי מהידיעה עצמה.

גורן: "חייבת לבוא תגובה בכל סיפור. כל מי שמדליף, מאחורי המעשה שלו עומד איזשהו מניע. לפעמים זה אינטרס אישי, לפעמים פוליטי, לפעמים מדיני. ממול עומד מי שנפגע מההדלפה. העיתונאי חייב לקבל את התגובה של הצד שכנגד, אי-אפשר בלי זה. זה שומר על העיתונאי מפני מקור שהטעה אותו, וזה מאפשר לו לבדוק אם יש אמת בדברים או לא."

שיפר מסכים שהתחרות בין כלי התקשורת מעמידה את הכתבים בבעיה: "ישנה תחושה אצל עיתונאים שסיפורים בלעדיים דולפים מרגע שמבקשים עליהם תגובה. ואכן, היו כבר מקרים שסיפורים התפרסמו ללא בקשת תגובה. לי, למשל, היה סקופ גדול על הפגישה הראשונה שנערכה בין דורי גולד ליאסר ערפאת. זו הייתה הפעם הראשונה לאחר הבחירות שנציג של ראש הממשלה נועד עם ערפאת. אנחנו החלטנו לפרסם את הידיעה ללא תגובה. לא התקשרתי לשי בוק בשל החשש שהעניין יודלף לאמצעי התקשורת האחרים. זו בעיה שבהחלט קיימת. קרה לנו לא פעם שחשבנו שיש לנו ידיעה בלעדית ביד והיא דלפה החוצה."

רפי מן, ראש דסק החדשות ב"מעריב" ומרצה לעיתונות, מוטרד מן המצב הנוכחי, שבו כתבים מנסים לא פעם לשכנע את העורך שכדאי לוותר על בקשת תגובה: "אני רואה את בקשת התגובה כעניין הכרחי, וזאת משלוש סיבות: הסיבה הראשונה היא ההגיינות שצריכה לעמוד בבסיס העבודה העיתונותית, למרות הדימוי שיש לעיתונאים. אחד הביטויים שלה הוא האפשרות למתן תגובה כאשר כותבים משהו שעלול לפגוע במישהו. חייבים לתת לו את זכות התגובה, וכדאי שהתגובה תופיע בכתבה עצמה ולא במהדור-רה של היום שלמחרת. חשוב מכך, התגובה משמשת את הכתב להשלמת המידע ולאמתו. היא מוסיפה פעמים רבות פרטי מידע חיוניים וחושפת פרטים לא נכונים. הסיבה השלישית נוגעת לעניינים משפטיים. שום עיתונאי, אם ייתבע תביעת דיבה או לשון הרע, לא יוכל לטעון להגנה של תום-לב אם לא ביקש תגובה מהאיש שעליו כתב. אחד ההסברים הנפוצים אצל כתבים מדוע לא לבקש תגובה הוא החשש שמא בקשת התגובה תביא לאובדן הבלעדיות. הם חוששים שהדובר, או מי שיפנו אליו, עלול למסור את המידע לגורמי תקשורת אחרים. ב-99 אחוזים מהמקרים הטיעון הזה לא מקובל עלי. אני מוכן לשלם את המהיר שבאובדן בלעדיות, ובלבד שאהיה בטוח באופן מלא שאנחנו מפרסמים ידיעה העונה לקוד המקצועי המחייב קבלת תגובה." ■

עונח באליו היא סטודנטית לפסיכולוגיה ולתולדות האמנות ועיתונאית

"חסרה לי העבודה בחנות המכולת, ואני אוהבת מאוד לעבוד באריות בשר", כך כתבה לין דייד, שביקשה להתקבל לעבודה ברשת המרכולים הגדולה פוד-ליון בדרום ארצות-הברית. "אני מבקשת לפתח קריירה בחברה הזו".

שורות ספורות אלה, שנועדו לאפשר לדייד ולאשה נוספת, סוזאן ברנט - שתיהן מפיקות ברשת הטלוויזיה אי.בי.סי - להתקבל לעבודה בחברת המרכולים, עלולות לעלות לרשת הטלוויזיה חמישה וחצי מיליון דולר. בית-משפט מחוזי קבע לפני חודשים אחדים כי על אי.בי.סי לשלם סכום זה, וההכרעה עומדת עתה לערעור בפני ערכאה גבוהה יותר.

דייד וברנט נמנות עם צוות התחקירנים הנמרץ של התוכנית "פריימטיים". במהלך עבודתן בחברה חשפו ותיעדו טיפול לקוי בבשר, ובכלל זה עטיפה מחדש של בשר לאחר שחלף תאריך השיוק האחרון שלו, ומכירתו לקונים. השתיים נעזרו במצלמות נסתרות אשר תיעדו חלק ניכר מן הטענות שהועלו נגד פוד-ליון.

שלא כמקובל, העדיפה החברה, שמנייתיה נפגעו בעקבות הכתבה והיא נאלצה לסגור 88 מ-1,100 המרכולים שבבעלותה, להימנע מהגשת תביעת דיבה נגד רשת הטלוויזיה. כתחליף בחרה החברה להתמודד עם הדרך שבה הוכנה הכתבה, ובעיקר השקרים שנכללו בבקשתן של שתי המפיקות להתקבל לעבודה, כמו גם החדרת המצלמות הנסתרות לתוככי מחסני הבשר. כאשר החל הדיון בבית-המשפט בצפון-קרוליינה, הצליחו פרקליטי חברת המזון למנוע כל דיון בתוכן הכתבה, ועל המושבעים אף נאסר לצפות בה. על הפרק לא עמדה החשיבות הציבורית של המידע וגם לא אמינות הטענות, אלא אך ורק דרכי הפעולה של מפיקי הרשת. טיעוניהם של פרקליטי רשת המרכולים הצליחו לשכנע את חבר המושבעים שרשת הטלוויזיה זיה נקטה דרכים בלתי חוקיות בעת הכנת הכתבה. אחת המושבעות אמרה אחר-כך שלדעתה היה צריך להטיל פיצוי בסכום גבוה הרבה יותר, אפילו מיליארד דולר, כדי להרתיע רשתות הטלוויזיה משימוש בשיטות עבודה כאלה.

יתר על כן, הפרקליטים חזרו והציגו בפני בית-המשפט שורה של אפיוודות, הממחישות כי המניע העיקרי של "פריימטיים" לא היה דאגה לבריאות הציבור ויזכות הציבור לדעת, אלא תחרות על רייטינג - ובקיצור הפקת רווחים כלכליים. "כתבים בכל רחבי ארצות-הברית חייבים לדעת כי כאשר הם חוצים את הקווים, הם ייענשו", אמר הפרקליט טים בארבר לכתב-העת "קולומביה ג'ורנל" ריביו". פסק-הדין בפרשה אכן הדליק נורה אדומה אצל מפיקים ועורכים רבים באשר לשימוש במצלמות נסתרות והתחזות כתבים.

חודשים ספורים קודם לכן נחלה אי.בי.סי תבוסה קשה נוספת בבית-משפט במיאמי, אשר פסק פיצויי דיבה בגובה עשרה מיליון דולר לבנקאי אלן לאבאן, בשל תחקיר ששודר בתוכנית "20/20". לאבאן הוצג כמי שהציל את הבנק להלוואה וחסכון שבבעלותו באמצעות עסקות דלא-ניידי מפקפקות - על חשבונם של המפקידים, שנתרו ללא כספם. גם כאן נאסר על המושבעים לשמוע פרטים על תוכן התחקיר ונתונים הקשורים בו, אלא רק על הטכניקה שבאמצעותה נאסף המידע. בין היתר טען התובע בבית-המשפט כי הקביעה בשידור ש"נשוא הכתבה סירב לדבר איתנו" נוגדת את המציאות, שכן לאבאן קיים עם עורכי התחקיר שיחה של שש שעות "לא לציטוט".

אם לא די בכך, ספגה תחנת טלוויזיה מקומית במינסוטה ביקורת חריפה ביותר על תחקיר ששידרה בנושא סדרי הבטיחות הלקויים בחברת התעופה נורתווסט. התחקיר הציג מסמכים המעידים על תקלות בתחזוקה, שנגרמו לטענת עובדים בשל לחצי ההנהלה לעמוד בלוח-הזמן נים הדחוס של הטיסות. אולם חברת התעופה טענה כי התחקיר גרם לה עוול וכלל אי-דיוקים רבים. חלק מן הביקורת נמתחה על התשדיר המקדים הדרמטי של התחקיר, ששודר פעמים רבות, ובו נראה מטוס של חברת התעופה בזווית צילום של רגע לפני התרסקות.

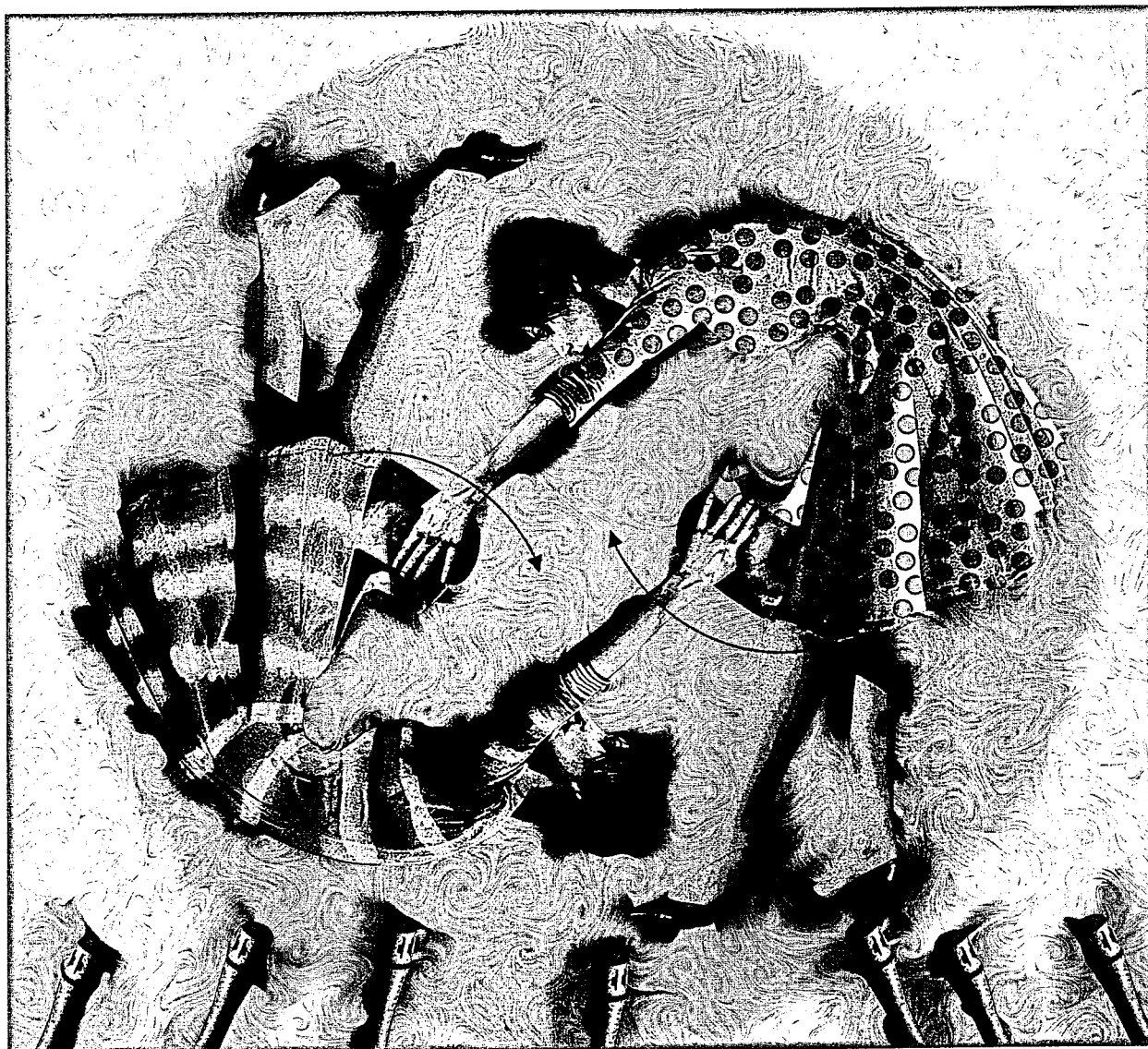
הפעם, אולי לרווחתה של תחנת הטלוויזיה, הגיע הדיון על התחקיר לא לבית-המשפט, אלא למועצת-העיתונות של מדינת מינסוטה. מדובר בגוף וולונטרי, שאין לו מעמד חוקי, ומשתתפים בו נציגים של חלק מאמצעי התקשורת ואנשי ציבור. המועצה קיימה דיון פומבי שנמשך

רפי מן

מרגלות במרכול

**לא דיוק הממצאים
העיתונאיים מכריע, אלא
הדרך שבה הושגו - קבעו
לאחרונה בתי-משפט
אמריקאיים והטילו על
כלי-תקשורת לשלם
פיצויים גבוהים**

ימים אחדים, ובו בחנו חבריה את שלבי העבודה על התחקיר, מקורות המידע ועיבוד החומר הגולמי. בין היתר נמתחה ביקורת על כך שבתחקיר בחרה תחנת הטלוויזיה לשלב גם פרשה של טענות בדבר הטרדה מינית של עובדת חברת התעופה, אף שלא היה לכך כל קשר לנושא הבטיחות. הדיון הארוך הסתיים בהחלטה פסקנית, שקבעה כי התחקיר היה בלתי אמין ומעוות. הדיון על הליקויים בדרכי עבודתם של אמצעי התקשורת במועצת-העיתונות במינסוטה זכה לחשיפה רבה בארצות-הברית, בעיקר הודות לכתבה שהקדיש לנושא אחד התחקירנים הבול-טים, מייק ואלאס, איש "60 דקות" בסי.בי.אס. לאחרונה הפך ואלאס לפרקליט גלהב של הרעיון להפעיל מועצות-עיתונות ביתר מדינות ארה"ב ואף ברמה כלל-ארצית. האמריקאים כבר גיסו רעיון כזה בשנות השבעים והשמונים, אך הוא גווע לאטו, בין היתר בגלל סירובם

אור: אפרח בלוסקי

של אמצעי תקשורת מרכזיים - בראש ובראשונה העיתונים "ניו-יורק טיימס" ו"ושינגטון פוסט" - לשתף פעולה. גם עתה מזהיר עורך ה"ניו-יורק טיימס", ג'וזף ליליולד, שמועצות-עיתונות עלולות לסכן את עצמאותם של העיתונים, וכמוהו מסתייגים עורכים וכתבים רבים מן הכוונה להעמיד את עבודתם המקצועית לביקורת ציבורית. ואלאס משוכנע שהצורך קיים עתה יותר מאשר בעבר, בשל הספקנות הגוברת בציבור כלפי אמצעי התקשורת ודרך עבודתם. טוב יהיה, לדעתו, שגוף ציבורי, ובו עיתונאים ואנשי ציבור, יבחן מפעם לפעם כתבות בעיתונים, ברדיו ובטלוויזיה, בדיוק באותה דקדקנות שבה התקשורת בוחנת גופים אחרים. "מדוע אנחנו קדושים מהם?", שואל ואלאס. ■

האח הגדול משגיח

יחסים מיוחדים שורדים בין העיתונות ברוסית ובין ישראל-בעלייה. זו מציאות זרה לקורא העברי, אבל מסתבר שהיא חלק מהווי העולים מחבר-המדינות. מבט מבפנים

מ. מ. מ. מ.

ההצלחה המפתיעה של ישראל-בעלייה בבחירות האחרונות לא הפליאה את קוראי העיתונות בשפה הרוסית בארץ. עיתונות ענפה זו, שכונתה לא פעם "אריה חסר שיניים" משום שזעקותיה וסערותיה אינן מגיעות לידיעת הציבור הרחב, מילאה תפקיד חשוב בהשגת התוצאות המרשימות של מפלגת העו"לים בבחירות, ובכך היתה לבעלת השפעה על החיים הפוליטיים בארץ. העיתונות ברוסית מבטאת נאמנה את רחשי לבה של אוכלוסיית העו"לים, אך גם משפיעה ומעצבת את דעת-הקהל של מגזר זה. מערכת סגורה וסימביו"טית, הכוללת עיתונות שצרכניה הבלעדיים אינם השופים לעיתונות העברית ומהווים את הכוח האלקטורלי העיקרי של מפלגת ישראל-בעלייה, יוצרת יחסי גומלין ייחודיים בין המפלגה לעיתונות הזו.

בתקופה שקדמה להקמת מפלגת העו"לים דנה העיתונות ברוסית בנושא בהרחבה ובלהט. תחושת האכזבה שהתפשטה בקרב העו"לים מרצונה ומיכולתה של הממשלה, תחילה ממשלת הליכוד ואחר-כך זו של העבודה, לפתור את בעיותיהם עוררה דיון בצורך להקים מפלגה סקטוריאלית. עיתונאים ידועים רבים, פובליציסטים בעלי השפעה וסופרים מכובדים מקרב העו"לים היו בין התומכים הנלהבים בהקמת המפלגה והתגייסו למען הצלחתה בבחירות. כבר באותה תקופה הבינו אלה מבין העיתונאים שהסתייגו מתמיכה במפלגה עדתית, שדעותיהם, שלא היו מקובלות על הקוראים, עלולות לסכן את עצם קיום העיתון. העיתונאי לב אבייניס סיפר שאחרי פרסום מאמר שלו היוצא נגד הקמת מפלגה "רוסית", קיבל מכתבים נוצעים מים מקוראים ובהם ביטויים כמו "בוגד", "אויב העם" ואף איומים להחרים את העיתון. בתקופת מערכת הבחירות היתה ישראל-בעלייה המפלגה היחידה בארץ שזכתה בתמיכה חד-משמעית של מספר רב של עיתונים. עם היוודע תוצאות הבחירות, האופוריה, האופטימיות ותחושת הניצחון ב"רחוב הרוסי" איחדו את ציבור העו"לים עם המפלגה ועם העיתונות, שיצאה בכותרות בנוסח: "היום הרמנו כולנו את הראש והתחלנו לדבר רוסית קצת יותר בקול רם". מאז הבחירות מלאים עמודי העיתונים ברוסית בסיקור נרחב, לרוב אוהד, של פעילות המפלגה ונציגיה בכנסת ובממשלה. העיתון "וסטי", שנתפס כרציני ומכובד והוא בעל התפוצה הגדולה ביותר מבין כל העיתונים היוצאים בארץ בשפה הרוסית, נחשב ידידותי במיוחד למפלגה; אחד מיוזמי הקמתו ומי שנמנה עם מייסדיו הוא נתן שרנסקי, ויחסי הידידות שלו עם העורך, אדוארד קונוניצוב, ידועים היטב. מעל דפי העיתון מתפרסמים ראיונות ארוכים עם מנהיגי המפלגה, והישגיה והצלחותיה של ישראל-בעלייה זוכים להדגשה.

עובדות המציעות על ליקויים בתפקוד המפלגה הובלטו פחות. "העיתון 'וסטי' משמש ערוץ תעמולה פרטי של המפלגה, מודהה לחלוטין עם השקפת-העולם של שרנסקי ואדלשטיין ומתעלם באופן עקבי מהאופוזיציה בתוך המפלגה ומפוליטיקאים עולים דוברי רוסית הפועלים במסגרת מפלגות אחרות", אומר העיתונאי סשה מיסטרונגי מ"נובווסטי נדלי", עיתון הנחשב אופוזיציוני רי ועממי יותר. אמנם תפוצתו קטנה משל "וסטי", אבל את "נובווסטי נדלי" קונים קוראי או במשותף מטעמי היסכון. גם הוא מעמיד את עמודיו לרשות המפלגה ומפרסם כל ידיעה והודעה לעיתונות שמגיעה ממחלקת הדוברות שלה או מחברי-הכנסת והשרים הנמנים עם שורותיה, "אם יש בהן עניין", מדגיש העורך פנחס קליימן.

המידע על פעילות חברי-הכנסת של המפלגה מופיע ב"נובווסטי נדלי" במדור קבוע: "ישראל בעלייה מדי יום". לדוגמה: "חבר-הכנסת רומן ברונפמן ביקר בימים האחרונים בבתי-הזיקוק באזור חיפה שקלטו בשנים האחרונות מאות עולים. בשיחה עם התנהלה נדונו תנאי הקליטה המקצועית במפעלים";

במסיבות-עיתונאים

שיחומת המפלגה לכתבי

העיתונות ברוסית לא

נשאלות שאלות מציקות

או "המועצה העירונית של ישראל-בעלייה בחיפה קיימה ישיבה ובה דנו בהצעת התקנון המפלגתי שיוגש בקרוב לוועידת המפלגה. חברי המועצה הציעו שורת הצעות והערות לשיפור המסמך..." (22.5.97). מתפרסמים כאן ראיונות ומאמרים המגיעים מלשכת הדוברים של המפלגה, כמו ראיון על פני שני שלישים מן העמוד עם בוריס אלקון, מזכיר ישראל-בעלייה, מאת העיתונאי מרק גורין, שהוא היום דובר המפלגה. נושא הראיון הוא הכנת תקנון המפלגה. "למחלקת הדוברות של המפלגה ולמערכות העיתונאים", נאמר בהקדמה לראיון, "מגיעות שאלות רבות: הציבור רוצה לדעת יותר על עיבוד התקנון, עד כמה רציני ואחראי היה ארגון התהליך, האם התעודה החשובה ביותר שעל-פי עקרונותיה תתפקד המפלגה היא לגיטימית" (20.3.97).

יחד עם זאת הופיעו גם מאמרי ביקורת על תפקוד המפלגה, מוסדותיה ומנהיגיה. חשוב לציין שהביקורת הושמעה בעיקר מפי אנשי ציבור או קוראי העיתונים ולא מפי העיתונאים. למשל במדור הקבוע "בידורים מפלגתיים" ב"נובווסטי נדלי", יוצא לעתים קרובות בזעקה פומבית אפרים מלמד, חבר

פעיל במפלגה, הנחשב לאופוזיציונר. הוא מותח ביקורת נוקבת בנימה חריפה מאוד. באחד ממאמריו האחרונים, תחת הכותרת "למה אנחנו בממשלה", הוא כותב בין השאר: "התשובה לשאלה זו אחת ויחידה: כדי לממש את 'תוכנית המפלגה'. מסמך כוונות זה אושר בכנס המפלגה ב-17.3.97 והיווה טענה תעמולתית עיקרית בבחירות לכנסת, שאיפשרה את בחירתם של שבעה חברי-כנסת... וכאשר תנאי זה (מימוש הבטחות לשיפור מצבם של העולים; א"ש) לא מתממש - השתתפותנו בקואליציה לא רק חסרת משמעות אלא אף מזיקה, משום שהיא מערערת את מעמדה של המפלגה בעיני בוחריה. תהליך זה של איבוד אמון כלפי ישראל-בעלייה בעיני הקהילה הדוברת רוסית מתרחש עכשיו בהילוך גבוה. היחידים שלא רוצים להודות בכך הם אלה שעלולים לאבד את 'מקומותיהם החמים' במפלגה ובמשרדי הממשלה... אבל כבר ברור שישראל-בעלייה לא מילאה את הבטחותיה מלפני הבחירות... לכן נציגינו בכנסת ובממשלה חייבים לדרוש שינויים בהסכם הקואליציוני ולכלול את המרכיבים העיקריים של 'תוכנית המפלגה', ובמקרה של סירוב לעזוב מיד את הממשלה... אחרת, למה אנחנו בממשלה? רק למען איש של שני כסאות השרים או למען חוק הגיוני? או אולי למען ידידות בין משפחות נתניהו ושרנסקי?".

בתקופה האחרונה מגיעה ביקורת חריפה דרך המכתבים המתקבלים במערכות העיתונים ומתפרסמים במדורים קבועים. מכתב כזה, שמוען אל שר הקליטה יולי אדלשטיין ונושא 114 חתימות, התפרסם ב"וסטי" וקרא לשר להתפטר מתפקידו: "כבוד השר! פגישתך איתנו, נציגי קבוצות עולים שנפגעו בעבודות חיסול שרידי התאונה בכור הגרעיני של צ'רנוביל, שהתקיימה בתאריך 27.3.97, הצביעה שוב על חוסר יכולת וחוסר ידע מצדך בפתרון שאלות הקשורות להגנה בתחום הרווחה והמשפט... לסיכום, תפקודך ביחס אלינו, הבוחרים שלך, לא ענה על התקוות שתלינו בך. לא הצלחת למלא את הבטחותיך לפני הבחירות, ולזלזלת באמונו ולפייכך אנו דורשים את התפטרותך מתפקיד שר הקליטה והעלייה" (8.4.97). כן הופיע בעיתון מכתב גלוי מטעם איגוד הפנסיונרים שהופנה לשר יולי אדלשטיין ובו טענות על תפקודו בכל הנוגע לפתרון בעיות הדיוור של הפנסיונרים העולים. התגובה מלשכת דובר השר עוררה את זעמם של הקוראים: "תגובת דוברות משרד הקליטה למכתב הפתוח לשר יולי אדלשטיין מעוררת, בלשון המעטה, תמיהה. תגובה מרושעת ומבולבלת זו היא מחבל נוסף בתפקוד המשרד והוכחה ברורה לחוסר יכולתו לפתור בעיות רציניות של העולים הקשישים..." (בן דניאל, ירושלים). ובאותו עניין: "אני בארץ כבר עשרים שנה

ומעולם לא ראיתי, לא בעיתונות העברית ולא בעיתונות האנגלית, תגובה רשמית מעליבה כל-כך" (ד"ר אנטיס, נתניה, נ"ו-בוסטי נדלי", 16.5.97).

התקפות חריפות על מנהיגי המפלגה מתפרסמות בעיתונות הרוסית על-ידי יולי נודלמן, רופא במקצועו ופעיל במפלגת הדרך-השלישית. מאמריו מצטיינים, לדברי פנחס קליימן, עורך "נובוסטי נדלי", בעובדות המבוססות על נתונים מדויקים, תיעוד רב ותחקיר רציני. נודלמן חשף פרשיות של אי-סדרים כספיים בפורום-הציוני ובעמותות הקשורות אליו, הצביע על עברם של חברי-כנסת מסוימים מישאל-בעלייה והוא מבקר באופן חריף את תפקודו של ראש המפלגה, השר שרנסקי. על המצב התקציבי של הפורום-הציוני שבראשו עמדו שרנסקי ואדלמן וממנו צמחה מפלגת העולים, כותב נודלמן בין היתר: "למעשה, שישים אחוזים מכספי הפורום-הציוני שימשו למשכורות והוצאות של ראשי הפורום ועובדיו השכירים... חשוב להבין על מה, בסופו של דבר, בזבז הכסף של הפורום. על עזרה לעלייה? בפירוש לאו להקמת המפלגה עבור קריירה פוליטית של כמה מפעילי הפורום? ייתכן. למטרות אחרות? אילו?" ("נובוסטי נדלי", 7.3.97).

זה היה פרסום ראשון בסדרת מאמרים שחשפו העברות כספיים תמוהות לכאורה לעמותות הקשורות לפורום, ביניהן העמותה שבראשה עמד בצלאל שיף, גובר המפלגה. הפרסום האחרון בסדרה נגע לעמותת גשר-עלייה שבראשה עמד אביגדור ליברמן. "הפורום-הציוני, שבין מקימו נמנה גם מנהל גשר-עלייה אביגדור ליברמן, מעביר לגשר-עלייה בשנת 1990 23,000 שקל, ב-1991 - 40,744 שקל... פניתי לליברמן בשאלה כיצד קרה שהוא צבר חוב בסך 111,115 שקל ופנה להנהלת החשבונות של העמותה בבקשה לשנות רטרואקטיבית דו"ח לשנת 1992, ואם החזיר את החוב, מדוע רק 34,000 ומדוע במזומן?" ("וסטי", 7.5.97).

לפני כמה שבועות ארגנה סיעת ישראל-בעלייה מסיבת-עיתונאים לכותבי רוסית במטרה לסכם את עבודתה בכנסת ובממשלה. במסיבה נשאלו היוזמים מדוע לא הוזמנו כתבים מהעיתונות העברית אינה מגלה עניין רב בהשיגיה של מפלגת העולים, אך העיתונות הרוסית מפרסמת ברצון כל מידע על המפלגה. מסיבת-העיתונאים התנהלה באו"י רה נוחה וידידותית, ובדרך-כלל לא הושמעה ביקורת ולא הועלו שאלות בעייתיות.

לעומת זאת, בשיחות פרטיות מותחים לאח-רונה עיתונאים כותבי רוסית ביקורת על המפלגה וטוענים שהיא מקבלת את יחסם האוהד כדבר מובן מאליה ומזלזלת בכבודם המקצועי. הם קובלים על כך, שכאשר שר

מישראל-בעלייה מייצר כותרות הוא בוחר בעיתון עברי כבימה לדבריו (למשל, הביקורת שמתח יולי אדלשטיין מעל דפי "הארץ" על ראש הממשלה).

מדוע נגד המפלגה יוצאים בפומבי רק אנשי ציבור כמו מלמד ונודלמן? מדוע נוטים העיתונאים הכותבים רוסית לסקר בנימה חיובית מובהקת את המפלגה? ההסבר מצוי בלחצים כלכליים המופעלים על העיתונים מצד גורמי הקשורים במפלגה. העיתונאי רומן מוסקוביץ' מהעיתון "לוץ", שמאמריו הביקורתיים על תפקוד המפלגה ונציגיה בכנסת ובממשלה בולטים בחריפותם ובעוקצנותם, טען במסיבת-העיתונאים האמורה שעורכיו דרשו ממנו למתן את טון כתיבתו, בעקבות איזמים שהגיעו לבעלי העיתון מאנשים הקשורים למפלגה, שייפסק פרסום מודעות מטעם משרד התעשייה והמסחר. עדות מוסקוביץ' ממחישה לכאורה עד כמה מעוניינת ישראל-בעלייה במה שנקרא בזמנו בברית-המועצות "עיתונות מפלגתית". בשיחות פרטיות מבקרים עיתונאים כותבי רוסית את התופעה ומגנים אותה בחריפות, אך בפועל הם מתאימים את עצמם בכתיבתם

הזדהות רעיונית ומצוקה כלכלית מכתובות את נאמנות הכתבים למפלגה

לציפיות ראשי המפלגה. ההתנהגות הזו מובנת כאשר זוכרים שחלק ניכר מהעיתונאים הכותבים רוסית הם עולים חדשים, חסרי אמצעים, הזקוקים לפרנסה ואינם שולטים די בעברית כדי להרחיב את אפשרויות התעסוקה שלהם במקצועם. מצד שני, המפלגה הנמצאת בשלטון נהנית מהשפעה ומעמדות כוח והיא מקור בלתי מבוטל למתן טובות הנאה ומשרות. בשיחות עם כמה עיתונאים רוסים נשמעו ביטויים כמו: "לא יורקים לבאר שממנה שותים" או "לא תותכים את הענף שעליו יושבים" וכדומה.

עורך "וסטי", קונוניצוב, מחוק את הרושם שעיתונאים בשפה הרוסית, ובעיתון שלו בפרט, נזהרים מלמתוח ביקורת חריפה במיוחד על תפקוד המפלגה ומנהיגיה. לדעתו, הסיבות לכך אינן קשורות דווקא לחשש מפני הפסקת פרסום מודעות ממשלתיות, אלא ללחץ כלכלי מסוג אחר, הנוגע לתפוצת העיתון: "אנחנו עיתון מסחרי, ואם ציבור הקוראים יבקש דפים ריקים כדי לקנות את העיתון, נדפיס עיתון עם דפים ריקים כדי להיענות לדרישת השוק. עד עתה, ציבור הקוראים של העיתונות הרוסית לא היה מוכן לביקורת על המפלגה. האשראי של האמון במפלגה

עדיין לא מיצה את עצמו בציבור וגם לא בעיתונות המשרתת את הציבור הזה". מסתבר שאשראי זה מחייב גם את העיתונאים, שברובם תמכו בהקמת מפלגת העולים וקיבלו בסיפוק רב ובשמחה גלויה את הצלחתה בבחירות האחרונות לכנסת. קונוניצוב אומר שהעיתונאים הפכו לעבדים של הכרוותיהם הם.

אינה סטטל, עיתונאית מכובדת בקרב העולים שהיתה אחת התומכות הנלהבות ברעיון הקמת המפלגה, מודה כיום בקושי המוסרי שלה לצאת בביקורת פומבית נגדה. באחד ממאמריו פרסמה סטטל מכתב של קורא, שהאשים אותה בלשון פוגעת בהתעלמות מהמקרים שבהם הפרה המפלגה את הבטחתה לבוחרים. במאמר תשובה נמנעה סטטל מלמתוח ביקורת ישירה על ראשי המפלגה וניסתה להציע רעיונות לשינוי מבנה המפלגה ולשיפור הישגיה. עם זאת, בשבועות האחרונים ניתן להבחין בשינוי מגמה: מכתבי קוראים מצביעים על תחושת אכזבה מצטרפת מהמפלגה. כך, למשל, תמיכת ישראל-בעלייה בחוק ההמרה חידדה את הביקורת במידה ניכרת. ב"וסטי" כתב ארקן קריב, כתב העיתון, תחת הכותרת הבלתי מתפשרת "בגידיה": "היום ניתן לטעון במצפון נקי שמפלגת ישראל-בעלייה לא מילאה אף אחת מהכוונות הטובות שמהן נסללה דרכה לניצחון... ישראל-בעלייה נגדה, פשוטו כמשמעו, בבחירות" (7.4.97). המאמר הניב גל של מכתבי תמיכה בכותבו. אגב, מאמרי ביקורת על תמיכת המפלגה בחוק ההמרה הופיעו בכל העיתונות הרוסית.

תגובותיהם של הפוליטיקאים של ישראל-בעלייה על הביקורת ראויות לדיון, אפרים גנור, עורך "נובוסטי נדלי", מעריך שרגישותם לביקורת גבוהה מזו של הפוליטיקאים הוותיקים, ולכן הם מנסים למנוע פרסום דברים שאינם רצויים למפלגה. העובדה שחלק מדוברי המפלגה והמאחזרים על יחסי-הציבור שלה עבדו בעבר הלא רחוק בעיתונים "הרוסיים" מאפשרת להם לערוך ביקורי פתע במערכות ולהשפיע על העריכה בומן אמת. "הם באים לכאן, מסתובבים, מרחרחים, הרבה פעמים פשוט ביקשתי מהם להסתלק. אמרתי למרק גורין שלא יסתובב כאן, שאני לא מעוניין לקבל טלפונים בקשר לחומר שעדיין לא פורסם", אומר גנור. קונוניצוב מאשר גם הוא שרגישותם של פוליטיקאים מישאל-בעלייה לפרסומים גבוהה והם מתקשים לקבל ביקורת. לדבריו, הוא מקבל לעתים קרובות בקשות או דרישות טלפוניות שלא לפרסם חומר הפוגע בדימוי המפלגה או מנהיגיה, דרישות שלדבריו הוא דוחה על הסף. להערכתו, ביקורת על המפלגה בעיתונות הרוסית תהפוך בקרוב לתופעה רווחת. אינה שפירו היא עיתונאית המחסמה בענייני חבר-הסודות

תהילת שווא

חמי שלו

כתבים מדיניים הם התומכים הנלהבים ביותר בממשלת אחדות לאומית. כל מי שעסק בתחום המדיני בין השנים 1984-1990 מתרפק בערגה על החגיגה הגדולה שהשתוללה אז בתקשורת. במאבק האינסופי בין יצחק שמיר לשמעון פרס, שימשו ניי-רות מדיניים מסווגים ככלי ניגוח ראשון במעלה, והעיתונים נמלאו בצילומים, תעתיקים וציטוטים של מרבית המסמכים הסודיים והסודיים ביותר שהגיעו לישראל או יצאו ממנה. לא היתה לפני כן, ולא היתה מאז, תקופה שבה היתה התקשורת כה רוויה בפרטי פרטים של המגעים המדיניים החשאי-ים ביותר. את הציבור זה אולי שעמם, אבל העי-תונאים עלצו ושמחו.

הדברים הגיעו לשיא בימי ממשלת האחדות השני-יה, כאשר שמיר הוא ראש ממשלה, פרס שר האוצר, והשניים מנהלים יומם וליל את הקטטה המדינית הגורלית שתוביל בסופו של דבר לפירוק ממשלת האחדות ול"תרגיל המסריח". זה אמנם היה רק לפני שבע שנים, אבל בשחזור זה נשמע כמעט פרהיסטו-רי: הוויכוח התמקד בנקודה השלישית מתוך חמש הנקודות של בייקר, שגרסה ש"ישראל תשתתף בדיאלוג רק אחרי שתעובד רשימה משביעת-רצון של פלסטינים". כזכור, השאלות הרות-הגורל של אותם ימים היו עניינים כמו כמה כתובות יהיו למזרח-ירושלמים שישתתפו במשלחת הפלסטינית וכמה שנים צריך אדם להיות מגורש כדי שייחשב נציג לגיטימי של ה"פזורה" הפלסטינית.

עבדתי אז ככתב מדיני ב"ג'רוזלם פוסט", עיתון שנחשב בזמנו כלי חיוני להעברת מסרים תקשור-תיים מגורמים בממשלה לדעת-הקהל הבינלאומית, ובאמצעותה לממשלות ברחבי העולם. יום אחד התקשר אלי שר בכיר למהצה וביקש כי אסור למשרדו בהקדם. זאת היתה בקשה יוצאת דופן, ולכן מיד ביטלתי כמה פגישות שנועדו לי לאותו היום, ורצתי ללשכת השר. התיישבנו בכורסאות המרווחות שבלשכתו המפוארת, והשר פתח בשיחת חולין על דא ועל הא. במשך כמחצית השעה ניתח השר את המצב הפוליטי והמדיני, ועצבנותי רק הלכה וגברה. התקשיתי להבין מה היה כל-כך דחוף ולשם מה הטרחתי את עצמי אליו בבהילות כזאת. לקראת סוף הפגישה, כאשר השר כבר קם ללחוץ

את ידי, הוא נזכר לפתע, כבדרך-אגב, בדבר נוסף. הוא ניגש לשולחנו ושלף מן המגירה מסמך שכלל כמה פסקאות באנגלית. על הדף לא התנוססה כל כותרת, ולא היו עליו כל סימנים מזהים אחרים. השר הביט היישר בעיניי, ואמר שזה עתה קיבל את תשובת אש"ף להצעות המצרות בדבר הייצוג הפלסטיני בדיאלוג של בייקר. ריפרפתי בנייר, והבנתי שהשר הפקיד בידי פצצה מדינית, במונחים של אותם ימים. על-פי הנייר, אש"ף קיבל ככתבן וכלשונן את כל הצעות הפשרה שגיבש פרס עם שר החוץ המצרי, עסמאת עבד-אלמגיד. שמיר, אמרתי לעצמי, בצרות גדולות.

ססתי חזרה למערכת העיתון, והודעתי לעורכים שיש בידי מסמך בלעדי ושיפנו עבורי את הכותרת הראשית של העיתון. אף שהיה בידי מסמך כתוב, החלטתי לבצע עוד בדיקה. התקשרתי לגורם מעורב וידוע דבר, ואמרתי לו שבידי המסמך של אש"ף.

"כן", הוא השיב, "זה נייר מעניין". בבוקר שלמחרת, בעודי מביט בגאווה על הכות-רת הראשית של ה"פוסט", התקשר אלי המקור ש"אשר" את הסיפור. "מה עשית?", הוא זעק, "פירסמת את הנייר של מצרים במקום את הנייר של אש"ף". בעוד בטני מתהפכת, הסביר לי המקור שמה שפירסמתי בעיתון בתור התשובה של אש"ף להצעות של מצרים הוא למעשה העתק מדויק של ההצעות המצריות המקוריות. "אבל אישרת לי שיש נייר של אש"ף", מחיתי. "כן", ענה המקור, "אבל זה נייר אחר לגמרי שדן בכלל ביחסים הפנימיים בתוך הארגון".

במהלך השעות הבאות לא יכולתי לתפקד מרוב דאגה. שכבתי במיטתי והמתנתי לגרון שייפול על ראשי. ככל שנקפו השעות התברר, לתדהמתי ולש-מחתי, שכל העניין עובר בשקט מוחלט וללא תגו-בות של ממש. האינפלציה הטוטאלית במידע מדיני שהתפרסם מדי יום בעיתונים, לעתים תוך סתירה מוחלטת בין ידיעה אחת לשנייה, הקתה ככל הנראה באופן מוחלט את חושיה של הקהילה המדינית והעי-תונאית כולה. אף אחד כבר לא ידע מה נכון ומה לא נכון, ולאף אחד זה גם לא היה חשוב במיוחד.

כמה ימים לאחר מכן פגשתי את השר המדליף ובכעס רב שאלתי אותו לפשר מעשיו. קודם כל, הוא ענה, אתה לא הבנת אותי. שנית, הוסיף, הרי לא נגרם כל נזק, לא לך ולא לעיתונך. בסך-הכול היה לך סקופ גדול, אז מה אתה מתלונן. ■

חמי שלו הוא חבר מערכת "מעריב"

עליונותה של "פופוליטיקה"

מקובל עלינו שמדינות דמוקרטיות נדרשות ל"מרחבים" ציבוריים, המאפשרים לאזרחים לעסוק בדיון בענייני הציבור - בינם לבין עצמם, ובינם לבין מוסדות השלטון. בעידן המודרני, כשהפורום המשותף של הדמוקרטיה האתונאית איננו ישים עוד, נדרש מודל חדש של השתתפות אזרחית. מאז המאה ה-19 קיבלה על עצמה העי- תונות את תפקיד קביעת סדר-היום לדיון הציבורי. פרסום המידע הפוליטי בעיתון עורר שיחות בין אזרחים בפורומים שונים (בבתי- קפה, ב"סלונים" ובאקדמיה), ותוך כדי הדיונים התגבשו דעות שונות בסוגיות שעל הפרק, והללו הובילו לפעולה פוליטית. ועכשיו, בעידן התקשורת האלקטרונית, יש לשאול אם הטלוויזיה, שהבידור בראש מעייניה, תורמת בכלל להשתתפות הפוליטית של הציבור, ואם כן, אם היא מסוגלת לעודד שיחה בענייני השעה כמו שעשתה העיתונות, או שהיא עצמה מייצגת את הדעות השונות על המרקע, ועל-ידי כך מחליפה (ומחסלת) את השיחה בענייני היום בין האזרחים.

בהקשר הישראלי אני מציעה לשקול את האפשרות שהפרטת ערוצי הטלוויזיה שמה קץ ל- 25 שנים שבהן היו למהדורות "מבט" (שבהן נהגו לצפות כשבעים אחוזים מהישראלים) מוגנפול על קביעת סדר-היום הציבורי, והעתיקה את מרכז הכובד של הדיון הציבורי ל-talk shows - תוכניות האירוח, שהחליפו את ז'אנר החדשות בשעות צפיית השיא (הפריים-טיים). התוכניות הללו, ההולכות ומשתלטות על שידורי הערב בטלוויזיה, מספקות גרסאות חדשות ומתחרות של מרחב ציבורי, כשבחץ הרייטינג כל אחת מציגה את עצמה כממלכתית, וכמי שמקבצת את עם ישראל כולו. אחוזי הצפייה של "פופוליטיקה" ו"דן שילון" - כ-18% ו-30% בהתאמה - מצביעים אמנם על הפיחות הדרמטי במעמדה של הטלו- ויזיה בכלל כמרחב ציבורי משותף, אולם במציאות של ריבוי ערוצים, גם סדרות הדרמה הפופולריות ביותר בטלוויזיה האמריקאית אינן מגיעות לאחוזי צפייה גבוהים יותר, ואפילו הבידור של דודו טופו אינו עולה על 40%.

נראה שתופעת הטוק-שואו הישראלית היא מוטציה ייחודית שצמחה על קרקע התרבות המקומית. בארה"ב (ואינני מתייחסת ל-PBS, הערוץ הציבורי השולי ביותר, וגם לא ל-CNN) ובבריטניה, תוכני- ות אלו משודרות מחוץ לשעות השיא. הן מוקדשות בדרך-כלל לחשי- פה אינטימית, על גבול הפורנוגרפיה, של מרואיניקה, ומציבות את הצופים בתפקיד של מציצנים. בישראל חברו החובה של הערוץ השני לייצר הפקות מקומיות יחד עם דלות המשאבים וחוסר הניסיון בהפקת סדרות דרמה, אהבת הדיבור והתחרות בין ערוצי הטלוויזיה, ואולי גם המעורבות הפוליטית הגבוהה יחסית, להפקת טוק-שואו בנוסח פולי-בידור בשעות צפיית השיא.

מנקודת המבט של תפקידן בדמוקרטיה, יש לשאול קודם כל אם הטוק-שואו הן בעיקרן בידור פסבדו-פוליטי, המתפקד ככמה ליחסי- ציבור לפוליטיקאים, או שהן אכן ממלאות תפקיד בשיתוף הציבור בדיון הציבורי בענייני השעה. נראה שהתשובה היא, שעל אף תרבות הרייטינג המשותפת לשני הערוצים, התוכניות של דן שילון ורפי רשף מספקות בידור, עם אשליה של "איניות" ושל היכרות אינטימית

עם נציגי האליטות והממסד הפוליטי, בעוד ש"פופוליטיקה" מחזיקה מעמד כתוכנית שתורמת לדיון הציבורי.

בשני הערוצים, הטוק-שואו משודרות בשידור חי, בפריים-טיים, מארחות כוכבי פוליטיקה וביטחון, ומחזיקות קהל צופים באולפן, שתפקידו להגיב לסטוצים (ולסמן לצופים בבית כיצד להגיב). השי- דור החי מאפשר גמישות בזמן (בהתאם לאירועים), ו"פריצת" חדשות שמתרחשות תוך כדי. אילוצי השמירה על רף הרייטינג מכתיבים קצב מהיר, סקופים, צ'ופרים, ומירוץ צמוד אחרי כוכבים.

יחד עם זאת, בערוץ השני מתמחים במעין חשיפה של האדם שמאחור- רי הפוליטיקאי, ותורמים לטשטוש החושים הביקורתיים של הצופים. "פופוליטיקה", לעומת זאת, עורכת שורה של דיונים בסוגיות הנו- רות שעל סדר-היום הציבורי. פוליטיקאים, יחד עם אנשים מן השורה, לפעמים מומחים, מופיעים כמייצגים של נקודות מבט שונות לגבי הסוגיה שעל הפרק. הביקורת (המוצדקת) על הכאסה והעדר תרבות דיבור בתוכנית זו אינה צריכה להשכיח את העובדה שהנושאים הנידו- נים חשובים, ושדן מרגלית לא המציא את סגנון השיחה. המתח הדרמ- טי מקורו בקונפליקט בין יריבים בסוגיות השונות השונות במחלוקת. לצוות הקבוע שמורה הזכות העיתונאית להתערב, לחשוף סתירות, לא לאפשר להתחמק, להיות מליצי השטן.

אצל שילון ורשף, לעומת זאת, מומינים אותנו למפגש של אחווה בין כוכבי פוליטיקה, ספורט ובידור, נדכאי גורל (ילדים הם פופולריים במיוחד), פריקים ופושעים פליליים, המתענגים לרגע על סטטוס שוו- יוני מזויף. לשאלות של אקטואליה מוקדש חלק קטן בלבד מהתוכנית,

וגם אז הן נוכרות במסגרת השיחה הסחבקית של אינטימיות גורפת. אין כל ניסיון לשאול שאלות קשות או ללחוץ את המרואיניים אל הקיר. הטוק- שואו בערוץ המסחרי מתפקד כאופרת סבון מהחיים, שבה מתערבבים אנשי ציבור הממהרים לחשוף פן לא גודע באישיותם או בעברם או להו- כיה את כישוריהם האמנותיים, עם טרגדיות אנו- שיות המצפות לישועה מעמישראל, הרבה מוסי- קה, והכל באווירה היוצרת את מצב-הרוח הנינוח הדרוש לקליטת מקבץ הפרסומות הבא.

נכון שהדיון ב"פופוליטיקה" בוטה, לפעמים אלים, אך צילילי הקונפליקטים בין הקולות השונים בחברה הישראלית הם "מהחיים", ומוכרים מזירות אחרות. אין ספק שבערוץ הציבורי עוד מתקיים שיח פוליטי תוסס וחיוני בשעות השיא של הצפייה.

השאלה שקשה להשיב עליה באופן חד-משמעי היא, אם הדיון ב"פופוליטיקה" ממלא את התפקיד העיתונאי הקלאסי בכך שהוא מתפקד כתמרין לשיחה בין אזרחים מן השורה, ותורם בסופו של דבר לגיבוש של דעות בענייני הציבור ולפעולה פוליטית, או שהוא בא במקומו של דיון ציבורי. אם אכן הטוק-שואו בטלוויזיה הוא מודל חשוב של מרחב ציבורי, אזי הוא אחראי על בחירת נציגי הקבוצות השונות בציבור, המייצגים אותנו בדיון על המרקע, והללו מקיימים בפנינו את השיחה הפוליטית שניהלנו בינינו לפני פריצת העידן האלקטרוני. במקרה זה, במקום לערב אותנו באופן אקטיבי, הדיון הציבורי בטלווי- זיה תורם לשחרור האזרחים מהשתתפות פוליטית אמיתית.

בין אם "פופוליטיקה" ממלאת את תפקיד העיתונות במרחב הציבו- רי ובין אם היא מחליפה את הדגם הקודם של מרחב ציבורי, חשוב לנו לשמור עליה. המתקפה להפרטת הערוץ הראשון, ושכפולו של ה"ביחד" הדביק של שילון בפריים-טיים של ערבים נוספים, שם מחנפים לדימוי הציבורי שהפוליטיקאים בוחרים למכור לנו, הם סימנים מדאיגים לכיוון התפתחות הטוק-שואו כתוכנית בידור התור- מת לדה-פוליטיזציה של הצופים, ודואגת ליחסי-הציבור של הפולי- טיקאים לקראת הפריימריז הבאים. ■

חמר ליבס היא פרופסור במחלקה לקומוניקציה באוניברסיטה העברית בירושלים

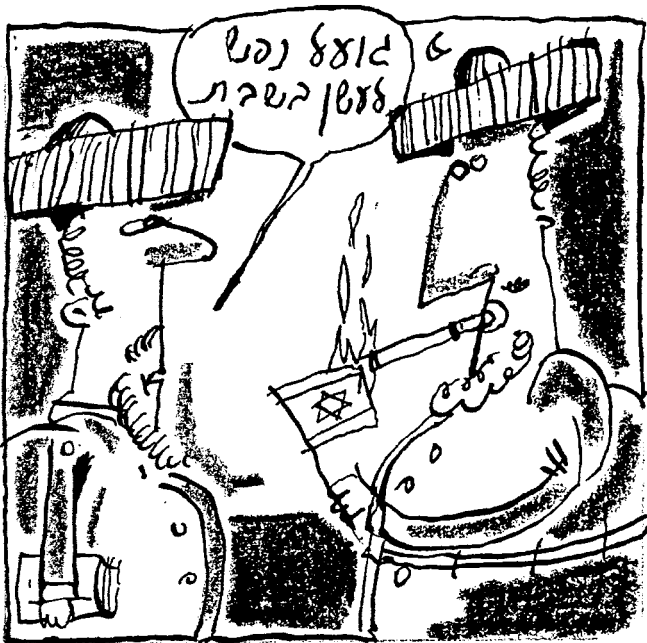
יוסי שובל

אין שמחה כשמחה לאיד

פועל למנות את נאמן לשר המשפטים. (דרעי: דיברנו אבל אני לא לתצתי..."). "מעריב" משיב למחרת בעמוד פנימי: "דרעי: הכותרת ב'ידיעות' נועדה למנוע מינוי נאמן כשר משפטים...". "מעריב" מוסיף דברי פרשנות, שלפיהם: "ח"כ סילבן שלום, הרואה עצמו מועמד לכהונת שר המדע, הינו כידוע גיסו של מו"ל 'ידיעות אחרונות' ארנון מוזס. אתמול [מסכם "מעריב"], הכחיש שלום כל קשר בינו לבין הכותרת ב'ידיעות'". אבל אנחנו, הקוראים בין השו"רות, יודעים טוב יותר מה או מי משפיע על הפרסומים ב"מעריב".

...

"המחנה החרדי" (29.5.97) מודיע לקוראיו כי, ככל הנראה, "נבלם גל ההסתה האחרון בעניין שריפת דגלים". גל ההסתה הנוכחי כנגד החרדים, לפי "המחנה החרדי", החל כאשר עיתון מסוים פרסם תמונה של קבוצת "פרחחים בלבוש חרדי" שקיימו חגיגת "מנגל" על מצבה

איור: נעמוס אלוזון

בגבעת-התחמושת. גל ההסתה המשיך "כאשר ערב יום הזיכרון צלמים ועיתונאים דיווחו מרחוב בר-אילן כי חרדים יידו אבנים על שוטרים". העיתונאים לא "טרחו לציין... כי מדובר בפרחחים, פורקי עול, הלבושים בתלבושת של תלמידי ישיבה". השיא, לפי "המחנה החרדי", נרשם בל"ג בעומר, כאשר "מבין אלפי המדורות" הנערכות בשכונות החרדיות "שכנע הצלם קטין שישרוף דגל, התמונה הוצגה בכלי-התקשורת כאילו מדובר במדורה חרדית טיפוסית". מסכם העי"תון בידענות בוטחת: "ההוכחות על פרובוקציות מצד צוותי התקשורת ועל הביום שבתמונת 'שריפת הדגל' הביאו לבלימת-מה של גל ההסתה האחרון". ועל כגון זה ניתן לומר כי "הבגדים עושים את האדם", וגם כי ליהודים היה רווח והצלחה ותשועה גדולה.

בסופו של דבר, על מה הרעש; שרפו, לפי שעה, רק דגלים, לא ספרים. ■ יוסי שובל הוא צרכן תקשורת מושבע

הלל הוקן הציע, בין היתר, את הכלל של "ואהבת לרעך כמוך". כלל זה הוא הבסיס לפרגון הדדי הקיים בכל התחומים בחיינו הציבוריים וכמובן גם התשתית הרעיונית לשמחה שאין גדולה ממנה, השמחה לאיד. כאשר נשקלה ההצעה לשלול מהעיתונאי שמואל שניצר את פרס ישראל דנו הכול ובהרחבה במאמרו נגד עולי הפלש-מורה, אשר די היה בו כידוע לפסול אותו מלקבל את הפרס. הגדיל לעשות אהוד אשרי ("הארץ", 11.4.97) בעמוד הראשון של עיתונו, כאשר כתב כי שניצר "קרא בעבר לכפות הגבלת הילודה בקרב הערבים בישראל". המאמר של שניצר פורסם ב"מעריב" שלושים שנה קודם לרשימתו נגד עולי הפלשמורה. הנה נמצא כי חוק ההתיישנות אינו חל על מלים או על דעות.

...

במוסף "סוף שבוע" של "מעריב" (18.4.97) ממיין משה זונדר, שליח העיתון שחזר מהודו, את טיפוסים הישראלים הנפוצים ביותר בתת-היבשת שערים נפגש בטילו. הוא מוצא בהם את "המחפש", "הדתי", "ההרפתקן", "התפרן", "האופנוען", "המסטול" וכיו"ב. בין עשרים הטיפוסים המעניינים שהוא מתאר, בהרבה חן, אין אף לא מטיילת אחת. והלוא מן המפורסמות הוא שתת-היבשת משופעת בבנות ישראל כשרות.

...

כמו כדי לפצות אותנו על חסרונן של "טיפוסי מטיילות" בהודו: מפרסם "כל העיר" (23.5.97) את "הדירוג המלא של הנשים הנחשקות ביותר בקהילה הלסבית פמיניסטית (קל"ף) בישראל". הרשימה המגוונת כוללת עשר נשים שרובן (תשעים אחוזים) דורגו כבר ברשימות דומות על-ידי גברים, ובהן זמרות, עיתונאיות ובעיקר דוגמניות. לא מצאתי ברשימה שופטת, מורה, עובדת סוציאלית או רופאה, למשל.

...

אמצעי התקשורת אהבו, בדרך-כלל, לתקוף את עוזי מחניימי, לוחם ועיתונאי הכותב ל"סאנדיי טיימס", על חשיפת זהותה המלאה של שריל בנטוב, היא הסוכנת "סינדי", גיבורת פרשת המרגל מרדכי ואנונו. "ידיעות אחרונות" (9.4.97) למשל מציין, תחת הכותרת "אנשים בישראל בגדו בשריל", כי חבריה ומקורביה של שריל בנטוב הביעו זעם רב על מערכת הביטחון שאיפשרה למידע על עברה של הסוכנת לדלוף. העיתון מגלה אמפתיה רבה לזעם החברים והמקורבים ועל כן, כנראה, הוא משתתף בתגיגת החשיפה ומפרסם בצבע את תמונת הסוכנת ובנותיה (צילום מהגב), תמונת הבעל (פרופיל) ואפ"ל, לא ייאמן, את תמונת המכונית (צבעה אדום). למה יכולה לצפות הסוכנת שבגדה במרדכי ואנונו, אם לא לבגידת מערכת הביטחון כולה.

...

בין "מעריב" ו"ידיעות אחרונות" מתנהלת מדי יום מלחמת גוג ומגוג. אחד הקרבות במלחמה נערך לאחרונה כאשר "ידיעות אחרונות" פרסם (18.5.97) כותרת מאירת עיניים בעמודו הראשון: "דרעי

גיוולה דאכס

זבובים בני יום

האירוע הגדול הראשון שצריכה הייתי לסקר ככתבת "די-צייט" שזה עתה הגיעה לישראל היה הטבח שביצע ברוך גולדשטיין בחברון. כבר אז הבחנתי באופיים המיוחד של דיווחי הטלוויזיה הישראלית. במשך ימים שלמים שודרו דיווחים מיוחדים על הנושא, אותן תמונות זוועה הוצגו שוב ושוב לפרטי פרטיהן. אופי דומה לובש סיקורן של התקפות מתבלים על אזרחים ישראלים - מוצגים צילומים ארוכים וקלוז-אפס ממקום התרחשות הרצח. לאחר רצח רבין ראיתי כיצד נוטלת על עצמה הטלוויזיה את תפקיד הפסיכותרפיסט של עם שלם. מי שהיה משותק מרוב אבל יכול היה להשתתף בהתרחשויות ולהתייחד יום ולילה מול המסך הקטן. העובדה שמהדורת "מבט" עוסקת במשך קרוב לשעה אך ורק בהתרחשויות בישראל ובאזור נותנת לצופה, לעתים קרובות, את התחושה שהוא נמצא במרכז העולם. העורכים במערכת לענייני פנים נאל-צים להזכיר מדי פעם שיש סכסוכים, משברים קוא-ליציוניים או בחירות גם במקומות אחרים בעולם. מרחק זה מכביד במדינה שבה החדשות נשמעות מדי שעה, אפילו בזמן נסיעה באוטובוס ציבורי. אכן, קורה כאן לא מעט, אולם גם כלי התקשורת מדווחים הרבה מאוד. שני העיתונים היומיים הגדולים, "ידי-עות אחרונות" ו"מעריב", נאבקים על התפוצה, ומאבק זה משתקף, כמו בכל מקום, בעיקר בכותרות

**התחרות על התפוצה
בעיתונות הישראלית גורמת
לא פעם לפרסום סנסציות
שהאקטואליות שלהן
נמשכת 24 שעות בלבד**

צעקניות ולא דווקא בעליית רמת הכתיבה העיתונאית. פירושו של דבר הרבה "בלה-בלה", שבאמצעות אחרות מופץ על-ידי "העיתונות הצהובה". מאידך, אין בישראל, למרבה המזל, אף לא עיתון אחד מסוג ה"בילדצייטונג" הגרמני או "הסאן" האנגלי. לעיתונות ה"בלה-בלה" יש לשייך, בעיני, גם את העיסוק הרעשני במשפחת נתניהו. אין ספק שראש הממשלה, הדוגל בסגנון פוליטי פסבדו-אמריקאי, הביא זאת על עצמו. אולם, אפילו כמשקיפה מן הצד אינני יכולה להשתחרר מהחשד שאילו היה זה שמעון פרס שהיה מבזבז 3,000 דולר בבית מלון בדא-בוס, היתה לכך תהודה פחותה בהרבה. במקרה זה, ייתכן שהגישה התקשורתית השלילית, שנתניהו כה מרבה להתלונן עליה, מילאה בכל זאת תפקיד מסוים, אם כי קטן, שכן יש מספיק סיבות אחרות, ראוי-ות, לדיווח ביקורתי.

התחרות על התפוצה מוליכה, לעתים, לפרסום סנסציות שהאקטואליות שלהן אינה עולה על 24 שעות. אולם כיוון שידיעות ישראליות המוצגות כחשובות מאומצות כמעט מיידית על-ידי כתבי העיתונות הבינלאומית, מופיעים בתקשורת האירופית והאמריקאית דיווחי אודות אירועים שכבר אינם אקטואליים. לדוגמה, דיווח על ראיון עו פרופ' זאב מעוז, מנהל המכון ללימודים אסטרטגיים באוניברסיטת תל-אביב, שבו הוא מתייחס במלוא הרצינות לאפשרות של פוטג צבאי בישראל, הופיע ביומון הגרמני "פרנקפורטר אלגמיינה צייטונג", אף שבאותה עת שוב לא זכה כלל לתשומת לב ציבורית. דיווח זה הוביל לקריאה טלפונית אלי ממרכז השבועון "די-צייט" בגרמניה שעורכיו רצו מאמר מפורט בנושא לשבוע שלאחר מכן. לאחר כמו וכמה שיחות עם "יודעי דבר", אושר לי את אשר כבר שיערתי קודם לכן: שהנושא הוא "זבוב שתוחלת חייו היא יום אחד", כפי שאופייני לתנאי התקשורת הישראלית. אך כיצד להבהיר זאת למערכת שבו-

עון הבית שלי שעורכיו קראו זה עתה על הנושא בעיתון היומי החשוב בגרמניה? לא כל מה שהתקשורת הישראלית מייצרת מדי יום ביומו הוא באמת "אקטואלי" כפי שהוא מוצג.

לעבוד ככתבת חוץ עבור שבועון מסוג "די-צייט" משמעו לדווח על התפתחויות ארוכות טווח. אולם, משום שכל העת מועברים מישראל כלי-כך הרבה דיווחים אקטואליים, עלי ללחוץ על המערכת בהמבורג שוב ושוב שגם לה כדאי לפרסם נושאים חשובים שהם עדיין בלתי ידועים, ושאנחנו יכולים להדפיסם ראשונים. ברם, אם מתפוצץ מטען חבלה או יש התנגשויות אלימות, אין ברירה אלא להזיז מאמר מתוכן נן על תום עידן הקיבוצים או על הקוגניקטורה בתחום הטכנולוגיה המודרנית, לטובת המצב האקטואלי באמת. ■

גיוולה דאכס היא כתבת השבועון הגרמני "די-צייט" בישראל

המכון הישראלי לדמוקרטיה פותח בזאת

בסידרה של ניירות עמדה

שמטרתם להעשיר את השיח הציבורי

בסוגיות חשובות העומדות

על סדר היום הלאומי

נייר העמדה הראשון הוא רפורמה בשידור הציבורי, שהוכן על ידי צוות המכון בראשותו של פרופ' ירון אזרחי. בנייר עמדה זה ארבעה פרקים:

● תפקידי השידור הציבורי ● מעמדו והסכנות האורבות לו

● עקרונות הרפורמה המוצעת ● השוואה לאירופה

נייר העמדה השני הוא ניהול ותקצוב על פי תפוקות במגזר הציבורי,

מאת: פרופ' דוד נחמיאס ואלונה נורי. פרקי נייר העמדה הם:

● אחריות אישית, סמכות, ביקורת ודיווח
● עיצוב מדדי התפוקות ● עיצוב מערכת התמריץ

ניירות העמדה יופיעו לאו דווקא בסדר המצויין מעבר לדף.

על ניירות עמדה נוספים נודיע בהמשך.

אנו מזמינים אותך להיות מנויה על הסידרה זו. ניתן לרכוש

כל נייר עמדה בנפרד, עם הופעתו, במחיר של 25 ש"ח,

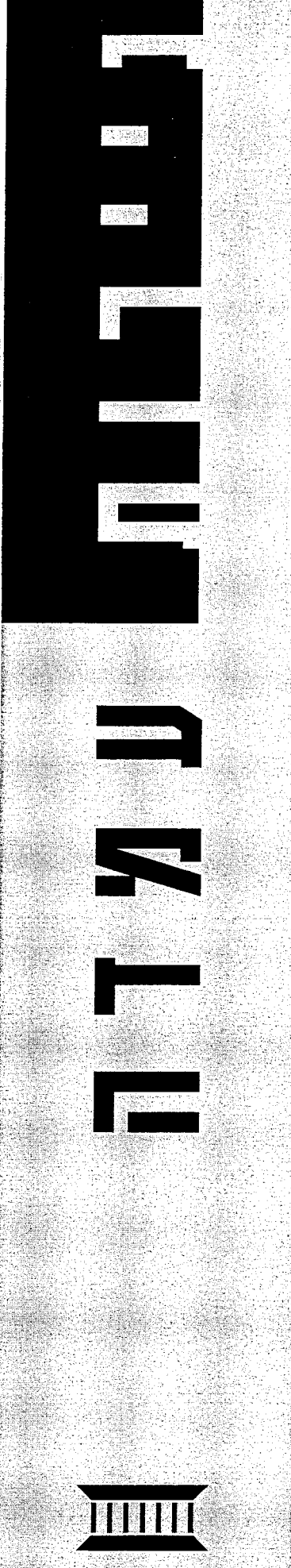
או להיות מנויה על הסידרה כולה ולקבל עשרה ניירות

עמדה עם הופעתם, במחיר כולל של 200 ש"ח.

כא-למלא את הסכך שמעבר לדף ולשלוח אל:

המכון הישראלי לדמוקרטיה, ת.ד. 4702, ירושלים 91040.

ניתן גם לשלוח בפקס: 02-5635319.

אבקשכם לצרף אותי לחוג המנויים של סידרת ניירות העמדה של המכון הישראלי לדמוקרטיה, תמורת 200 ש"ח (10 ניירות עמדה).
 נא לצרף תשלום בהמחאה / כרטיס אשראי כמצוין בספח למטה.

אבקשכם לשלוח לי את ניירות העמדה הבאים, עם הופעתם, תמורת 25 ש"ח לנייר עמדה.
 נא סמנו את ניירות העמדה שהינכם מזמינים. נא צרפו תשלום של 25 ש"ח עבור כל עותק באמצעות המחאה או כרטיס אשראי. נא הקפידו למלא את הספח ולהחזירו אלינו.

הצעת חוק השב"כ: ניתוח משווה אריאל ציממן, בהדרכת פרופ' מרדכי קרמיצר.
 דתיים וחילוניים בישראל: מלחמת תרבות? פרופ' אביעזר רביצקי

רפורמה מבנית במגזר הציבורי פרופ' דוד נחמיאס
 היועץ המשפטי לממשלה: סמכות ואחריות ד"ר גד בחילי ודוד נחמיאס

הסתה, לא המדה פרופ' מרדכי קרמיצר
 השתלבות קבוצות "פרופריה" בחברה ובפוליטיקה בעידן השלום פרופ' מיכאל קרן וד"ר גד בחילי

נגיד בנק ישראל: סמכות ואחריות פרופ' דוד נחמיאס וד"ר גד בחילי
 מבקרת המדינה: סמכות ואחריות ד"ר גד בחילי ופרופ' דוד נחמיאס

בנות קבוצות "פריפריה" נא לחייב את כרטיס האשראי שלי:

ישראלכרט / ויזה בסכום ש"ח
 מס' הכרטיס
 מס' ת.ז.

נא לשלוח את נייר העמדה: לביתי / לחברה / למשרד
 נא לשלוח את הקבלה על שמי / ע"ש החברה / ע"ש המשרד
 המחנה הישראלי לדמוקרטיה ת.ד. 4702 ירושלים 91040
 כמון ניתן לשלוח לפקס 02-5635319
 מציב המחאה ע"ש ש"ח לפקודת המכון הישראלי לדמוקרטיה

לשון הרע

איתן להמן

גבולות הפרסום הממריד

בגיליון מס' 6 עסקנו בשני פסקי-דין מנחים מבית-המשפט העליון ון בשאלה, אילו פרסומים גזעניים ו/או ממרידים ניתן להתיר במדינה דמוקרטית.

לאחרונה התקבלו בבתי-המשפט השלום והמחוזי בירושלים שני פסקי-דין, ששאבו השראתם, בין היתר, מפסקי-הדין שנסקרו שם. דוד בלחסן היה האיש שהתראיין לרשת הטלוויזיה CNN למחרת הירצחו של יצחק רבין ו"ל ואמר, בין היתר: "I am very happy that dictator Rabin dead. I hope that every dictator dead like Rabin. I hope that Nazi Arafat and his friend Peres dead like Rabin". רות של תמיכה בארגון טרור והמרדה. בית-משפט השלום זיכה אותו מעבירה של מעשה המרדה ותמיכה בארגון טרור בשל אמירות אלה. בית-המשפט המחוזי קיבל את ערעור המדינה, והרשיע את בלחסן לפי הפקודה למניעת טרור, אך לא לפי עבירת ההמרדה.

ביחס לעבירת התמיכה בארגון טרור קבע הרכב השופטים רות אור, עזרא קמא ואליהו צ' בן-זמרה, כי על אף שפתו האנגלית הדלה (או העילגת) של הנאשם, לא ניתן אלא להבין כי יש בדבריו שמחה על הרצח, ותקווה שערפאת ופרס ימותו באותה דרך, וכיוון שכך, יש לומר כי בלחסן פרסם דברי שבת ואהדה למעשי אלימות מאותו טיב שכבר הביאו בפועל לרצח רבין. זאת בניגוד לסברת שופט השלום, שבלחסן רק הביע תקווה למותו של ערפאת, אך לא דווקא בדרך של רצח. זאת ועוד, השופטים לא קיבלו את גרסת שופט השלום, שספק אם רצח רבין הוא מעשה טרור, ולאור ההכרעה בפס"ד אלבה, קבעו כי "התנגשות פוליטית ודאי נכללת בין סוגי הפעילות האופייניים לארגון טרוריסטי". למעשה מצאו השופטים שחקיקת הפקודה למניעת טרור באה בזמנו על רקע רציחתו של הרוזן ברנדוט על-ידי הלח"י. מכאן קבעו שגם רצח רבין היה פעילות טרור, כיוון ש"שניהם נרצחו בשל היותם דמויות פוליטיות ואף המטרות שניסו להשיג הרוצחים היו מטרות פוליטיות".

השופט בבית-משפט השלום גם זיכה את בלחסן מעבירת ההמרדה, כיוון שעבירה זו, לדעתו, יועדה להוקיע ולהעניש מעשים שהם בני-גוד למשטר הדמוקרטי במדינה. גם השופטים בבית-המשפט המחוזי לא מצאו לנכון להרשיע את בלחסן על עבירה זו, משום שבעוד שהוכח כי הוא היה מודע לאופיים הממריד של דבריו (ולכן באה ההרשעה לפי הפקודה למניעת טרור), לא הוכח, לדעתם, כי בלחסן שאף להביא להמרדה.

בפסק-דין שניתן בסוף חודש מאי בעניין מדינת ישראל נ. אביגדור אסקין בבית-משפט השלום בירושלים, הורשע פעיל הימין הקיצוני בשתי עבירות לפי הפקודה למניעת טרור, הראשונה בגין טקס "פול-סא דנורא" שהיה שותף לארגונו זמן קצר לפני רצח רבין, ותגובתו מיד אחרי הרצח, כי תפילתו התקבלה "במלואה", והשנייה בגין פרסום ידיעות מטעמו בזמן פיגועי הטרור של מרץ '96, כי מתארגן טקס "פול-סא דנורא" נוסף, הפעם נגד ראש הממשלה באותה עת, שמעון פרס. השופטת בלהה כהנא לא התייחסה כלל למהותו של טקס ה"פולסא דנורא". השאלה היחידה בעלת החשיבות היתה מהו המסר שהנאשם העביר בדבריו לציבור. מרגע שהוכח שאסקין היה שותף פעיל לביצוע הטקס, ובעיקר לפרסומו, וכן לפרסום בדבר הכוונה לטקס

מחודש ביחס לפרס, ולאחר שהשופטת קבעה שאסקין "מכיר בכוחה של התקשורת, שקל דבריו שקול היטב...אכן רצה בהסתלקותו של ראש הממשלה, הוא רצה להעביר את המסר לציבור הרחב, פעל לשם כך ושמה כשמשאלתו נתמלאה", הרי נקבע בנקל שאדם זה פרסם דברי שבת, אהדה ועידוד למעשי אלימות, שכבר גרמו בפועל לרצח רבין, והיו עלולים להביא לרצח נוסף.

גם בפסק-דין זה מתייחסת השופטת כהנא לאיזון העדין שיש לעשות במדינה דמוקרטית בין ביטוי בווי אף מותר ובין ביטוי אסור, ואף היא מתייחסת ל"קו השבר" של רצח רבין, שממנו והלאה הוגשו כתבי-אישום רבים, אולם היא מצאה במעשיו של אסקין חצייה של הקו האדום של חופש הביטוי, וכדבריה: "זכותו של אדם לשמוח על מותו של אדם זה או אחר, זכותו גם לבקש שכך יקרה, להתפלל על כך, אך בדאגו לעשות זאת מול מצלמות הטלוויזיה, בנוכחות התקשורת, תוך העברת מסר ברור, על איזו אמירה יש להגן כאן? אינני מוצאת שדרך זאת היא ביקורת לגיטימית. דרך זו עברה את המאזן בין הביקורת לגיטימית ובין דברים שעלולים לגרום למעשי אלימות".

האם מנובמבר 1995 השתנה מעמד חופש הביטוי בחברתנו? על כך ענו גם השופטים בפרשת בלחסן: "רצח ראש הממשלה המנוח אינו צריך להוביל לנסיגה מהעקרונות והאיזונים המוכרים ולהפעלה בלתי מבוקרת של סעיפי החוק הרלבנטיים, גם אם ייתכן שנקודת האיזון השתנתה. יש להמשיך ולפרש את העבירות המעוגנות בחוק הפלילי לאור חשיבותו של עקרון חופש הביטוי בשיטתנו המשפטית... מחובתנו של בית-המשפט... כי גם בשעות קשות (לאחר רצח ראש הממשלה) לא יישחק מעמדן של זכויות-אדם ולא יתמוטטו ההישגים החוקיים שיישגו בעמל רב".

על גב השחקן

בגיליון מס' 1 של "העין השביעית" (ינואר-פברואר '96) פרסמנו שני פסקי-דין, שעניינם הטרנסקסואלים שפורסם עליהם שהם הומוסקסואלים. מאז הוגש ערעור בעניין שמעון אמסלם, כדורסלן, אשר בכותרת הומוריסטית בעיתון "העיר" נרמז שהוא הומוסקסואל. בפסק-הדין בבית-משפט השלום פסקה, בזמנה, השופטת שרה דותן כי זהו עלבון, לפחות בעיני חלק מהציבור, ולא היה מקום לגרור בעל-כורחו את שחקן הכדורסל למאבק על מעמד ההומוסקסואלים. "העיר" הגיש ערעור על פסק-הדין, ולאחרונה נדחה הערעור בבית-המשפט המחוזי בתל-אביב. השופט יהושע גרוס, שאליו הצטרפו השופטים יהושע בן-שלמה ומיכל רובינשטיין, קבע כי על העיתון היה להתנצל בהודמנות הראשונה בפה מלא, ולא לפרסם תיבת "הבה רה", ובה, בעיקר, למתות ביקורת על הרוח הציבורית האנטי-הומוסקסואלית, שכן אין לנהל שום מאבק, אפילו מאבק לטובלנות ופתיחות, על גבו של אדם שאינו חפץ להיות חלק ממערכת זו.

במקור נפסק באותו מקרה סכום פיצויים של 150 אלף ש"ח, וגם על שיעור גבוה זה הוגש ערעור. השופטים בבית-המשפט המחוזי דחו את הערעור, בטענה כי "סכום של 150 אלף ש"ח הינו סכום צנוע כאשר מדובר בענייני פרסום וברווחים הצפויים לכוכב ספורט המופיע במבצע פרסומי שכזה". השופט גרוס קבע כי שיעור כזה לא יסכן פרסומים עתידיים בעיתונים, שכן "אין בו כדי לקעקע את חופש הביטוי מזה, ומצד שני יש בו כדי להבהיר גם לאנשי התקשורת כי שמו הטוב של אדם הינה זכות יסוד חשובה מאין כמותה שלא ניתן לזלזל בה ולפגוע בה בקלות ראש". ■

איתן להמן הוא עורך-דין

בואו נדבר

תהום של דעת ושסע של אמונה מבתרים את החברה הישראלית ומפלגים אותה בין יהודים המכונים "חרדים דתיים" - יהודים מצויים ועושים, יהודים מזוהי יהדות תורתית ונוטריה - ובין יהודים המכונים "חילונים חופשיים" - יהודים מצויים ואינם עושים, יהודים נעדרי זהות יהודית תורתית ומעלימיה.

אפס, התהום נפער אבל שלא מדעת; נבקע ולא בודון; נפרץ ולא להכעיס; כי אם שלא מדעת, שלא מתבונה - בשגגה, בטעות, בשיבוש, בסילוף ולתיאבון.

והנה תמציתו של תהום זה: "כי בלעגי שפה ובלשון אחרת ידבר אל העם הזה", מוכיח ישעיהו הנביא את בני דורו. ומפרש רש"י פשוטו של מקרא: "כל המדבר אליהם דברי... תוכחה, דומה להם ללשון נלעג. שאין יכולין להבין בו". יהודים "חילונים" פשוט לא מבינים יהודים "חרדים". הם לא יכולים להבין את שפתם. לשונם של "חרדים" דומה באוזניהם כדברי הנביא: "לשון אחרת", נלעגת, זרה, לועזית. מלות לשון הקודש - שפת ה"חרדים", שמקורן רה בתנ"ך ובתלמוד - זרות להם. ישעיהו הנביא כבר דיבר ליהודים כמו אלה לשון יהודית, שפה יהודית, והם לא קלטו; שמעו אבל לא הבינו. הם הקשיבו מילולית אבל לא הגיונית; האזינו - אבל לא היטו אוזן קשבת... יהודים חילונים אמנם יודעים פירוש המלות של שפת היהדות התורתית (ולעתים אף זאת בשיבוש ובעיוות), אבל "אין יכולין להבין בזה"...

זו הבעיה. כאן השבר. פה נעוץ הפער, פה טמון המרחק. מכאן החלל העצום, הניכור והתלישות, אשר נוצרו מהבקע החברתי, אשר חוצה ומפריד בין יהודים שומרי תורה ליהודים שאינם שומריה, אף כי הם קרובים אלינו כמסוותי שיתה.

חוסר היכולת של אחים - משוללי, או חלושי, או מעורפלי זהותנו היהודית-דתית - להבין ולהשיג דיבור יהודי-תורני, לקלוט ולפענח שפה יהודית, פוגע ביהודים שומרי התורה פגיעה עקובה משנאה ועכורה מעוינות. העדר כושר הבנה בסיסי של שפתם ולשונם הורס וקוטל מראש אלף-בי"ת של הידברות. מכאן גם השגיאה המסורתית ששגו בה החילונים, שכאילו הדתיים שונאים אותם יותר משהם שונאים דתיים - ולא היא! רק עתה הוכחה האמת המוצקה גם בסקרים בדוקים, כי ההפך הוא הנכון - חילונים שונאים דתיים יותר משדתיים שונאים חילונים. והשגיאה,

כאמור, נעוצה בחוסר ההבנה במלל התורתי ובדיבור ההלכתי. מה עושים?

אפשר שבמקום ששפה ולשון אינן בנות-הבנה, תבוא "שפת אילמים" ותחליף את מקומן. ושפת אילמים היא שפת הלב, שפת הרגשות, שפת החיוכים ומאור הפנים.

על יהודים דתיים להכשיר ולפתח עם אחיהם היהודים, שאינם מבינים שפה יהודית תורנית, שפה שהם מבינים היטב, וחזקה שהיא שוברת גם קרחוני שנאה, והיא: שפת נשמות, שפת לבבות, שפת רעים ואהובים.

בראש ובראשונה על שני פלגי העם לקבוע בתוכם אהבה עזה לכל איש ישראל ולאהוב אותם אהבה תמימה, לא מתוך רחמים, אלא מתוך חיבה לכל איש מישראל באשר הוא. אהבת ישראל יקרה כעין זו מצויה וקיימת רק במי שמסוגל להחזיר אל תוך לבו אהבה שאינה תלויה בדבר, לכל יהודי באשר הוא יהודי. רק אז תרבה ותגדל הסניגוריה על כל יהודי, גם אם את שפת הדיבור הלשונית איננו מביין. כי באהבה עזה וברגשי קירבה גם אילמים, משוני-שפה ובנדלי-לשון מסוגלים להידבר ביניהם.

ומרוב אהבה וחיבוב נראה מעלות חברינו ולא חסרונם, אף של חברים שאין שפת-שיחה עימם, מלבד שפת הלב ולשון הרגש. ואדר"ב, ככל שחברים אלה רחוקים ואטומי קלי-טה, אבל ככל שנקבע בלבנו אהבה הדדית, כן תגדל ההבנה למצוקה הנפשית להידבר עימם. הבנה זו תפקח עיניים חילוניות להבין חזן עד כמה הומה לבם של יהודים "חרדים" מפחד ורעדה, על שישנם יהודים שאינם מבינים מה הם שחים, אילו דיבורים הם מדברים; על שישנם יהודים שאינם מבחינים בהות היהודית, העוטפת אותם על כורחם, ולא משיגים עיקרי-חיים שביסוד ההוויה היהודית. סופרת ישראלית מספרת בעיתון ישראלי כי הוזמנה להשתתף במסיבת חנוכה לבנותיה, וכשנאמרה ברכת הנרות התנגדה לעניית "אמן" מפי בנותיה. והיא מגלה: "שאלו אותי באותה הדלקת נרות: 'מה יהיה עם הבנות שלי בעוד עשרים שנה, מה יישאר להן מהדת? ובכן, אני מקווה שכלום, אנתנו שונאי דת'..." ומיד היא מוסיפה: "...אם כי אנתנו לא שונאי אים דתיים ולא יעלה בדעתנו לרדוף אותם." על דא קונן הנביא: "לעגי שפה - לשון אחרת". האם אפשר לשנוא יהודייה שכזאת? לא! כי היא עצמה איננה יודעת מה היא שונאת ומה איננה שונאת. תקוותה היא ש"כלום" לא יישאר לבנותיה מהדת, נו, או מה?...

הסכנה היתה נוראה, ושנאתה היתה ממשית,

אילו היתה "זהות חילונית" חלופית - או כפי שיש חילונים המתעקשים לכנות את סגנון חייהם: "תרבות חילונית". כי אז ניצבת השאלה: "מי נדחה לפני מי?". אבל אם חילוניות היא שאיפה ל"כלום דת", כי אז שפת הלבבות תוכל לפצחה. קשה להילחם מלחמת זהויות ולהיאבק מאבקי תרבויות, אבל לא קשה להציב זהות מול חלל ריק, תרבות-יש מול תרבות-כלום, ובשפת הלב והרגש לנצח.

לא-דתיים יודעים היטב שאלף טונות של חילוניות ומסות לאינספור של "כלום" לא יעמיסו עגלה רוחנית אחת, ואפילו קטנה, בת שני אופנים בלבד. "כלום" הוא חסר ערך; "כלום" הוא נטול משקל, משולל זהות; "כלום" הוא העדר-יש, אין, אפס, ומול עגלה מלאה, דינו של ה"כלום" לפנות דרך - כמשלו הנפלא של החזון-איש.

אך עצם ההכרה של חוגים נרחבים בחילוניות ותרבות ישראלית על עליונותה וחשיבותה של הדת היהודית מול נחיתותה ופחיתות ערכה של החילוניות הישראלית, יש בה כדי לאשש את הרוח שתנתב את ההידברות של הדתיים לחילונים, לשפת הלב.

החילונים מתנגדים, ובצדק, שדתיים יגדירו אותם "מסכנים", יריב רוחני, בר-פלוגתא "תרבותי", אינו מוכן לחשוף מסכנותו, כי אז הוא פחות-ערך ונחות-דרגה לעומת יריבו, והוא משתמט מהידברות עמו. מסכן שאיננו יודע שהוא מסכן, חזקה עליו שיעמוד על כבודו וחוסנו. על הדתיים לחמוק ולהימלט מעימות חזיתי עם אחיהם החילונים, להיחזר מלפגוע ברגשותיהם ומלעלות בהבנות שהם מבינים את עצמם.

החילוניות דהיום שונה בתכלית שינוי מהחילוניות שלפני דורותיים, כשהסבים בגדו ביהדות, נטשו בגו זקוף את הדת לאחר ששנו ופירשו. הסבים ידעו ריבונם והתכוונו למרוד בו. החילוניות של עכשיו שונה גם מזו של לפני דור, דור הביניים, דור האבות, שניסה ליצור "זהות חילונית" אלטרנטיבית משוללת יהדות תורתית, ולברוא "תרבות ישראלית" חדשה, מנותקת ומתנכרת ליהדות.

הדור הזה, הדור השלישי, אלה שנתרו ואשר שרדו כבני האומה היהודית, ולא נטמעו בין הגויים, ולא התבללו בין האומות, מבחינים היטב כי העגלה שהתרוקנה בידי הסבים לא התמלאה בידי הבנים, והנכדים נמצאים מול מצב של "כלום". ובמצב שכזה, רק מאור פנים, חיוכי לשון, שפתי חיבה יכולים לשבור את הקרח, לנתץ את חומות האיבה, לאייד את עשן השנאה ולהפיגו.

ומתנוצצים גם הרהורי יהדות, אשר הדור השלישי כבר פורט עליהם בגלוי. קודקודי החילוניות הישראלית ולותמיה כבר חדלים לדבר על "כלום" והם מתפרכסים ומתנגדרים עם יום השבת: "גם לנו יש שבת, גם אנהנו יהודים, אלא שאנו שובתים את השבת כ'אמונתנו', כ'רוחנו', כ'תרבותנו'".

הו, הו, כבר אפשר להתחיל לנשום, כבר יש עם מי לדבר, כבר מבצבצת ראשיתה של הידברות. ואם חילוני מוצהר כחבר-הכנסת יוסף שריד מדבר על הודותו עם השבת היהודית, עם תגי ומועדי ישראל, ואינו דוחה אותם כעיקרון חילוני, אלא שהוא שובת אותה וחוגג אותם "על-פי מצפוני", או אז חדל הוויכוח על "עיצומו של יום" אלא על ניהוגו של יום. מכאן ואילך הדרך להידברות בשפת הרעים והאוהבים כבר איננה חסומה. בשיחת רעים מעין זו התנסונו לאחרונה בהידברות עם ידיד חילוני, הוא לא מוכשר היה "להבין" שפת לשוננו, לא מסוגל היה להבחין במושכל של המלים, אבל הסתגל עד מהרה לשפת הלבבות שנדברנו בה.

הועלתה פרשת מדורי הסאטירה בתקשורת הישראלית, שבהם לועגים ופוגעים בקדושי האומה היהודית, בזים ושוחקים על קודשי ישראל. תחילה ניסה לסנגר: "בסך-הכול עושים טוב על הלב... מתוודעים ל'פרשת השבוע' דרך ההומור וההיתול...". אבל כשנא-נחנו מעמקי נפשנו - מתוך חיבה עזה שיי-קדנו בלבנו גם לכן-ישראל זה - התאנח אף הוא לעומתנו בכאב עצור, ואמר: "אתם בוכים על 'אני לא יודע מה...' אבל אני בוכה כי ברור לי ונהיר לי, שכל המסוגל לרמוס כל יקר ולדרוס כל קודש, מסוגל גם לבגוד במדינה, בעם, ו...בכולנו!".

אך בה במידה החובה להודות כי ניתן להב-חין, ולא בקושי, בבוסות ובעוקצנות אשר פשטו כנגד גם בשפה ובלשון העברית שאי-צה היהדות הדתית. גם השפה היהודית שלנו, שכה שקדנו על טהרתה, על רכותה, על נעי-מותה ועדינותה, לבשה עילגות ואפילו ציני-ות וברוטליות. וחבל!

שפתנו היהודית כה עשירה, כה מרגשת ומשכנעת דווקא בחינניותה ובנחותה, עד שכל נימה נוקשה וכל נטייה מגושמת מעכי-רות אותה ומגלמות את דובריה. היא לוקה בהשפעה נמוכה, או בחוסר השפעה, כשהיא מדוברת בלעגי שפה. ולעומתה לטובה - כשהיא מנוסחת בנועם ומשתפכת בעריבות, היא חודרת-לבבות ומקרבת בין הבריות. זו, אגב, אחת ההשתבחויות של השפה היהודית, לשון הקודש, שיש בה עוצמה רוחנית מעבר ליכולת ההתקשורת המילולית. היא מקרינה עילאיות כשיודעים להשתמש בה.

בהידברות לבבית, בשפה נעימה, תושג אהבת ישראל שכה נחוצה לנו, בשיגנו

ושיחנו עם כל אחינו היהודים. שפת לבבות מועשרת באוצר-מלים ובמאגר-ניבים מכל שפתי תבל. וכששפת הלבבות מהולה במאור פנים ומוזגה בנועם רעים, היא חודרת כל לב ומפיקה רצון. ■

יצחק מתיחיהו טונבוים, ירושלים
הכותב הוא חבר מערכת "המודיע"

אצבע קלה על ההדק

בכתבתו "חסון, בר-און, חברון" ("העין השביעית" 7) תילק נחום ברנע את העם לשלוש קטיגוריות: אלה הרואים בתקשורת אויב, אלה הרואים בה מטרד ואלה שלא אכפת להם. לא מצאתי את עצמי מסוגל להש-תייך לאף אחת מן הקטיגוריות, אף שאני נחשב חלק מהעם בישראל (לפחות כך אני רואה את עצמי).

דווקא בימיה הטובים של התקשורת, כאשר כתבים ועיתונאים כמו איילה חסון ורפיק חלבי החליטו להסתכן למען מטרה חשובה, ראשונה במעלה, מגיע לתקשורת יותר מאשר מלה טובה על תעותה ועל דבקותה במטרותיה. גילוי שחיתות ומניעת סיאוב הם שירות חשוב לכל משטר תקין.

אני סבור שהעוינות לתקשורת נובעת בעיקר מהחשש שלנו לראות תמונה לא סימפטית שלנו ניבטת מהראי, או אולי להי-ווכח כמה מצבנו עגום מבחינה פוליטית, בטחונית או אף מבחינת יציבותה של הדמו-קרטיה שאנו כה מתגאים בה.

אני מרשה לעצמי לבקר את התקשורת בלי להיות עוין או מנוכר לה. כבן המיעוט הערבי החי בארץ, אינני יכול שלא להשתומם לנוכח האפליה המובנית והמובנית למחצה של התק-שורת הישראלית. החודש האחרון סיפק לנו הוכחות למכביר לגבי עוינותה של התקשורת כלפי חלקים מסוימים בחברה, והדבר אינו מפתיע אותי.

ודאי לא תסכימו איתי כשאטען שהעיתונות הישראלית (כמו המערכת הפוליטית הישרא-לית) היא שבטית ופרוכיאלית. ישנה תקשורת ממוסדת (הערוץ הראשון למשל), תקשורת ממוסדת למחצה (הערוץ השני) ותקשורת מעין-אתנית או עדתית (חרדית, ערבית, רוסית וכו'). כל אחת מהקבוצות הללו מגלה חוסר סובלנות משוע כלפי האחרות.

רבות נכתב על התקשורת הישראלית הדומי-נטית שהיא אשכנזית-יאפית ואולי חלקים ממנה מזוהים כשמאלנים. האם הביקורת הזו הביאה ליותר פלורליזם בתקשורת או הפחיתה את הניכור כלפיה מצד חלקים מסוימים בחב-רה? מסופקני. הגה למשל, לאחר כל פיגוע

יוצאת התקשורת בכותרות על הסיוע שנתנו או לא נתנו הערבים הישראלים למתחילים המתאבדים. היה מקרה אחד בודד שנהג משאית הברית פלסטיני לישראל, אין ספק שהוא לא ידע שמדובר במחבל מתאבד, לכל היותר ראה את עצמו מסייע לפועל להגיע למקום עבודתו בעת סגר. האם בגלל זה כל הערבים בארץ הפכו לגיס חמישי? בעיני התקשורת: כן.

לא רק עיתוני הצהריים, אפילו "הארץ" יצא בכותרת ראשית שייתכן שהמחבל ממסעדת אפרופו קיבל סיוע מערבים ישראלים. מפכ"ל המשטרה הכחיש זאת באופן חד-משמעי בתוכ-נית "שיתח ועידה", אבל איש לא קם והתנצל. איש גם לא תבע את עלבוננו ולא שאל מדוע צריך להטיל בנו דופי בצורה כה חסרת בסיס. ננית אפילו ערבי-ישראלי סייע למחבל, מדוע צריך להטיל עלינו כתם קולקטיבי?

אכן, מטרידה אותי הקלות הבלתי נסבלת, או אם תרצו "האצבע הקלה על ההדק", של העי-תונאים כאשר מדובר באזרחי המדינה הערבים. התופעה רחבה ומעידה על אפליה עמוקה. תמיד חוששת התקשורת ערביי ישראל "ית-פרעו" ביום-האדמה, ואם לא "התפרעו", היא מחלקת להם בהתנשאות ציונים על ש"סמרו על איפוק" ולא "התפרעו". כצרכן תקשורת אני רואה את התופעה הן בעיתונות האלקטרו-נית לגווניה והן בעיתונות הכתובה.

אפילו חיים יבין, איש שקול ומיושב, רואה לנכון להפגין פטריוטיזם (כי הרי הממשלה והימין הצליחו להחדיר לתקשורת רגשי נחי-תות וצורך להוכיח כל פעם מחדש שהם "פטריוטים"). הוא תקף את אחד טיבי בצורה מתהלמת, הרחוקה מרחק רב מגישה עיתוני-אית מקצועית.

האפליה נגדנו משתקפת באחוזי האפסי שלנו בעיתונות האפקטיבית (להוציא את הטלוויזיה "הערבית" והעיתונות הערבית). זה גם מסביר מדוע העיתונות הזו אינה דנה באופן מסודר ועקבי בעציות שלנו, שבכל חברה דמוקרטית היתה מטפלת בהן במלוא המרץ. ההפך הוא הנכון, דווקא התקשורת מסייעת לדה-לגי-טימציה שלנו, כפי שראינו. בכל פעם שאנו תובעים את זכויותינו, קם לו איזה טומי לפיד ומטיח לעברנו, "אתה רוצה לחסל את המדי-נה", וזוכה לתשואות מהקהל.

על התקשורת הישראלית מוטלת אחריות כבדה. עליה לשנות קונספציה, הן באשר לתפקודה ואופן פעולתה והן לגבי הפסיפס האנושי המרכיב אותה ומעצב את פניה. היא צריכה להפסיק את המסורת הפרוכיאלית והשבטית ולראות את עצמה מחויבת לכל האזרחים - אפילו הערבים שבהם. ■

סלים בריק, עוספיה

הכותב הוא טמורנט לחואר שני במדע-המדינה

באוניברסיטת חיפה

הצרכן האמיתי

באקט נדיר קרא לא מכבר ערוץ הספורט ככבלים לצופיו לעזור לו לבחור את שידור חצי גמר ליגת האלופות האירופית בכדורגל. שני חצאי גמר, אטרקטיביים באותה מידה, שמתקיימים בז'מנית במקומות שונים באי-רופה, יצרו דילמה לעורכי הערוץ, שבהיותם חופשיים לגמרי ממחויבות נתנו לקהל חובבי הכדורגל, הנהנים היחידים משידור חצי הגמר, לבחור את המשחק.

אלה אשר אינם מעורים במערכת היחסים הסבוכה בין הספורט העולמי לטלוויזיה יתקשו להרים גבה נוכח המחווה, שהרי תפקיד הרשת לדאוג לבידור צופיה. ברם, בעולם הרחב, שלא כמו במחוזותינו (עדיין), לשותפות הפורה והעשירה תרתי-משמע מצטרף שותף שלישי: המפרסמים שקונים את זמן השידור מרשתות הטלוויזיה, שמשרדות את אירועי הספורט בחסותן.

אף שאמצעי רשתות הטלוויזיה מכוונים בסופו של דבר אל הצופים בבית, שינויים כמו הוספת קשת שלוש הנקודות וקיצוץ זמן ההתקפה בכדורסל, פסקי-זמן מיוחדים בכדורגל ובכדורסל, שינוי צבע וצורת הדס-קית (puck) בהוקי, העברת שידורי הבייס-בול אל שעות צפיית השיא בערב, ואפילו העברת הרגבי האנגלי מהתורף לקיץ - נעשו על מנת להפוך את ענפי הספורט מתאימים יותר למפרסמים מאשר לרווחת הצופים. דומה כי הדוגמה הטובה ביותר הם המשחקים האולימפיים שנערכו בקיץ באטלנטה ושאותם העבירה רשת אן.בי.סי בארה"ב.

המשחקים עוררו לא מעט מחלוקת (שלא לומר שערוריות), והעמידו בספק את מידת שביעות רצונו של הקהל האמריקאי מאופן העברתם. אף שהסקרים הוכיחו מדרג צפייה גבוה, קשה לזקוף זאת לזכות הרשת, שכן הרבה ברירות לא נותרו לחובבי הספורט - הרשת הרי שילמה עבור זכויות השידור הבלעדיות בארה"ב. היא גם נחשפה במערומה שעה שהודתה כי העבירה כמה אירועים אל שעות צפיית השיא (פריים-טיים) ו"שכחה" להודיע לצופים שמדובר באירועים מוקלטים. אן.בי.סי פנתה למכנה המשותף הנמוך ושידרה אירועים אשר צופפו את המשפחה סביב הטלוויזיה ויצרה גן-עדן למפרסמים מתד, אך מאידך השאירה מאחור ענפים "גב-ריים" כמו איגרוף (המוציא את הנשים מתח-שיב הרייטינג). תיירים שביקרו בארה"ב במהלך המשחקים האולימפיים תהו לאן נעלם סיקור הנבחרות הנורווגיות; אירועים שבהם שלטו האמריקאים זכו להבלטה בסיקור הטלוויזיוני, בעוד אחרים קיבלו חשיפה מועטה יחסית. הצגתו של מייקל ג'ונסון, זוכה מרוץ ה-200 מ', כאיש המהיר בעולם והתעלמות מדונובן

ביילי הקנדי, שזכה במרוץ ה-100 מ', היא דוגמה מובהקת להבניית המציאות. דוגמאות אלו ואחרות מוכיחות שהצרכן האמיתי של אירועי הספורט העולמיים (שלא כמו בישראל, שבה ערוץ הספורט לא קם או נופל על רייטינג וכרגע לא מחויב למפרסמים) הם עדיין המפרסמים, המסבסדים את עלות העברת השידורים. ■

יאיר הגלילי. הוד-השרון
הכותב היו מוסמך בחקשורת

איכה טעינו

ב"העין השביעית" 8 הובאה תגובתי ("מסי-בת עיתונאים", "הזיכרון של רזי ברקאי") בעניין שידור אירועים הקשורים לפטירתו של דוד בן-גוריון ז"ל ב-1973. לצערי שיבש "הבוחר הוצע" של "העין השביעית" את הניסוח של קטע חשוב מדברי; למען הצדק, ולכבודם של הנוגעים בדבר, אני מבקש להביא כאן את הקטע כפי שנכתב על ידי במקור: "נוהל 'הצבצלת' לשידור הלוויות של ראשי מדינה הופעל בקול-ישראל עם פטירתו של דוד בן-גוריון ז"ל - לא על ידי רזי ברקאי אלא על-ידי מנהל חטיבת החדשות דאז, עמוס גורדון ז"ל, על-ידי מנהל הרדיו דאז משה חובב ז"ל ועל-ידי מנכ"ל רשות-השידור דאז שמואל אלמוג יב"א" (סוף ציטוט). עמוס גורדון ז"ל ניהל את חטיבת החדשות בקול-ישראל בשנות השישים והשבעים ביד רמה, והיה מורה קפדן ומדריך מקצועי לרבים וטובים העובדים כיום בקול-ישראל ובתקשורת הישראלית. ■

איתן אלמוג. ירושלים

אינו "שומרי משקל"

ברצוני לחלוק על כמה נקודות בכתבתה של שולמית טור-פז, "אולמרט והערפדים" ("העין השביעית" 8). טור-פז מתייחסת בסל-נות-מה לנספח הסודי להסכם הקואליציוני בין אהוד אולמרט לשותפיו החרדים בעיריית ירושלים בדבר סגירת הרחובות בשבת, ומח-מיצה את ארבע המלים החשובות בו: "על דעת גדולי התורה". כלומר, אהוד אולמרט התחייב להקים ועדה שתביא "פתרונות ממשיים" לנושא סגירת הרחובות, המקובלים "על דעת גדולי התורה". זה לא משחק מכור? באותו הקשר, אלעזר שטורם, שמונה בידי אולמרט לבדוק את נושא סגירת הרחובות,

סימן את החלטת ועדת שטורם - כביש בר-אילן ייסגר בשעות התפילה - עוד לפני שכינס את הוועדה אפילו לדיון ראשוני. טור-פז מייחסת לי כתיבה מגמתית, בין היתר בעקבות כותרת הכתבה על אותו נספח: "איך מנסה ראש העיר לשקר לכולם, כל הזמן", אבל דווקא במקרה זה הצגתי איך אולמרט שיקר בארבע הודמויות שונות לגבי קיום הנספח הסודי: במסיבת-העיתונאים שבה הוצג ההסכם הגלוי (23.11.93), בתשובה לשאלה במועצת-העירייה (19.12.93), בתלונתו למו-עצת-העירייה נגד העיתון "כל העיר" (3.11.94), ובדיון בבית-הדין לאתיקה של מועצת-העיתונות (13.2.95).

גם ל"העין השביעית" אולמרט אינו אומר אמת, אם אסתמך על הציטוט המובא בשמו: "ההסכם נערך מוקדם יותר ואינו כולל את ההתחייבויות האמורות". גם הנספח וגם ההסכם הגלוי נחתמו באותו יום, 23.11.93. אולי אני חושד בכשרים ואולמרט גילה טריק לדילוג בזמן, אבל אם הנספח הוא "המוקדם יותר", איך כבר פירש והרחיב את סעיפי ההסכם הגלוי, המאוחר יותר?

בעניין המינויים הפוליטיים, טור-פז מקבלת את גרסתו של אולמרט, כי שילם למינויים משכורות "בטרם התברר" שעליהם לעבור מכרז. אבל לאולמרט הובהר מיד כשהחל במינויים, על-ידי מבקר העירייה עוזי סיוון, שגובה על-ידי היועץ המשפטי לעירייה עו"ד אסא אליאב, שעליו לקיים מכרזים למינויים. אולמרט התעלם, ובסופו של דבר פסיקת בג"ץ חייבה אותו לקיים מכרזים, כפי שמשרד האוצר חייב אותו להפחית משכרם של כמה מהמקורבים לו. הסכום שאולמרט חייב לעירייה יה בעבור התשלומים הלא חוקיים למינויים אלו, יותר מארבעה מיליון שקלים, חושב על-ידי סיוון, בהסתמך על נתוני גזירות העירייה ולא במחשב-העל של "כל העיר". הכל מפור-רט, ולעייפה, בדו"חות מבקר העירייה.

ודבר אחרון, טור-פז מסיקה ש"כל העיר" יוצר לאולמרט "תדמית שלילית מכוונת", אבל מגיעה לכך דווקא מתוך אבחנתה ש"כל העיר" מבקר באופן עקבי את אולמרט. במשתמע, מצפה טור-פז שעיתונאים יהיו "שומרי משקל" - בכל פעם שימתחו ביקורת על מושאי הכיסוי שלהם, הם גם יספרו שאותם אישים מעבירים זקנות את הכביש בשעות הפנאי שלהם. האם תפקיד העיתונאים הוא לחשוף, לבקר ולהאיר את מחדלי הגופים והאישים שאותם הם מכסים, או שמא עליהם ליצור איוון מלאכותי וכוזב בין מה שנתפס כשלילי או חיובי בכתיבתם? נראה שהפתרון לחידת אופי תדמיתו של אולמרט לא נמצא בעיתונים הכותבים עליו. ■

אייל הראובני. "כל העיר"

סיקור עיון של ערביי ישראל

אמצעי התקשורת בישראל אינם ממלאים את תפקידם כמתווך ניטרלי בין ערביי ישראל ובין אזרחיה היהודים של המדינה, ובסוג הסיקור המקובל של המגזר הערבי בתקשורת הישראלית יש יותר פוטנציאל להרחבת הפער בין שני הלאומים מאשר לגישורם - זהו אחד הממצאים המרכזיים במחקר מקיף שערך אלי אברהם, מן המחלקה לתקשורת ועיתונאות באוניברסיטה העברית בירושלים. ממצאי המחקר, שנערך בשיתוף ד"ר גדי וולפספלד ועסאם אבו-ריא, הוצגו לאחרונה בכנס השנתי השני של האגודה הישראלית לתקשורת, שהתקיים בתל-אביב. אברהם בדיק את דרך הסיקור והייצוג של ערביי ישראל בעיתונות הארצית העברית משנות השישים ועד שנות התשעים.

מניתוח הסיקור התברר שהופיע מספר קטן יחסית של כתבות, רובן על פני שטח מצומצם, ובעיקר בעמודים האחוריים של העיתונים. רוב הנושאים שסקרו היו פשע, עניינים הקשורים ל"חתרנות נגד המדינה", איום על אופיה של מדינת ישראל וצב-יונה, ביטויים של פרימיטיביות ועוד. בכתבות מצטיירת האוכלוסייה הערבית כקבוצה עוינת ומסוכנת לאינטרסים היהודיים. במקביל, קובע אברהם, יש התעלמות מצדדים אחרים של החיים ביישובים הערביים, כמו מצבם הכלכלי-חברתי, אלא אם יש לכך קשר לסכסוך הלאומי. כתבים ועורכים נוטים לעברת שמות של יישובים ערביים וכן לאמץ את הגדרות הממסד ביחס

לקבוצה תוך שימוש נרחב בט"ר ריאליסטיים והכללות.

מן המחקר עולה כי הסיבות לסיקור המגמתי קשורות הן לדפוסי העבודה והדיווח של העיתונאים והעיתוננים, הן לממסד והן לסביבה הפוליטית-חברתית. בכנס האגודה הישראלית לתקשורת הוצגו כשבעים מחקרים בתחומים שונים של התקשורת. יו"ר האגודה, פרופ' דן כספי מהאוניברסיטה הפתוחה, מסר שבשנה הבאה תארח ישראל את הכנס השנתי של האגודה הבינלאומית לתקשורת, והגדיר את המפגש הבינלאומי הצפוי כ"אירוע בעל חשיבות אקדמית ולאומית מיוחדת במינה".

בתום הכנס התקבלה החלטה הקוראת להפסיק את מסע ההסתה נגד העיתונות ונגד העיתונאים בישראל. האגודה הישראלית לתקשורת קראה לממש"ל לה ולעומד בראשה "לשמש דוגמה בשמירת חופש העיתונות כחלק מטיפוח הדמוקרטיה". ■

בין ומנושה: אין גיבוי

רק חודשים ארוכים לאחר שהחלה "פרשת בר-און", שבמהלכה היו עובדי רשות-השידור נתונים למתקפה קשה מצד גורמי מים פוליטיים, קיבלה מליאת רשות-השידור החלטה המעניקה גיבוי ותמיכה לעובדים. המליאה קבעה כי היא "מביעה הערכה לעובדי הרשות ומנהליה על עבודתם האמיצה בחשיפת פרשת בר-און, דוחה את דברי ההסתה שנשמעו נגד התקשורת בכלל והערוץ הראשון בפרט, ומביעה

את צערה שהסתה זו באה דווקא מן הדרגים הגבוהים במדינה". בעת הדיון על נוסח ההחלטה, נדחתה הצעה שביקשה לקבוע כי "מליאת רשות-השידור מגנה את השתלחותו של ראש הממשלה ברשות-השידור, לאחר פרסום דו"ח הפרקליטות, אשר שיבח את עבודתה של הרשות".

קודם לכן שמעו חברי המליאה דברים חריפים מפי חתן פרס ישראל לתקשורת לשנה זו, חיים יבין, ומפי הכתבת הצבאית של קול-ישראל, כרמלה מנשה, שזכתה השנה בפרס "אמיתי". יבין האשים את חברי המליאה שהם עוסקים יותר מדי בפוליטיקה ופחות מדי בשידור, ואינם מעניקים את הגיבוי ההולם לעובדי הרשות. מנשה תבעה ממליאת רשות-השידור לנקוט צעדים נגד ההסתה המתנהלת נגד עובדי הרשות, והזהירה כי כתב של רשות-השידור עלול להיות הקורבן הבא של ההשתלחות באמצעי התקשורת. בעקבות דבריה החריפים של מנשה הגיש חבר-הכנסת איתן כבל ממפלגת העבודה הצעת חוק, התובעת להטיל עונש מינימום על מעשי אלימות נגד עיתונאים. ■

יורם רונן ז"ל

הוא החל את עבודתו ברדיו עוד בגיל 12, היה מוותיקי קול-ישר"ל, מראשוני גלי-צה"ל ומחלוצי הטלוויזיה הישראלית. קולו ודמו-תו ליוו את צרכן התקשורת הישראלי במשך יותר מחמישים שנה. הוא דיווח על שורה ארוכה של אירועים שנכנסו להיסטוריה של

מדינת ישראל - עד שנפטר לפני שבועות אחדים בגיל 64.

קולו של יורם רונן ז"ל נשמע ברדיו עוד בסוף שנות הארבעים, כאשר כילד החל לשדר תסכיתים ותוכניות ב"פינת הילד" של קול-ישראל. עם גיוסו לצה"ל שובץ לשרת בגלי-צה"ל, זמן קצר לאחר הקמת התחנה הצבאית בשנת 1950, משם שב בתום שירותו לקול-ישראל. הקריירה המקצועית שלו כללה שורה ארוכה של תוכניות רדיו וטלוויזיה - ביניהן "יומן השבוע" בקול-ישראל, שאותו ערך והגיש במשך שנים ארוכות, "מוקד" בטלוויזיה הישראלית, יומני חדשות, ובעיקר דיווחים רבים מן השטח, במלחמות, במשברים וביארועים דרמטיים אחרים שהסעירו את המדינה.

הוא העביר בשידור ישיר את מצעד יום העצמאות בשנת 1968, שידור הבתולין של הטלוויזיה הישראלית - שעם צוות הקמתה נמנה. בין היתר כיהן גם ככתב מדיני של הטלוויזיה הישראלית, כתב בכנסת, שליח בארצות-הברית ומנהל מחלקת החדשות לפני שנים אחדות, לאחר שלקה במחלה, חזר מן המרקע אל אהבתו: הרדיו. הוא שב אל המיקרופון כדי להגיש יומני חדשות באותן יסודיות ומקצועיות ושבנה מילא את כל תפקידיו הקודמים. "הוא היה איש תרבות, מן הולך ונכחד. חכם, משכיל, צנוע. היה לו חיסרון אחד בעולם האזרחי של התקשורת: הוא היה חסר מרפקים", הספיד אותו עמיתו יעקב אחימאיר, "אני בטוח שלא נשכח את הצבע המיוחד של קולו הנפלא". ■